

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διακυβέρνηση, Ανάπτυξη και Ασφάλεια στη Μεσόγειο»**

Διπλωματική Εργασία

**«Θαλάσσιες Οριοθετήσεις Ζωνών στην Ανατολική Μεσόγειο και
Ενεργειακή Ασφάλεια»**

**Κεχαγιάς Ιωάννης
Αριθμός Μητρώου: 4332020017**

**Επιβλέπων Καθηγητής
Στριμπής Ιωάννης**

**Τριμελής Επιτροπή
Στριμπής Ιωάννης
Σειμένης Ιωάννης
Μαρής Γεώργιος**

ΡΟΔΟΣ, 2021

«ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ. Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιώ πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες που δύναμαι να αντιμετωπίσω σε περίπτωση που η εργασία μου αποδειχθεί ότι αποτελεί προϊόν λογοκλοπής, σύμφωνα με τον Κανονισμό του Ιδρύματος.»

Ο

Δηλών

Κεχαγιάς Ιωάννης

Ρόδος, 31/12/2021

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται η ασταθής κατάσταση που κυριαρχεί στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, λαμβάνοντας υπόψη γεγονότα και παραμέτρους που επιδρούν σε αυτή σημαντικά, και υποθάλπουν της σταθερότητας. Στα πλαίσια αυτής, πραγματοποιήθηκε εστίαση στις θαλάσσιες ζώνες της λεκάνης της νοτιοανατολικής Μεσογείου (εφεξής ΝΑ Μεσογείου) και στον συσχετισμό τους με την ενεργειακή ασφάλεια των παράκτιων κρατών που την πλαισιώνουν. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (ΔΘ) του 1982, καθώς εξυπηρετεί στον εντοπισμό των παραγόντων που οξύνουν ανησυχίες και διλήμματα σχετικά με το ζήτημα των θαλασσιών οριοθετήσεων στην Ανατολική Μεσόγειο.

Η ανακάλυψη των ενεργειακών κοιτασμάτων στο Ισραήλ, στην Αίγυπτο και στην Κύπρο έχει προξενήσει μεταβολές στον ενεργειακό χάρτη της Ανατολικής Μεσογείου επιτείνοντας την ανάγκη σύναψης συμφωνιών μεταξύ και άλλων κρατών της περιοχής, για να καταστεί δυνατή η συνεργασία στην έρευνα και εκμετάλλευση των κοιτασμάτων. Η οικονομική άνθιση που φαίνεται να υπόσχονται οι ανακαλύψεις των κοιτασμάτων, αυξάνουν τον γεωπολιτικό ανταγωνισμό, αναταράσσουν τις ευαίσθητες ισορροπίες ισχύος και θέτουν στο επίκεντρο της διεθνούς συζήτησης την έννοια της ενεργειακής ασφάλειας.

Διεξοδικά αναλύεται ο παραπάνω όρος, που φανερώνει τον τρόπο με τον οποίο ερμηνεύεται από όλους τους εμπλεκόμενους και επιτρέπει να κατανοηθούν οι πολιτικές και τα ποικίλα συμφέροντα των διαφόρων δρώντων στην περιοχή. Λαμβάνοντας υπόψη και τα νέα ζητήματα που αφορούν αγωγούς της Ανατολικής Μεσογείου και της νοτιοανατολικής Ευρώπης, αναμένεται να αναδιαμορφωθεί περαιτέρω το παρόν περιβάλλον.

Η ανάγκη για ενεργειακή πρωτοκαθεδρία και αναβάθμιση της πολιτικής και οικονομικής ισχύος των κρατών στην περιοχή, γεννά αρκετές συνεργασίες αλλά πολύ περισσότερες έριδες. Εκτενώς εξετάζονται, οι κύριοι παράγοντες που εμπλέκονται στην αστάθεια της περιοχής, όπως και τα προβλήματα που προκύπτουν από αυτούς ενώ στο τέλος της εργασίας αναλύονται και οι πιθανές προοπτικές διευθέτησης των διαφορών, όπως και του ενδεχόμενου τρόπου επαναφοράς ισορροπιών στην ευρύτερη περιοχή.

ABSTRACT

The present work presents the unstable situation that prevails in the Eastern Mediterranean region, taking into account events and parameters that affect it significantly, and foster stability. In this context, the focus was on the maritime zones of the southeastern Mediterranean (SE Mediterranean) basin and their correlation with the energy security of the coastal states that surround it. Particular reference is made to the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea, as it serves to identify factors that exacerbate concerns and dilemmas over the issue of maritime delimitation in the Eastern Mediterranean.

The discovery of energy deposits in Israel, Egypt and Cyprus has brought about changes in the energy map of the Eastern Mediterranean, emphasizing the need for agreements between other countries in the region, to enable cooperation in the exploration and exploitation of deposits. The economic boom that deposit discoveries seem to be promising, increasing geopolitical competition, upsetting delicate balances of power and bringing the concept of energy security to the forefront of the international debate.

The above term is analyzed in detail, which reveals the way in which it is interpreted by all involved, and allows understanding the policies and the various interests of the various actors in the region. Taking into account the new issues concerning pipelines in the Eastern Mediterranean and Southeastern Europe, the current environment is expected to be further reshaped.

The need for energy supremacy and the upgrading of the political and economic power of the states in the region generates several collaborations but much more disputes. The main factors involved in the instability of the region are examined extensively, as well as the problems that arise from them, while at the end of the work the possible prospects for resolving the differences are analyzed, as well as the possible way of restoring balances in the wider region.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	5
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
1. Η ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ	12
1.1. Η ενέργεια ως παράγοντας ισχύος στο διεθνές σύστημα	12
1.2 Η έννοια της ενεργειακής ασφάλειας	14
1.3 Ο ρόλος της Ανατολικής Μεσογείου στη διεθνή ενεργειακή επάρκεια	17
1.4 Τα ενεργειακά κοιτάσματα της περιοχής.....	20
1.4.1 Ταμάρ	20
1.4.2 Λεβιάθαν.....	21
1.4.3 Αφροδίτη	22
1.4.4 Ζορ	23
1.5 Οι αγωγοί μεταφοράς φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο	24
1.5.1 TAP και TANAP.....	24
1.5.2 Δίκτυο αγωγών Αιγύπτου.....	24
1.5.3 Eastmed και IGI Poseidon	26
2. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΩΝ ΘΑΛΑΣΣΙΩΝ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ	28
2.1 Το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας- Θαλάσσιες ζώνες.....	28
2.1.1 Εσωτερικά ύδατα	28
2.1.2 Αιγιαλίτιδα Ζώνη	28
2.1.3 Συνορεύουσα Ζώνη.....	29
2.1.4 Υφαλοκρηπίδα	29
2.1.5 Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη.....	29
2.2 Οι συμφωνίες οριοθέτησης θαλασσίων ζωνών στην Ανατολική Μεσόγειο	31
2.2.1 Κύπρος και Αίγυπτος	31
2.2.2 Κύπρος και Λίβανος.....	33
2.2.3 Κύπρος και Ισραήλ.....	35
2.2.4 Ελλάδα και Αίγυπτος	37
2.3 Εκκρεμείς οριοθετήσεις θαλασσίων ζωνών στην Ανατολική Μεσόγειο	40

2.3.1 Λίβανος με Κύπρο, Ισραήλ, Τουρκία και Συρία	40
2.3.2 Συρία με Κύπρο και Τουρκία	42
2.3.3 Τουρκία-Παλαιστίνη-Ισραήλ.....	44
2.3.4 Το τρίγωνο Κύπρος, Τουρκία και Ελλάδα	44
2.3.5 Ελλάδα-Αίγυπτος-Λιβύη και Τουρκία-Αίγυπτος-Λιβύη	47
3. ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΕΙΣ ΘΑΛΑΣΣΙΩΝ ΖΩΝΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ: Η ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑ	50
3.1 Οι διεκδικήσεις στον χώρο της Ανατολικής Μεσογείου ως παράγοντες αποσταθεροποίησης	50
3.1.1 Οι τουρκικές διεκδικήσεις έναντι Ελλάδας και Κύπρου.....	50
3.1.2 Το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» και η τουρκική στρατηγική προσέλκυσης	54
3.2 Η αλληλεπίδραση περιφερειακών και εξωτερικών δυνάμεων στην Ανατολική Μεσόγειο	60
3.3 Οι προοπτικές διευθέτησης των διενέξεων και επαναφοράς των ισορροπιών	65
3.3.1 Οι προοπτικές διευθέτησης στα πλαίσια του Διεθνούς Δικαίου	65
3.3.2 Η πολιτική των αγωγών και οι ενεργειακές συμμαχίες	67
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	71
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	74

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Στριμπί Ιωάννη για τις πολύτιμες συμβουλές και την καθοδήγησή του, όπως και την πολυαγαπημένη μου σύζυγο Βασιλική για την αμέριστη βοήθεια και στήριξη που μου παρείχε καθ' όλη τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΟΡΟΣ	ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ
ΑΟΖ	Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη
ΔΔ	Διεθνές Δικαστήριο
ΔΘ	(Σύμβαση) του Δικαίου της Θάλασσας
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΙΕΝΕ	Ινστιτούτο Ενέργειας Νοτιοανατολικής Ευρώπης
ΝΑ ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ	Νοτιοανατολική Μεσόγειος
NM	Ναυτικά Μίλια
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Τ.ΧΛΜ	Τετραγωνικά Χιλιόμετρα
Υ/Α	Υδρογονάνθρακες
ΥΠΕΞ	Υπουργείο Εξωτερικών
ΦΑ	Φυσικό Αέριο
ΧΛΜ	Χιλιόμετρα
BCM	Billion Cubic Meters
EASTMED	Eastern Mediterranean Pipeline
EGAS	Egyptian Natural Gas Holding Company
EMGF	East Med Gas Forum
IEA	International Energy Agency
INGL	Israeli Natural Gas Lines
LNG	Liquefied Natural Gas
TAP	Trans Adriatic Pipeline
TANAP	Trans-Anatolian Natural Gas Pipeline Project
TCF	Trillion Cubic Feet

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η περίπτωση της Ανατολικής Μεσογείου, έχει υποστεί διακυμάνσεις με πολλούς σταθμούς αστάθειας κατά τον τελευταίο αιώνα, όπως την περίοδο του Μεσοπολέμου και του Ψυχρού πολέμου, τις περιφερειακές διενέξεις με το Κυπριακό και το Παλαιστινιακό ζήτημα, τις αραβικές εξεγέρσεις αλλά και τις ελληνοτουρκικές εντάσεις (Σακκάς, 2020).

Ειδικότερα, λόγω της θέσης της, η Μεσόγειος πάντα αποτελούσε πόλο έλξης, γεωστρατηγικής σημασίας κέντρο για τις «Μεγάλες Δυνάμεις», αλλά και χώρο συχνών προστριβών. Το ιστορικό υπόβαθρο της περιοχής συνδέεται με αποικιοκρατικές πολιτικές, όπως της Μεγάλης Βρετανίας, η οποία διατηρούσε αρκετές βάσεις στην περιοχή, ενώ μέχρι και σήμερα συντηρεί στρατιωτική βάση στην Κύπρο. Στα γεγονότα και τις προκλήσεις για τη μεσογειακή αστάθεια, εντάσσεται η τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974, με την παράνομη ανακήρυξη κατοχικού κράτους στα βόρεια του νησιού και τη συνεχιζόμενη παράνομη παρουσία τουρκικών στρατευμάτων. Η Τουρκία συνεχίζει να εφαρμόζει άτυπες συνθήκες που εξυπηρετούν τα συμφέροντά της στην περιοχή, και λειτουργεί κατά των κυριαρχικών δικαιωμάτων των γειτονικών της χωρών.

Το σκηνικό συμπληρώνουν οι βίαιες συγκρούσεις για εδάφη, μεταξύ Εβραίων και Αράβων, του εμφυλίου πολέμου στη Συρία, αλλά και οι διαφορές μεταξύ του Ισραήλ-Λιβάνου για θαλάσσια περιοχή στην Ανατολική Μεσόγειο και όχι μόνο. Η έξαρση του ισλαμικού φονταμενταλισμού προκαλεί πρόσθετη ανησυχία, καθώς το διεθνές ζήτημα της ανάδυσης της τρομοκρατίας φαίνεται να έχει εδραιωθεί για τα καλά.

Στη λίστα προστίθεται, το ζήτημα της ενέργειας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, που χοροστατεί τουλάχιστον τα τελευταία πενήντα χρόνια στους κόλπους της διεθνούς και περιφερειακής κοινότητας. Έχει καταφέρει να αποτελέσει ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα πολιτικής σήμερα, που αναμένεται να απασχολήσει και στο μέλλον. Το σύνθετο του ζητήματος, όταν εξετάζεται από νομικής άποψης, εγείρει προβληματισμούς του γενικότερου Διεθνούς Δικαίου, και ιδίως του Δικαίου της Θάλασσας (ΔΘ), ως προς την οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών και την εκμετάλλευση των ενεργειακών κοιτασμάτων από τα μεσογειακά κράτη, ενώ από ενεργειακής άποψης, θέτει ζητήματα επάρκειας και διαχείρισης της ενέργειας. Με γνώμονα τα ανωτέρω, τα κράτη-δρώντες σχεδιάζουν και διαμορφώνουν πολιτικές στο πεδίο της

ενεργειακής ασφάλειας, τις οποίες έπειτα εφαρμόζουν προς όλα τα επίπεδα (εθνικό, περιφερειακό και παγκόσμιο).

Τα συμβαλλόμενα κράτη, στον χώρο του Διεθνούς Δικαίου, θεωρούνται ισότιμα και μια πιο ρεαλιστική ματιά, φανερώνει την προσπάθεια επιβολής του ενός στο άλλο, αναλόγως της ισχύος τους. Αυτός ο χώρος συντίθεται από Συμβάσεις, που οι συμβαλλόμενοι οφείλουν να τηρούν και να εφαρμόζουν, και στο βαθμό που το επιτρέπει η διπλωματία τους και η εμπλοκή τρίτων δυνάμεων. Η Ανατολική Μεσόγειος δεν αποτελεί εξαίρεση από την εφαρμογή του ΔΘ, αλλά αντιθέτως είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα της δυσκολίας εφαρμογής του, σε μια κλειστή θάλασσα, με αλληλοκαλυπτόμενες αξιώσεις.

Οι μυωπικές πολιτικές και η δυσπιστία των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου, περιπλέκουν την εξεύρεση λύσης κοινών συμφερόντων στα ζητήματα θαλασσίων ζωνών. Μέχρι του παρόντος, αν και αρκετές διαπραγματεύσεις έχουν οδηγήσει σε συμφωνίες για τις ΑΟΖ μεταξύ των άμεσα εμπλεκόμενων πλευρών, αρκετές είναι και αυτές που εκκρεμούν. Σε περίπτωση ολοκλήρωσης τους, το περίπλοκο περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου θα μετασηματιστεί σε μια θετικά αναπτυσσόμενη περιοχή.

Όμως, πέρα αυτών των διλημάτων, η έννοια της ενεργειακής ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο βρίσκεται στο επίκεντρο των διεθνολογικών εξελίξεων και η σημασία της ολοένα και αυξάνεται. Ποικίλοι είναι οι παράγοντες που συντρέχουν προς τούτο καθώς οι παγκόσμιες ενεργειακές απαιτήσεις αυξάνουν ραγδαία και τα ενεργειακά αποθέματα μειώνονται. Η ενεργειακή εξάρτηση των περιφερειακών και τοπικών παραγόντων επιδρά στην ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού και αυξάνει τους γεωπολιτικούς ανταγωνισμούς για την ενέργεια στην Ανατολική Μεσόγειο.

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να συντεθεί μια ολοκληρωμένη εικόνα των ενεργειακών ζητημάτων και να αποτυπωθεί η πολιτική και νομική διάσταση αυτών, εστιάζοντας στις θαλάσσιες ζώνες της νοτιοανατολικής Μεσογείου και στη συσχέτιση τους με την ενεργειακή ασφάλεια. Εκτενώς αναλύεται το ζήτημα θαλασσίων οριοθετήσεων στην Ανατολική Μεσόγειο, και γίνεται σημαντική αναφορά στο ΔΘ, ώστε να αναδειχθούν οι υπάρχουσες προκλήσεις και απειλές.

Απαραίτητη κρίνεται η εμβάθυνση στον όρο της ενεργειακής ασφάλειας και στον τρόπο ερμηνείας του από τους διάφορους δρώντες, αλλά και στα ζητήματα που

αφορούν αγωγούς της Ανατολικής Μεσογείου και της νοτιοανατολικής Ευρώπης, προκειμένου να κατανοηθούν τα συμφέροντα και τα πολιτικά «παιχνίδια» όλων των εμπλεκομένων. Ιδιάζουσα βαρύτητα δίνεται στους παράγοντες αποσταθεροποίησης, στις γεωπολιτικές επιδιώξεις των δρώντων στην περιοχή, κυρίως της Τουρκίας, όπως και στα προβλήματα που εμφανίζονται από αυτές. Τέλος, εξετάζονται και οι πιθανές προοπτικές διευθέτησης των διενέξεων αλλά και τρόποι επαναφοράς της ισορροπίας στην ευρύτερη περιοχή.

Σημειώνεται, πως για την εκπόνηση της εργασίας χρησιμοποιήθηκε η μεθοδολογία της βιβλιογραφικής έρευνας, ιδίως δευτερογενών πηγών. Κυρίως, μελετήθηκαν βιβλιογραφικές πηγές, ηλεκτρονική και έντυπη αρθρογραφία και μελέτες συναφούς περιεχομένου. Για την ολοκλήρωση της εργασίας, αναγκαία ήταν η ανεύρεση επικαιροποιημένων χαρτών και επιστημονικών δεδομένων, σχετικά με τα ενεργειακά κοιτάσματα και τις οριοθετήσεις των θαλασσίων ζωνών της Ανατολικής Μεσογείου, έπειτα από προσεκτική έρευνα του διαδικτύου και τη μέγιστη δυνατή επιβεβαίωση της αξιοπιστίας των πηγών.

1. Η ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

1.1. Η ενέργεια ως παράγοντας ισχύος στο διεθνές σύστημα

Αποτελεί εμπειρική παρατήρηση που επιβεβαιώνεται θεωρητικά με τη βοήθεια των αρχών του πολιτικού ρεαλισμού στην ανάλυση των γεωπολιτικών συνθηκών και των διεθνών σχέσεων, πως η κατοχή και ο έλεγχος ενεργειακών πόρων ήταν, είναι και εξακολουθούν να είναι σημαντικοί παράγοντες ισχύος για τα κράτη. Η βάση του πολιτικού ρεαλισμού βρίσκεται στην έλλειψη οργανωμένης τάξης στο διεθνές σύστημα και στην απουσία της κεντρικής εξουσίας που θα δύναται να επιβάλει την τάξη. Με άλλα λόγια, η απόκλιση από το πρότυπο της εσωτερικής οργάνωσης των κρατών αναδεικνύει την αναρχία στο διεθνές σύστημα (Μουσουλίδη, 2015).

Ο θεμελιωτής του πολιτικού ρεαλισμού, Θουκυδίδης, προσπαθώντας να εξηγήσει τη στρατηγική αλληλεπίδραση των ελληνικών πόλεων-κρατών της εποχής του, κατέληξε ότι τα κράτη αναζητώντας ασφάλεια και ισχύ, αυξάνουν συνεχώς τον ανταγωνισμό. Δεδομένου τούτου, τα κράτη προκειμένου να επιβιώσουν, να διασφαλίσουν τις εθνικές τους επιδιώξεις και να ευημερήσουν, μέσα σε ένα ιδιαίτερα ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον, υποχρεώνονται να αναζητούν την απόκτηση ισχύος αλλά και ταυτόχρονα να παρακολουθούν την εξέλιξη της ισχύος των γειτονικών τους κρατών. Μέσω της ισχύος ανοίγεται ο δρόμος για την ασφάλειά τους, την οικονομική τους ανάπτυξη και την προώθηση των συμφερόντων τους στο ευρύ στρατηγικό περιβάλλον (Μουσουλίδη, 2015).

Ειδικότερα και σύμφωνα με τον πολιτικό επιστήμονα John Mearsheimer, κάθε κράτος έχει δύο είδη ισχύος, τη λανθάνουσα και τη στρατιωτική ισχύ. Μεταξύ τους υπάρχει στενή σύνδεση και διαφοροποιούνται ως προς τα στοιχεία από τα οποία προέρχονται. Από τη μία, η λανθάνουσα ισχύς βασίζεται στα κοινωνικοοικονομικά στοιχεία που εξυπηρετούν την οικοδόμηση της στρατιωτικής ισχύος, και λαμβάνει κυρίως υπόψη τον πλούτο ενός κράτους και το συνολικό μέγεθος του πληθυσμού του. Τα κράτη χρειάζονται προσωπικό, τεχνογνωσία, τεχνολογία και χρήματα ώστε να καταφέρουν να χτίσουν τον στρατιωτικό τους τομέα, και η λανθάνουσα ισχύς ενός κράτους αναφέρεται σε αυτό ακριβώς το δυναμικό, από το οποίο μπορεί να αντλεί και

να ανταγωνίζεται το κάθε κράτος τους αντιπάλους του. Από την άλλη, η στρατιωτική ισχύς αναφέρεται κυρίως στο μέγεθος και τη δύναμη των στρατιωτικών δυνάμεων στο σύνολο τους. Η δυναμικότητα του στρατού ξηράς, των ναυτικών και αεροπορικών δυνάμεων ενός κράτους και η σύγκριση αυτών με εκείνες των ανταγωνιστικών κρατών, διαμορφώνουν στη διεθνή πολιτική, την ισχύ μιας κρατικής οντότητας. Αξίζει να τονιστεί πως για την οικοδόμηση πανίσχυρων στρατιωτικών δυνάμεων, τα κράτη δίνουν ιδιαίτερη βάση στη λανθάνουσα ισχύ, αφού η οικονομική ευρωστία και ο μεγάλος πληθυσμός είναι σημαντικά προαπαιτούμενα (Mearsheimer, 2011).

Με δεδομένα τα ανωτέρω, η πρόσβαση των κρατών σε ενεργειακούς πόρους όπως το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο, μπορεί να οδηγήσει στην απόκτηση πλούτου και κατ' επέκταση στην ανάπτυξη οικονομικής, πολιτικής και στρατιωτικής ισχύος. Πιο αναλυτικά, στους φυσικούς πόρους συμπεριλαμβάνονται και οι πρώτες ύλες που βρίσκονται σε μια περιοχή, οι οποίες πέρα από την κύρια ιδιότητα ως πλουτοπαραγωγική πηγή, λειτουργούν και ως μέσο άσκησης εξωτερικής πολιτικής. Μέσω της κατοχής, του ελέγχου και της δυνατότητας εκμετάλλευσης των πρώτων υλών παρέχεται βασικό πλεονέκτημα στους κατέχοντες, με σημαντικό αντίκτυπο στο επίπεδο των διακρατικών σχέσεων (Mearsheimer, 2011).

Επιπλέον, οι ολοένα αυξανόμενες ενεργειακές ανάγκες σε παγκόσμιο επίπεδο καθιστούν αναπόφευκτα την ενεργειακή πολιτική ως μια από τις κύριες παραμέτρους της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους, ώστε να διατηρηθεί η ισχύ του στο διεθνές ανταγωνιστικό σύστημα. Ο ρόλος της ενέργειας στο παγκόσμιο ενεργειακό ισοζύγιο διαμορφώνει ένα ιδιαίτερα απαιτητικό και σύνθετο σκηνικό, που εξωθεί τα κράτη σε ένα διαρκή αγώνα μεγιστοποίησης της ενεργειακής τους ασφάλειας (Mearsheimer, 2011). Ο 21ος αιώνας επιβεβαιώνει το γεγονός ότι η πρόσβαση και ο έλεγχος των ενεργειακών πόρων συνιστά πλέον καίριο ζήτημα εθνικής ασφάλειας και ευημερίας, καθώς αποτελεί τον θεμέλιο παράγοντα ο οποίος καθορίζει και τους νικητές σε περιπτώσεις πολεμικών συρράξεων.

1.2 Η έννοια της ενεργειακής ασφάλειας

Στο προσκήνιο εμφανίζεται το ζήτημα της ασφάλειας, ένα επίκαιρο και δύσκολο ζήτημα των διεθνών σχέσεων, που διαρκώς εξελίσσεται. Με την πάροδο του χρόνου, η καταγραφή νέων απειλών οδηγεί στην αναδιαμόρφωση της στρατηγικής των κρατών και στη μεταβολή της λειτουργίας του διεθνούς συστήματος. Ο όρος της ασφάλειας έχει ποικίλες προεκτάσεις, και για αυτό ενδεικτικά μπορεί να οριστεί ως η επάρκεια μέσω και η απουσία απειλών, προκειμένου να αντιμετωπιστεί οποιαδήποτε εχθρική ενέργεια.

Η έννοια της ενεργειακής ασφάλειας εκφράστηκε για πρώτη φορά από το πρώτο μισό του 20ου αιώνα, λόγω της ανάγκης ασφαλούς μεταφοράς πόρων και καυσίμων αλλά και της ασφάλειας των αποθεμάτων. Το IEA (International Energy Agency) την προσδιορίζει ως την αδιάκοπη διαθεσιμότητα ενεργειακών πηγών σε προσιτή τιμή¹, ενώ το 2000 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή την όρισε ως «τη συνεχή φυσική διαθεσιμότητα στην αγορά των ενεργειακών προϊόντων σε τιμή η οποία είναι προσιτή για όλους τους καταναλωτές». Σε ένα πιο ευρύ πλαίσιο, φαίνεται πως οι περισσότεροι ορισμοί που έχουν διατυπωθεί προσεγγίζουν την ενεργειακή ασφάλεια μέσω της συσχέτισης της διαθεσιμότητας της ενέργειας και της ζήτησης (IENE, 2018).

Από τα ανωτέρω, μπορούμε να εντοπίσουμε μία βραχυπρόθεσμη πτυχή που αφορά στην ικανότητα γρήγορης αντίδρασης του ενεργειακού συστήματος σε ξαφνικές αλλαγές ισορροπιών στο δίδυμο προσφοράς-ζήτησης, και μία μακροπρόθεσμη με τις επενδύσεις στον ενεργειακό εφοδιασμό, λογαριάζοντας τις περιβαλλοντικές ανάγκες και τις οικονομικές εξελίξεις.

Παρά ταύτα, δεν υπάρχει ένας καθολικά αποδεκτός ορισμός της ενεργειακής ασφάλειας, καθώς τα κράτη αντιλαμβάνονται με διαφορετικό τρόπο την ασφάλεια και αναγνωρίζουν ως απειλές έτερα ζητήματα. Παραδείγματος χάρη, τα κράτη ως εξαγωγείς αποσκοπούν στην ασφάλεια των απαιτήσεων και τη διατήρηση των εξαγωγών, που αποτελούν σημαντικό έσοδο για την οικονομία τους, ενώ τα κράτη ως εισαγωγείς αγωνίζονται για την εξασφάλιση επάρκειας ποσοτήτων και ανεμπόδιστης ροής. Οπότε, ενδεικτικά η ενεργειακή ασφάλεια μπορεί να οριστεί ως η διαθεσιμότητα και η επάρκεια αποθεμάτων ενέργειας σε τιμές προσιτές, ή ως την ικανή, σταθερή και αξιόπιστη ποσότητα ενέργειας, σε τιμές προσιτές και με αποδεκτό κόστος στους

¹ Βλ. <https://www.iea.org/topics/energy-security> (Οκτώβριος 10, 2021)

ποικίλους τομείς που δραστηριοποιείται ένα κράτος (Δριβήλας, 2018).

Η ένταξη των ενεργειακών ζητημάτων στα ζητήματα ασφάλειας συμβάδισε με την γενικευμένη αντίληψη πως κάθε διαταραχή στην αδιάλειπτη ροή ενέργειας και κάθε εμπόδιο στη λειτουργία της παγκόσμιας ενεργειακής αγοράς και του ενεργειακού τομέα, έχει άμεσο αντίκτυπο σε πολλούς τομείς. Τα αποτελέσματα είναι εμφανή στην οικονομία, στις διακρατικές σχέσεις, στην οικονομική αλληλεξάρτηση, στο εμπόριο, στη τροφοδότηση της κοινωνίας όπως και στο αίσθημα ασφάλειας των πολιτών. Πέραν τούτου, όπως έχει δείξει και η ιστορία, οι πηγές ενέργειας μπορούν να έχουν διαπραγματευτική δύναμη για τη βελτιστοποίηση της γεωπολιτικής ισχύος και να λειτουργήσουν ως όπλο στα χέρια εταιριών, κυβερνήσεων, φυλών και τρομοκρατικών οργανώσεων. Επιπλέον, η ανεπάρκεια αλλά και η απουσία πόρων δύναται να διαφοροποιήσουν τις στρατηγικές συμπεριφορές των διεθνών δρώντων και να αποτελέσουν την αφετηρία για ένοπλες συγκρούσεις, με δικαιολογημένη τη χρήση βίας (Δριβήλας, 2018).

Επομένως είναι αντιληπτό, πως η κρατική συμπεριφορά στα πλαίσια δόμησης της ενεργειακής της ασφάλειας απαιτεί την προστασία ικανών αποθεμάτων, την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ανεξαρτησία, την ποικιλία σε πηγές και προμηθευτές καθώς και τη σταθερότητα στον εφοδιασμό, παράγοντας σημαντικά ρευστός και ευμετάβλητος. Διαφαίνεται αφενός, ότι η ενέργεια δεν αποτελεί καθαρά μέσο επιβίωσης και αφετέρου, ότι η ενεργειακή ισχύς και η ενεργειακή ασφάλεια είναι έννοιες αναπόσπαστες και αλληλένδετες μεταξύ τους.

Η ανωτέρω διαπίστωση ενισχύεται εάν παρατηρήσουμε τις ανησυχίες των κρατών, από τα τέλη του 20ου αιώνα μέχρι και τις μέρες μας. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της διακοπής παροχής ενέργειας της Ρωσίας προς την Ουκρανία, την 1η Ιανουαρίου του 2009, όταν και οι διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο χωρών για την τιμή απέτυχαν. Η ισχυρή ανησυχία που προκλήθηκε στην Ευρώπη και στην Τουρκία, τις ανάγκασε να στραφούν στην αναζήτηση νέων προμηθευτών αλλά και στην εκμετάλλευση δικών τους πόρων. Έπειτα, η εμφάνιση καινούριων παιχτών όπως της Κίνας, που αποτελεί έναν πληθυσμιακό, οικονομικό και ενεργειακό γίγαντα, φαίνεται να προβληματίζει με τη συμπεριφορά της και να αλλάζει το ενεργειακό μονοπώλιο Αμερικής και Ρωσίας, επιδρώντας παράλληλα και στις εξαρτώμενες χώρες.

Ταυτόχρονα, η κλιματική αλλαγή (υψηλές θερμοκρασίες, άνοδος της στάθμης της θάλασσας), που προκαλείται λόγω των αυξανόμενων εκπεμπόμενων ρύπων, επιδρά άμεσα στα κράτη-παραγωγούς αλλά και στις εξαρτώμενες χώρες. Γενναίες αποφάσεις από τους ηγέτες του πλανήτη θα πρέπει να παρθούν καθώς ο ανταγωνισμός και η σύγκρουση των συμφερόντων θα δύναται να δημιουργήσει πέρα από εντάσεις, και νέες ευκαιρίες, όπως η αλλαγή πλεύσης στον τομέα της ενέργειας, με απεξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα και στροφή προς τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

Όμως, σημαντική αναφορά αξίζει και στο φαινόμενο της τρομοκρατίας και της αναβίωσης των εθνικισμών που βασανίζουν πλέον τη διεθνή κοινότητα περισσότερο από ποτέ. Η εποχή μας αναδεικνύει η μορφή του μετανάστη αλλά και του τρομοκράτη. Οι γειτονικές κοινωνίες έρχονται αντιμέτωπες ενώ παράλληλα εσωτερικές διαιρέσεις διεγείρονται (Laurens & Rey, 2020). Οι τρομοκράτες, με δεδομένη τη διάκριση των εννοιών του δίκαιου και της αδικίας, δεν δεσμεύονται από κανόνες ηθικής και αιτιολογούν τη χρήση βίας υποστηρίζοντας πολύ συχνά ότι ο φυσικός πλούτος των χωρών τους ανήκουν στο λαό. Μάλιστα, σε περιπτώσεις όπως στη Μέση Ανατολή όπου δυτικές εταιρείες μετέφεραν τον φιλελεύθερο τρόπο ζωής τους, οξύνθηκε η αντίδραση των ντόπιων πληθυσμών με αποτέλεσμα να συσπειρωθούν με τους τρομοκράτες και το έργο των τελευταίων να χαιρεί λαϊκής νομιμοποίησης (Λίβας, 2017). Ιδιαίτερα ανησυχητικά παραδείγματα αποτελούν οι επιθέσεις σε υποδομές ενέργειας, όπως αυτές της Αλ Κάϊντα το 1998 και το 2006, οι επιθέσεις σε διυλιστήρια, οι επιθέσεις σε τόπους διανομής ΦΑ και σε πλοία μεταφοράς, η πειρατεία, η κατασκοπεία αλλά και η δράση τρομοκρατικών οργανώσεων όπως η Χεζμπολάχ.

Επιπροσθέτως, η ανασφάλεια των κρατών διογκώνεται με τη ταυτόχρονη έλλειψη των εκμεταλλεύσιμων πόρων αλλά και της αναγκαίας τεχνογνωσίας, τεχνολογίας και εξοπλισμού. Σε αυτή την κατάσταση τα κράτη υποχρεώνονται να εμπιστευτούν ιδιωτικές εταιρίες, οι οποίες, διαμορφώνουν το ενεργειακό παιχνίδι με δικούς τους όρους, που πολλές φορές είναι επιβαρυντικοί και ασύμφοροι για εκείνα. Τέλος, το ζήτημα της ενέργειας πρωτοστατεί στις γεωπολιτικές διενέξεις, όπως στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, καθώς ο τρόπος διαχείρισης του δύναται να αποσταθεροποιήσει εύκολα, τόσο το περιφερειακό υποσύστημα της ΝΑ Μεσογείου, όσο και το ευρύτερο (Φίλης, 2012).

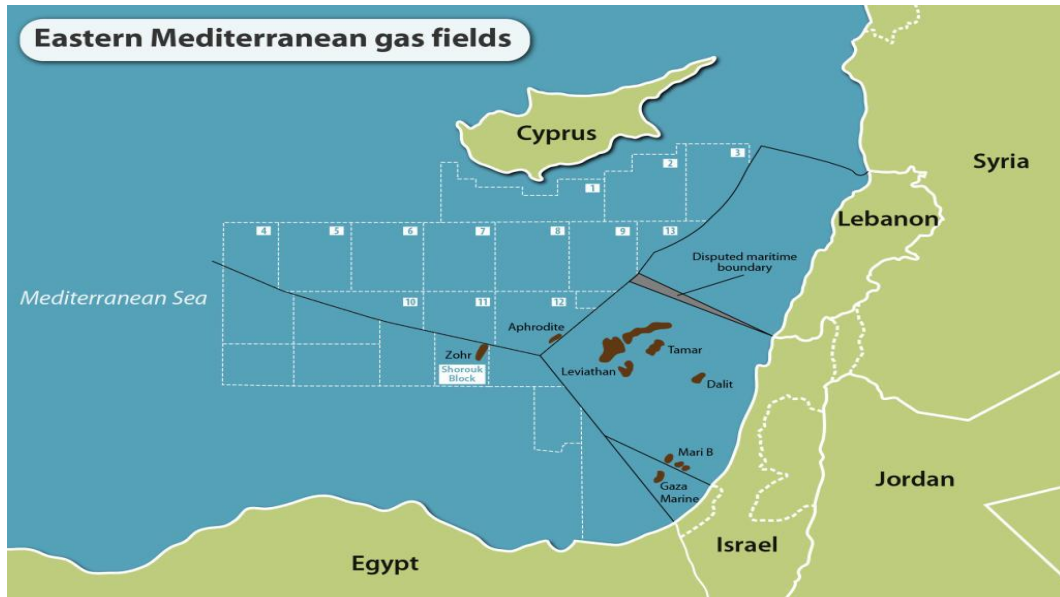
1.3 Ο ρόλος της Ανατολικής Μεσογείου στη διεθνή ενεργειακή επάρκεια

Στη σύγχρονη εποχή, η σημασία της περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου παρουσιάζει επάνοδο, τόσο γεωοικονομικά, όσο και γεωπολιτικά, έχοντας ως επίκεντρο την ενέργεια. Πλήθος παραγόντων, όπως η αύξηση του πληθυσμού, η μεγέθυνση της παγκόσμιας παραγωγής και η εκβιομηχάνιση αναπτυσσόμενων κρατών αυξάνουν συνεχώς τις παγκόσμιες ενεργειακές ανάγκες, ενώ ήδη από τη δεκαετία του 1970, παρόμοια αύξηση εντοπίζεται και στην εκμετάλλευση του φυσικού αερίου (ΦΑ). Η συνεχής τεχνολογική εξέλιξη συμβάλλει στη διαδικασία αξιοποίησης κοιτασμάτων, από τον εντοπισμό και την αξιολόγηση, μέχρι την άντληση, τη μεταφορά και τη διανομή.

Γενική διαπίστωση αποτελεί το γεγονός, ότι η κατανάλωση ΦΑ έναντι του πετρελαίου αυξάνεται συνεχώς προκαλώντας αλλαγές στον ενεργειακό γεωπολιτικό χάρτη, ενώ ταυτόχρονα αναδεικνύεται και η σπουδαιότητα των περιοχών που διαθέτουν αυξημένα αποθέματα ΦΑ, όπως η Ανατολική Μεσόγειος και η Κεντρική Ασία. Σε αυτό το πλαίσιο τονίζεται ότι η παροχή ενέργειας ΦΑ, απαιτεί τη δημιουργία αγωγών μεταφοράς, κατασκευής τερματικών υγροποίησης και ναυπήγησης ειδικών δεξαμενοπλοίων (LNG), βάζοντας τα θεμέλια για την ανάπτυξη νέων σχέσεων συνεργασίας και αλληλεξάρτησης, αλλά και μιας νέας μορφής διπλωματίας, της διπλωματίας των αγωγών μεταξύ των μερών.

Μεταξύ 2009 και 2011, η Ανατολική Μεσόγειος αποτέλεσε ένα καυτό θέμα στις διεθνείς αγορές ΦΑ, ιδιαίτερα όταν εντός των ΑΟΖ της Κύπρου και του Ισραήλ ανακαλύφθηκαν τρία μεγάλα πεδία: τα κοιτάσματα Ταμάρ και Λεβιάθαν στα ανοικτά των ακτών του Ισραήλ και το πεδίο Αφροδίτη στα ανοικτά των ακτών της Κύπρου. Φαίνεται ότι η περιφερειακή προοπτική για το φυσικό αέριο μπορεί πράγματι να διαφοροποιηθεί, καθώς μετά από χρόνια προστίθεται στο σύνολο ακόμη μία ανακάλυψη, το κοιτάσμα Ζορ (υπεράκτια της Αιγύπτου), με τη μεγαλύτερη ποσοτική δυναμικότητα μέχρι στιγμής στη Μεσόγειο (**Εικόνα 1.1**).

Εικόνα 1.1 Κοιτάσματα της Ανατολικής Μεσογείου

Πηγή: <https://www.crystolenergy.com/politics-economics-still-stifle-eastern-mediterranean-gas/>, (November 10, 2021)

Οι νέες ανακαλύψεις ΦΑ αναπτέρωσαν τις ελπίδες για την ανάδειξη της Μεσογείου στον ευρωπαϊκό και παγκόσμιο ενεργειακό χάρτη. Υπάρχει η αισιοδοξία για την ενίσχυση της ενεργειακής συνεργασίας στην περιοχή και της περιφερειακής οικονομικής σταθερότητας, που όμως αποδεικνύεται αβάσιμη. Οι Υ/Α εύκολα μετατρέπονται από καταλύτη ειρήνης, σε καταλύτη συγκρούσεων, ενώ η προοπτική εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων κατάφερε να επιβαρύνει ακόμη περισσότερο τις εκκρεμείς διαφορές στην περιοχή και να οδηγήσει σε επιπλέον εντάσεις (Γρηγοριάδης & Λεβογιάννης, 2021).

Στην παρούσα περίοδο, οι κύριοι δρώντες στην Ανατολική Μεσόγειο είναι το Ισραήλ, η Κύπρος και η Αίγυπτος, αφού εντός των ΑΟΖ τους βρίσκονται τα επίμαχα κοιτάσματα. Λόγω πολιτικών παραγόντων, φαίνεται πως η Συρία και η Λιβύη βρίσκονται σε αδράνεια ενώ ταυτόχρονα και ο Λίβανος δεν συμμετέχει ενεργά στις εξελίξεις, προς το παρόν. Αυξημένο ρόλο στην περιοχή διαδραματίζει η Τουρκία, εξαιτίας του αναθεωρητισμού που εφαρμόζει στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής της, αλλά και λόγω της ανάδειξής της σε ενεργειακό κόμβο και εναλλακτική οδό τροφοδότησης για την Ευρώπη. Από την πλευρά της Ελλάδας, ανάμεσα σε Ανατολική και Δυτική Μεσόγειο, στην περιοχή της Αδριατικής Θάλασσας υπάρχει κάποια

δραστηριότητα, όχι όμως και κάποια ανακάλυψη αντίστοιχη των κοιτασμάτων της Λεβαντίνης. Εντός αυτού του πλαισίου, σε αυτό το μεγάλο παιχνίδι του 21ου αιώνα η πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων, ΕΕ, Ρωσίας και ΗΠΑ, θεωρείται τόσο σημαντική, όσο και η στάση της Ελλάδας έναντι της γειτονικής Τουρκίας, που θεωρείται ο μεγαλύτερος απορρυθμιστής της περιοχής.

1.4 Τα ενεργειακά κοιτάσματα της περιοχής

Η Ανατολική Μεσόγειος μπορεί να χωριστεί σε τέσσερις βασικές περιοχές ενδιαφέροντος: το πεδίο νότια της Κρήτης, το πεδίο του Ηροδότου (μεταξύ Κρήτης, Κύπρου και Αιγύπτου), το πεδίο της Λεβαντίνης, και το πεδίο του Δέλτα του Νείλου. Το Γεωλογικό Ινστιτούτο των Ηνωμένων Πολιτειών εκτίμησε ότι η Ανατολική Μεσόγειος διαθέτει κοιτάσματα που φτάνουν στα 1,4 εκατομμύρια βαρέλια πετρελαίου και στα 122 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια (tcf) τεχνικά ανακτήσιμου αερίου. Με σημερινές τιμές υπολογίζεται ότι μόνο τα κοιτάσματα ΦΑ αγγίζουν στην αγορά περίπου τα 700 δισεκατομμύρια δολάρια (Bowlus, 2020).

Εικόνα 1.2 Ανακάλυψη αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο

Πεδίο ΦΑ	Χώρα	Έτος ανακάλυψης	Ποσότητα (bcm)	Εταίροι
Ταμάρ	Ισραήλ	2009	318	Isramco (28,75%), Chevron (25%), Tamar Petroleum (16,75%), Dor (4%), Έβερρεστ (3,5%)
Λεβιάθαν	Ισραήλ	2010	605	Chevron (39,66%)
Αφροδίτη	Κύπρος	2011	129	Noble Energy (35%), Shell 35%, Delek (Israel) 30%
Ζορ	Αίγυπτος	2015	850	Eni 50%, Rosneft 30%, British Petroleum 10%, Mubadala Petroleum (UAE) 10%

Πηγή:<https://www.crystolenergy.com/politics-economics-still-stifle-eastern-mediterranean-gas/>, (October 10, 2021)

1.4.1 Ταμάρ

Τον Ιανουάριο του 2009, ανακοινώθηκε η ανακάλυψη ΦΑ στο κοίτασμα Ταμάρ, σε μια έκταση 100 τετραγωνικών χιλιομέτρων (τ.χλμ.). Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε βάθος περίπου 5.000 μέτρων κάτω από τη στάθμη της θάλασσας έδειξε μια πρωτοφανή παρουσία αυξημένου όγκου ΦΑ, πυροδοτώντας το μεγαλύτερο έργο υποδομής που έγινε ποτέ στο Ισραήλ και το οποίο στηρίχτηκε σε ιδιωτικές χρηματοδοτήσεις. Στα τέλη Μαρτίου 2013 ξεκίνησε η ροή ΦΑ από το κοίτασμα, και έτσι το Ισραήλ ξεκίνησε να τροφοδοτείται στο 50% των αναγκών του σε ηλεκτρική ενέργεια, συμπεριλαμβανομένης της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, της ισραηλινής βιομηχανίας και της αφαλάτωσης πόσιμου νερού. Από το 2017 το Ισραήλ διοχετεύει το ΦΑ του Ταμάρ μέσω της Νεκράς Θάλασσας, στην Jordan Bromine Company και στην Arab Potash Company, με δεκαπενταετές συμβόλαιο, την επόμενη χρονιά προς την αιγυπτιακή εταιρία Dolphinus Holdings, ενώ τέλος εξάγεται στην Αίγυπτο και στην Ιορδανία μέσω του Παναραβικού αγωγού².

1.4.2 Λεβιάθαν

Από την άλλη, το Ισραήλ κατέχει ακόμη ένα κοίτασμα που δύναται να αυξήσει περαιτέρω την ικανότητα παροχής ΦΑ στην εγχώρια αγορά, αλλά και να συνδράμει στην ενεργειακή ασφάλεια και επάρκεια. Το κοίτασμα Λεβιάθαν ανακαλύφθηκε το 2010, και αποτελεί τα δύο τρίτα του συνόλου των πηγών ΦΑ που έχουν ανακαλυφθεί στην ισραηλινή ΑΟΖ, με εκτιμώμενη ποσότητα ΦΑ που αγγίζει τα 605 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα (bcm). Η αρχική σχεδίαση προβλέπει την παραγωγή 21 bcm ΦΑ ετησίως, δηλαδή διπλάσια παραγωγικότητα από εκείνη του Ταμάρ.

Στο έργο περιλαμβάνονται τέσσερα φρέατα παραγωγής, μια θαλάσσια πλατφόρμα μεταποίησης και ένας υποθαλάσσιος αγωγός μεταφοράς, ο οποίος θα συνδέεται με τους αγωγούς της INGL για την εξυπηρέτηση του Ισραήλ και των γειτονικών του κρατών. Ήδη έχουν υπογραφεί συμβόλαια πώλησης σε εταιρείες του Ισραήλ (IPM, Edeltech, Paz και Or Energies) και στον όμιλο ICL (Israel Chemicals) αλλά υπεγράφη συμφωνία και με την ιορδανική εθνική εταιρεία ηλεκτρικής ενέργειας, NEPCO, για την προμήθεια

² Βλ. <https://www.delekdrilling.com/natural-gas/gas-fields/tamar>, (October 10, 2021)

περίπου 45 bcm ΦΑ σε βάθος 15ετίας³. Τέλος, η αιγυπτιακή Dolphinus Holdings υπέγραψε για προμήθεια 32 bcm ετησίως για 12 χρόνια, με επέκταση των συμφωνιών για συμμετοχή ισραηλινών εταιρειών σε αιγυπτιακούς αγωγούς⁴.

1.4.3 Αφροδίτη

Το κοιτάσμα Αφροδίτη καλύπτει μια έκταση 120 τ.χλμ., βρίσκεται στο ερευνητικό οικόπεδο 12 της κυπριακής ΑΟΖ, στα σύνορα με την ισραηλινή ΑΟΖ με ένα τμήμα του να ανήκει σε αυτήν. Ειδικότερα, τοποθετείται 30 χλμ. βορειοδυτικά του κοιτάσματος Λεβιάθαν, σε θαλάσσιο βάθος περίπου 1.700 μέτρων. Ανακαλύφθηκε τον Σεπτέμβρη του 2011, ύστερα από αρκετές ημέρες γεώτρησης και έφτασε στα 5.860 μέτρα φανερώνοντας ποσότητες ΦΑ κοντά στα 129 bcm⁵.

Καθώς πρόκειται για την πρώτη ανακάλυψη στην κυπριακή ΑΟΖ, αυξάνονται οι ελπίδες για τη διασφάλιση ενεργειακής αυτάρκειας και ανεξαρτησίας, οικονομικής ανάπτυξης και έσοδα για τον κυπριακό δημόσιο τομέα. Το κοιτάσμα προγραμματίζεται να τεθεί σε λειτουργία έως το 2026 και αναμένεται να αποφέρει περισσότερα από 9 δισεκατομμύρια δολάρια άμεσα οικονομικά οφέλη⁶.

Συμμετέχουσες εταιρείες στην αξιοποίηση είναι η αμερικανική Noble Energy, η ολλανδοβρετανική Shell σε ποσοστό 35% έκαστη, και η ισραηλινή Delek Drilling σε ποσοστό 30%. Σύμφωνα με δηλώσεις της τελευταίας, το πιο πρόσφατο σχέδιο ανάπτυξης περιλαμβάνει, στην πρώτη φάση, πέντε φρέατα παραγωγής μεγάλου ρυθμού ροής σε βάθος θαλάσσης 1.700 μέτρων, και πρόσβαση σε βάθη εντός των στρωμάτων των κοιτασμάτων μέχρι και 5.000 μέτρα⁷.

Η σχεδίαση στοχεύει στη διοχέτευση του ΦΑ σε κάποιο από τα φρέατα, από εκεί στη μονάδα διακλάδωσης, που θα δημιουργηθεί στον πυθμένα της θάλασσας, και από τη μονάδα θα περνά σε μια πλωτή μονάδα παραγωγής για την επεξεργασία, την αποθήκευση και τέλος τη μεταφορά του προς την Κύπρο και σε προορισμούς εξαγωγής.

³ Με αυτή τη συμφωνία το Ισραήλ επιθυμεί τη βελτίωση των διμερών σχέσεων με την Ιορδανία, η οποία αντιμετωπίζει σοβαρή ενεργειακή κρίση, μετά τη διακοπή ροής φυσικού αερίου από την Αίγυπτο.

⁴ Βλ. <https://www.delekdrilling.com/natural-gas/gas-fields/leviathan>, (October 11, 2021)

⁵ Βλ. <https://www.delekdrilling.com/project/aphrodite-gas-field>, (November 14, 2021)

⁶ Βλ. <https://www.nsenergybusiness.com/projects/aphrodite-gas-field>, (November 19, 2021)

⁷ Βλ. <https://www.delekdrilling.com/project/aphrodite-gas-field>, (November 19, 2021)

Το ενδιαφέρον των εταίρων για την εξαγωγή του ΦΑ της Αφροδίτης, έχει στραφεί προς την Αίγυπτο (αιγυπτιακή αγορά και εγκαταστάσεις υγροποίησης ιδιωτικών εταιρειών σε αιγυπτιακό έδαφος), ενώ κυπριακή και αιγυπτιακή κυβέρνηση έχουν ήδη υπογράψει συμφωνία συνεργασίας.

1.4.4 Zor

Τον Αύγουστο του 2015, η ιταλική εταιρεία ενέργειας ENI ανακοίνωσε την ανακάλυψη του κοιτάσματος Zor εντός της αιγυπτιακής ΑΟΖ και σε βάθος 1.450 μέτρων κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας. Το κοιτάσμα που καταλαμβάνει μια περιοχή 100 τ.χλμ., έχει το ρεκόρ αποθέματος στα κοιτάσματα της Μεσογείου, ενώ οι εκτιμήσεις κάνουν λόγο για 850 bcm ΦΑ, ξεπερνώντας την προσφερόμενη ποσότητα του Λεβιάθαν (Eni, 2021).

Η εταιρεία Eni έχει το μεγαλύτερο μερίδιο στο κοιτάσμα (50%) και είναι υπεύθυνη για τις επιχειρήσεις εκεί. Ανήκει κατά 30% στο ιταλικό δημόσιο και αποτελεί τη μεγαλύτερη εταιρεία πετρελαίου και ΦΑ στην Αφρική με δραστηριότητα από το 1954. Μάλιστα, το 2015 υπέγραψε συμφωνία εξερεύνησης με το Υπουργείο Ενέργειας της Αιγύπτου, ύψους 2 δισεκατομμυρίων δολαρίων, για τις περιοχές της Μεσογείου, του Σινά, του Δέλτα του Νείλου και του Κόλπου του Σουέζ (Eni, 2018). Τον Φεβρουάριο του επόμενου έτους η εταιρεία έλαβε έγκριση για την αναπτυξιακή μίσθωση του Zor από την κρατική αιγυπτιακή εταιρεία EGAS και στα τέλη του 2017, ξεκίνησε την παραγωγή, φτάνοντας ταχέως σε πλήρη παραγωγική ικανότητα το 2019 (Eni, 2021). Τότε, το κοιτάσμα απέδωσε 2,7 bcm την ημέρα, μια σημαντική ποσότητα, που οφείλεται στην ολοκλήρωση και των οκτώ χερσαίων μονάδων επεξεργασίας και των συστημάτων επεξεργασίας και αφαίρεσης θείου. Ενισχυτικό ρόλο έπαιξε η δημιουργία των τριών γεωτρήσεων και ενός δεύτερου αγωγού αερίου, έκτασης 216 χλμ., που συνδέει τη χερσαία μονάδα επεξεργασίας με τις υποθαλάσσιες εγκαταστάσεις παραγωγής.

Φαίνεται, πως η δραστηριοποίηση της ENI στην Αίγυπτο και η αξιοποίηση του Zor μπορεί να επηρεάσουν την εξέλιξη των εξαγωγών και από τα άλλα τρία κοιτάσματα της περιοχής προς την Αίγυπτο. Μάλιστα, η ίδια εταιρεία τονίζει ότι οδηγεί την Αίγυπτο σε πλήρη ενεργειακή αυτονομία, και την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου σε σταθερότητα (Eni, 2018).

1.5 Οι αγωγοί μεταφοράς φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο

Η Ευρωπαϊκή Ένωση επιδιώκει να μειώσει την εισαγωγή ΦΑ από την Ρωσία ώστε μην επιδρά αρνητικά η όποια ενεργειακή πολιτική της τελευταίας, στην ενεργειακή ασφάλεια των ευρωπαϊκών χωρών. Μάλιστα, καθώς στην Ευρώπη δεν αναμένεται να παρουσιαστεί μείωση στη ζήτηση ΦΑ, σε αυτή την προσπάθεια ανεξάρτησης και περισσότερο από ποτέ, αυξάνεται η ανάγκη για την εύρεση εναλλακτικών προμηθευτών όπως και η σπουδαιότητα ανάπτυξης και λειτουργίας αγωγών μεταφοράς ΦΑ από τη Μέση Ανατολή και την περιοχή της Μεσογείου προς τη Δύση.

1.5.1 TAP και TANAP

Ο Trans Adriatic Pipeline (TAP) είναι ένας αγωγός που μεταφέρει φυσικό αέριο από την Κασπία Θάλασσα στην Ευρώπη αποτελούμενο από δύο τμήματα. Το πρώτο τμήμα είναι το χερσαίο (773 χλμ.) που διασχίζει την Τουρκία, την Βόρεια Ελλάδα και την Αλβανία και το δεύτερο, το υποθαλάσσιο (105 χλμ.), ενώνοντας την Αλβανία με την Ιταλία, εφοδιάζοντας τις ευρωπαϊκές χώρες. Η μεταφορική του δυνατότητα φτάνει τα 20 bcm ετησίως αλλά και κριτήρια αντίστροφης ροής με χρονικό όριο ζωής τα 50 έτη⁸. Το σημαντικό είναι ότι ο εν λόγω αγωγός διασυνδέεται με έναν αγωγό στον Έβρο ποταμό, στα σύνορα Ελλάδας και Τουρκίας, που φέρει το όνομα TANAP (Trans Anatolian Natural Gas Pipeline Project). Ο σχεδιασμός του περιλαμβάνει την παράδοση ΦΑ από το αζέρικο κοίτασμα Shah Deniz 2, στην Τουρκία αλλά και στην Ευρώπη. Η διάθεση ΦΑ μέσω του αγωγού αγγίζει τα 16 bcm, εκ των οποίων τα 10 δις θα προωθούνται στις Ευρωπαϊκές αγορές. Η σπουδαιότητα του συγκεκριμένου αγωγού έγκειται κυρίως στην περίπτωση που επιλεγεί ως εναλλακτική οδό μεταφοράς του ΦΑ από τα κοιτάσματα της Λεβαντίνης, έναντι του EastMed.

1.5.2 Δίκτυο αγωγών Αιγύπτου

Η Αίγυπτος σήμερα διαθέτει ένα δίκτυο αγωγών για εξαγωγές ΦΑ με κύριο αγωγό, τον Arab Gas Pipeline, ο οποίος αποτελεί αραβικό αγωγό μεταφοράς ΦΑ από την Αίγυπτο σε Συρία, Ιορδανία και από τη Συρία προς τον Λίβανο. Το δίκτυο ολοκληρώθηκε το 2004 και την επόμενη χρονιά ξεκίνησε στη Damietta και η

⁸ Βλ. <https://www.tap-ag.gr/yposdomhe-leitoyrghia/vasikha-stoichehia-kai-arithmohi>, (Οκτώβριος 15, 2021)

λειτουργία των τριών πρώτων σταθμών LNG⁹. Εκτός από τον αγωγό AGP, σε λειτουργία βρίσκεται και ο αγωγός Ashkelon-Ισραήλ και ο Arish-Ashkelon στη Χερσόνησο του Σινά¹⁰.

Επιπροσθέτως, πριν από την εξέγερση στη Συρία, το 2011, συμφωνήθηκε μεταξύ Αιγύπτου, Ιράν και Ιράκ, η κατασκευή αγωγού με την ονομασία Islamic Gas Pipeline για την έξοδο του ΦΑ προς τις ευρωπαϊκές αγορές. Ο αγωγός θα ξεκινούσε από το μεγάλο κοίτασμα του Ιράν «South Pars» με προορισμό τη Μεσόγειο, με συνολικό μήκος 3100 μίλια και με δύναμη μεταφοράς 1,4 tcf ετησίως, ωστόσο εξαιτίας της κρίσης που υπάρχει στην Συρία, μέχρι και σήμερα δεν υλοποιήθηκε¹¹.

Τέλος, στις αρχές του 2021, Αίγυπτος και Ισραήλ συμφώνησαν στην κατασκευή υπεράκτιου αγωγού ΦΑ που θα συνδέει το ισραηλινό πεδίο Λεβιάθαν με τους τερματικούς σταθμούς LNG στη βόρεια Αίγυπτο, παρακάμπτοντας την Κύπρο και εξυπηρετώντας τα κοινά ενεργειακά συμφέροντα των μερών. Μάλιστα φαίνεται να αποτελεί μια από τις εναλλακτικές στον υποθαλάσσιο αγωγό EastMed (**Εικόνα 1.3**) (Λυγερός, 2021).

⁹ Πλέον, η Αίγυπτος διαθέτει δύο τερματικούς σταθμούς LNG, στο Ιντούκ και στη Νταμέτα, οι οποίοι από το 2011 βρίσκονται σε αδράνεια ή υπολειπόμενοι λόγω κυρίως περιορισμένης χωρητικότητας.

¹⁰ Βλ. <https://www.dfc.gov/investment-story/advancing-energy-security-egypt>, (November 25, 2021)

¹¹ Βλ. <https://en.nioc.ir/portal/home/showpage.aspx?object=news&id=5edd15b8-e37e-4ff0-abf2-dc2695a8a10b&layoutid=ba9bee1-5bfb-4b05-8edf-39b84db5a4ec&categoryid=a034ee3f-1acf-4bad-a4af-1bbbf5c1e716>, (November 25, 2021)

Εικόνα 1.3. Αγωγοί μεταφοράς ΦΑ από τα κοιτάσματα της Ανατολικής Μεσογείου και εναλλακτικοί δίοδοι

Πηγή:<https://economico.gr/terastias-geopolitikis-kai-politikis-simasi-as-o-fysikos-agogos-eastmed-h-diadromi-o-proypologismos-i-chrimatodotisi-alla-kai-ta-empodia-poy-prepei-na-ypervlithoyn-gia-tin-oloklirosi-toy/>, (November 19, 2021)

1.5.3 Eastmed και IGI Poseidon

Η δημιουργία του αγωγού EastMed είναι ιδιαίτερα σημαντική για το γεωοικονομικό και γεωπολιτικό status quo (κατεστημένο) της Κύπρου αλλά και για την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο αγωγός-όραμα έχει ως σκοπό την απευθείας μεταφορά ΦΑ από τα κοιτάσματα της Λεβαντίνης στο Ευρωπαϊκό Σύστημα ΦΑ, μέσω της Ελλάδας. Η αρχική δυναμικότητά του αγγίζει τα 10 bcm ΦΑ ετησίως και θεωρείται ως ένα από τα σημαντικότερα του Νοτίου Διαδρόμου, ενταγμένο μάλιστα από το 2013 στα ευρωπαϊκά έργα κοινού ενεργειακού ενδιαφέροντος. Αρχικά, η κατασκευή του είχε προγραμματιστεί για το 2022 ενώ φαίνεται να παίρνει παράταση καθώς αρκετά είναι τα εμπόδια που ελλοχεύουν τον κίνδυνο μη υλοποίησης του έργου, όπως η ιδιομορφία του βυθού, τα μεγάλα βάθη (μέχρι 3 χλμ.) και οι μεγάλες αποστάσεις Κύπρου-Κρήτης-Ηπειρωτικής Ελλάδας (συνολικό μήκος 1.900 χλμ.). (NS Energy, 2021).

Παρά τις δυσόιωνες προοπτικές ανάπτυξης του αγωγού, το Ισραήλ, με βασικές προϋποθέσεις, τη συγχρηματοδότηση του έργου από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την καλή συνεννόηση μεταξύ Τουρκίας και Κύπρου, τάσσεται θετικά, ενώ και η εταιρεία IGI POSEIDON υποστηρίζει ότι είναι ρεαλιστική η κατασκευή του αγωγού χωρίς

αλλαγές όδευσης του EastMed. Μάλιστα η τελευταία, τον Νοέμβριο του 2019, υπέγραψε με την INGL, μνημόνιο συνεργασίας για την από κοινού ανάπτυξη του EastMed, με στόχο τη σύνδεση του έργου στο σύστημα μεταφοράς του Ισραήλ και τη διευκόλυνση της μεταφοράς του ΦΑ στην Ιταλία και την Ευρώπη, μέσω της Κύπρου και της Ελλάδας.

Μάλιστα, προκειμένου να επιτευχθεί αυτό, ο EastMed θα τροφοδοτεί τον αγωγό IGI Poseidon, για την κατασκευή του οποίου συνεργάστηκαν Ελλάδα και Ιταλία. Σύμφωνα με τον αρχικό σχεδιασμό ο IGI Poseidon αποτελείται από δύο τμήματα, το χερσαίο και το υποθαλάσσιο. Το χερσαίο που έχει μήκος 760 χλμ, έχει αφετηρία τον υποσταθμό στους Κήπους και διασχίζοντας την Ελλάδα, φτάνει στο Φλωροβούνι, όπου εκεί ξεκινάει το υποθαλάσσιο τμήμα του (μήκους 212 χλμ). Σκοπός ήταν η τροφοδότηση και η διασύνδεση του αγωγού με τον Turk Stream αλλά όπως προκύπτει από το κείμενο της Μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, η δομή του πλέον έχει διαμορφωθεί για να μπορεί να υποδεχτεί τον EastMed αλλά και να συνδεθεί με τον αγωγό IGB (Ελλάδα-Βουλγαρία)¹².

Ο αγωγός EastMed θα λειτουργεί συμπληρωματικά με τις υπάρχουσες εγκαταστάσεις στην Ανατολική Μεσόγειο, και θα προωθεί την ανάπτυξη υποδομών. Στη μετά Covid-19 εποχή, αυτές οι υποδομές θα αποτελέσουν τον βασικό συνδετήριο μεταξύ όλων των ενδιαφερόμενων αγορών, και των μελλοντικών και υφιστάμενων ενεργειακών πηγών της περιοχής, λαμβάνοντας υπόψη τη δυναμική των τεχνολογιών υδρογόνου.

¹² Βλ. <https://energypress.gr/news/etoimos-adeiodotika-kalokairi-o-agogos-igi-poseidon-mehri-27-martioy-i-diavoyleysi-tis-mpe-toy>, (Νοέμβριος 26, 2021)

2. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΩΝ ΘΑΛΑΣΣΙΩΝ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ

2.1 Το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας- Θαλάσσιες ζώνες

Η απληστία και η συνεχής διεκδίκηση αρμοδιοτήτων στη θάλασσα από μέρους των κρατών, προκαλούν τον αποτεμαχισμό του θαλάσσιου χώρου σε ποικίλα νομικά καθεστώτα, καθιστώντας αναγκαία μια στοιχειώδη ανάλυση του ποιες είναι οι σημαντικότερες θαλάσσιες ζώνες και ποια είναι η έννοια της καθεμιάς. Τη βάση αποτελούν κυρίως οι διατάξεις του Δικαίου της Θάλασσας του ΟΗΕ, σύμφωνες με την κωδικοποίηση της Συνθήκης του Montego Bay του 1982.

2.1.1 Εσωτερικά ύδατα

Ξεκινώντας από την ακτή συναντούμε μια σειρά από θαλάσσιες ζώνες, με πρώτη αυτή των εσωτερικών υδάτων. Εκτείνεται μεταξύ της ακτής κάθε κράτους και των σημείων, από όπου ξεκινάει η μέτρηση της αιγιαλίτιδας ζώνης (ή χωρική θάλασσα, ή χωρικά ύδατα), δηλαδή «εντεύθεν» των ευθειών γραμμών βάσης της αιγιαλίτιδας ζώνης. Περιλαμβάνει κυρίως τα λιμάνια, τους κόλπους και τους όρμους, όπου η κυριαρχία είναι «πλήρης», και μοναδική εξαίρεση αποτελεί, σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο, η προσόρμιση και ο ελλιμενισμός πλοίων με ξένη σημαία (Ρούκουνας, 2019).

2.1.2 Αιγιαλίτιδα Ζώνη

Πέρα από την ξηρά και τα εσωτερικά ύδατα του κράτους, εκτείνεται η αιγιαλίτιδα ζώνη, η οποία είναι άμεσα συνυφασμένη με την οικονομική δραστηριότητα, την ασφάλεια και την άμυνα του κράτους. Εφόσον η απόσταση με ένα αντικείμενο ή παρακείμενο κράτος είναι μεγαλύτερη από τα 24 ναυτικά μίλια (νμ), τότε το πλάτος της δύναται να φθάσει μέχρι τα 12 νμ, ενώ αν είναι μικρότερη, οριοθετείται είτε με συμφωνία των μερών, είτε με προσφυγή σε ΔΔ. Στη δεύτερη μάλιστα περίπτωση οριοθέτησης, σπουδαίο ρόλο έχει η λεγόμενη «μέση γραμμή», της οποίας τα σημεία ισαπέχουν από τα πλησιέστερα σημεία των γραμμών βάσης, απ' όπου ξεκινά η μέτρηση των χωρικών υδάτων κάθε κράτους. Σημειωτέον, ο καθορισμός της αιγιαλίτιδας ζώνης αφορά τα νησιά και αδιακρίτως νησίδες, βράχους και βραχονησίδες. Επίσης, εντός της ζώνης ασκείται «πλήρη Κυριαρχία» από το κράτος, και όχι απλώς «κυριαρχικά δικαιώματα», όπως π.χ. με την ΑΟΖ και τη ζώνη της υφαλοκρηπίδας και

αφορά, επιπλέον, τον αντίστοιχο βυθό, υπέδαφος και εναέριο χώρο. Εξαίρεση της πλήρους κυριαρχίας αποτελεί η «αβλαβής διέλευση» πλοίων με ξένη σημαία (Ρούκουνας, 2019).

2.1.3 Συνορεύουσα Ζώνη

Πρόκειται για τη ζώνη που εκτείνεται έως 12 νμ μετά την αιγιαλίτιδα ζώνη και έως τα 24 νμ. Χρειάζεται να κηρυχθεί και εντός αυτής ασκούνται ορισμένα «κυριαρχικά δικαιώματα», προσανατολισμένα κυρίως στην πρόληψη και καταστολή παραβάσεων φορολογικής, τελωνειακής και μεταναστευτικής νομοθεσίας (Ρούκουνας, 2019).

2.1.4 Υφαλοκρηπίδα

Αφορά τη ζώνη που περιλαμβάνει το έδαφος και το υπέδαφος των θαλάσσιων περιοχών παρακείμενου κράτους, εκτεινόμενη πέρα από την αιγιαλίτιδα ζώνη, μέσα από τη φυσική προέκταση του εδάφους έως το εξωτερικό όριο της υφαλοκρηπίδας¹³ ή σε όριο 200 νμ. Σε περίπτωση συνορευόντων κρατών, παρακείμενων ή αντικείμενων, όπου η απόσταση μεταξύ αυτών είναι μικρότερη των 400 νμ, η οριοθέτηση της μπορεί να γίνει, είτε με προσφυγή στη Διεθνή Δικαιοσύνη, είτε με συμφωνία των κρατών. Επί της υφαλοκρηπίδας δεν ασκείται «πλήρη κυριαρχία», με τα δικαιώματα του κράτους στην παρούσα ζώνη να είναι κυριαρχικά, αποκλειστικά και λειτουργικά, τα οποία κατά το Διεθνές Δίκαιο αφορούν κυρίως έρευνα και εκμετάλλευση βυθού (μη ζωντανούς πόρους). Επιπλέον, τα νησιά, οι βραχονησίδες και οι νησίδες έχουν δικαίωμα υφαλοκρηπίδας υπό την προϋπόθεση να μπορούν να συντηρήσουν ανθρώπινη διαβίωση ή και αυτόνομη οικονομική ζωή (Ρούκουνας, 2019).

2.1.5 Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη

Η ΑΟΖ περιλαμβάνει τον θαλάσσιο βυθό και το υπέδαφος ενός κράτους, εκτείνεται μετά την αιγιαλίτιδα ζώνη και φτάνει σε ανώτατο όριο τα 200 νμ. Από πλευράς έκτασης, δεν ταυτίζεται απαραίτητα με την αιγιαλίτιδα ζώνη και είναι απαραίτητη η κήρυξή της (συμφωνία μεταξύ των κρατών ή προσφυγή στη Διεθνή Δικαιοσύνη). Κατά το Δίκαιο της Θάλασσας του ΟΗΕ, το κράτος στην ΑΟΖ ασκεί «κυριαρχικά δικαιώματα» που αφορούν γενικότερα, την έρευνα και την εκμετάλλευση των κάθε είδους φυσικών πόρων, ζωντανών και μη. Νομικώς επί της ΑΟΖ προβλέπεται η

¹³ Εάν, το εξωτερικό όριο της υφαλοκρηπίδας είναι μεγαλύτερο γεωγραφικά, τότε η υφαλοκρηπίδα γίνεται να είναι μεγαλύτερη από την ΑΟΖ.

δυνατότητα κατασκευής διαφόρων εγκαταστάσεων, όπως τεχνητά νησιά και εξέδρες, πράγμα που δεν ισχύει για την υφαλοκρηπίδα. Τέλος, όλα τα νησιά έχουν ΑΟΖ, εφόσον σε αυτό μπορεί να υπάρξει ζωή ή αυτοτελή οικονομική δραστηριότητα (Ρούκουνας, 2019).

2.2 Οι συμφωνίες οριοθέτησης θαλασσιών ζωνών στην Ανατολική Μεσόγειο

Η παγκόσμια εμπειρία δείχνει πως απαιτούνται συμφωνίες μεταξύ των άμεσα εμπλεκόμενων πλευρών για τον καθορισμό των θαλασσιών ζωνών, που επιτυγχάνονται μέσω συμβιβασμών, επιτυχών διαπραγματεύσεων αλλά και μέσω παραπομπής των διαφορών σε κάποιο ΔΔ ή διαιτητικό όργανο. Ως προς αυτά, η Ανατολική Μεσόγειος δεν διαφέρει. Μέχρι στιγμής αρκετές διαπραγματεύσεις έχουν οδηγήσει σε συμφωνίες για τις ΑΟΖ στην περιοχή, ενώ μονομερείς δηλώσεις ή ανακηρύξεις που αγνοούν δικαιώματα κρατών, δεν δύναται να υπερισχύσουν (Ellinas, 2020). Σημαντικές έννοιες στη διευθέτηση και οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών αποτελούν οι εξής τέσσερις: της μέσης γραμμής, της ίσης απόστασης/μέσης γραμμής, των ειδικών περιστάσεων και των αρχών της ευθυδικίας-επιείκειας, ενώ στην πλειονότητα των περιπτώσεων αναδεικνύεται η εφαρμογή της έννοιας της ίσης απόστασης (Ρούκουνας, 2019).

2.2.1 Κύπρος και Αίγυπτος

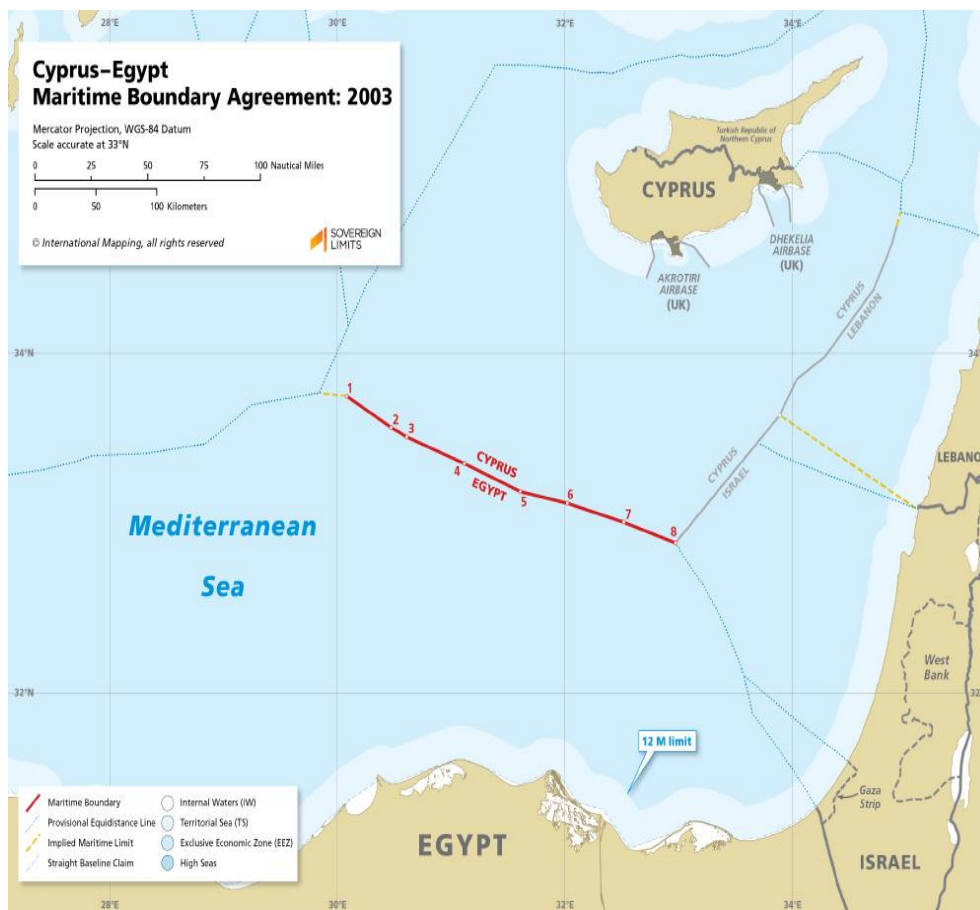
Η Κύπρος αριθμεί συνολικά τρεις συμφωνίες οριοθέτησης θαλασσιών ζωνών στην περιοχή, βασισμένες μάλιστα στην αρχή της μέσης γραμμής. Αποκλειστικά σε όλες καθορίζεται η ΑΟΖ, ενώ σπουδαία επισήμανση αποτελεί η χρονική περίοδος που συνομολογήθηκαν, λόγω των εξελίξεων στην εκμετάλλευση των κοιτασμάτων της Ανατολικής Μεσογείου.

Μία από αυτές αποτέλεσε και την πρώτη συμφωνία που επιτεύχθηκε στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, εκείνη μεταξύ Κύπρου και Αιγύπτου στις 17 Φεβρουαρίου 2003. Είναι μια σύντομη σχετικά συμφωνία αποτελούμενη από πέντε άρθρα και δύο παραρτήματα, με ρητή αναφορά στις διατάξεις της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το ΔΘ του 1982, στην οποία και τα δύο κράτη είναι συμβαλλόμενα. Στην **Εικόνα 2.1** φαίνεται το μήκος της μέσης γραμμής (154.98 νμ), το δυτικό σημείο της οριοθετικής γραμμής -1- που καταλήγει ανατολικότερα του μεσημβρινού των 30° (12.5 νμ περίπου ανατολικά του τριεθνούς σημείου Κύπρου, Αιγύπτου και Ελλάδας), αλλά και το ανατολικό σημείο -8- που σχεδόν εφάπτεται του τριεθνούς σημείου Κύπρου, Αιγύπτου και Ισραήλ (Στρατή, 2012).

Επιπλέον, εάν κριθεί απαραίτητο, η συμφωνία προβλέπει την επέκταση ή αναθεώρηση των γεωγραφικών συντεταγμένων, με τη σύμφωνη γνώμη όμως προς

τούτο των υπόλοιπων εμπλεκόμενων γειτονικών κρατών. Στην περίπτωση δε που τεθεί ζήτημα ως προς τον τρόπο εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων που εκτείνονται από την μία ΑΟΖ μέχρι την άλλη, τα μέρη είναι υποχρεωμένα να συνεργαστούν¹⁴.

Εικόνα 2.1. ΑΟΖ Κύπρου - Αιγύπτου 2003

Πηγή:<https://ellas2.wordpress.com/2020/05/15/%CE%BF%CE%B9-%CF%84%CE%BF%CF%8D%CF%81%CE%BA%CE%BF%CE%B9-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%80%CF%81%CE%B1%CE%B3%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B5%CF%8D%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B1%CE%BF%CE%B6/>, (Οκτώβριος 26, 2021)

Αξίζει να τονιστεί, ότι η μη επέκταση της οριοθετικής γραμμής πέραν του 30^ο μισημβρινού, είχε σκοπό την αποφυγή ταραχών και τη σχεδόν βέβαιη αντίδραση της Τουρκίας με νέο ζήτημα, τον προσδιορισμό του δυτικού άκρου της οριοθετικής

¹⁴ Αυτή, η υποχρέωση είχε διατυπωθεί πολύ γενικά στη συμφωνία του 2003 και για αυτό ενισχύθηκε με μια πιο λεπτομερή συμφωνία συνεκμετάλλευσης Υ/Α μεταξύ των κρατών, στις 4 Μαΐου του 2006.

γραμμής. Η συμφωνία επίσης, δεν μπόρεσε να κατοχυρώσει τα δικαιώματα της Ελλάδας, επί της υφαλοκρηπίδας και της μελλοντικής ΑΟΖ του Καστελλόριζου έναντι της Τουρκίας, δίνοντας έτσι ένα ισχυρό πάτημα στην τελευταία να αντιδράσει και να μην αναγνωρίσει τη συμφωνία (καθώς τα συμφέροντα της θίγονται) και να προχωρήσει στη διεκδίκηση ευρύτερων περιοχών της Ανατολικής Μεσογείου.

2.2.2 Κύπρος και Λίβανος

Η Κύπρος συνέχισε το διαπραγματευτικό της έργο με γειτονικά της κράτη και στις 17 Ιανουαρίου 2007 υπέγραψε συμφωνία οριοθέτησης ΑΟΖ με τον Λίβανο, που δεν έχει τεθεί ακόμη σε ισχύ, καθώς δεν έχει ολοκληρωθεί η κύρωσή της από τον Λίβανο. Αποτελεί αντίγραφο της συμφωνίας με την Αίγυπτο και όπως παρουσιάζεται στην **Εικόνα 2.2**, οι διαφορές ανάμεσα τους, αφορούν τις συντεταγμένες της οριοθετικής γραμμής (συνολικό μήκος 85,74 νμ), η οποία στην παρούσα περίπτωση ορίζεται από έξι σημεία. Ειδικότερα, το σημείο -1- της οριοθετικής γραμμής βρίσκεται 9,25 νμ περίπου βορειότερα του τριεθνούς σημείου Κύπρου, Λιβάνου και Ισραήλ, ενώ το σημείο -6- περίπου 5,2 νμ νοτιότερα του τριεθνούς Κύπρου, Λιβάνου και Συρίας.

Για την εκμετάλλευση φυσικών πόρων που εκτείνονται εκατέρωθεν της οριοθετικής γραμμής, στη συμφωνία θεσπίζεται η υποχρέωση συνεργασίας ενώ εάν κάποιο από τα συμβαλλόμενα μέρη προβεί σε διαπραγματεύσεις οριοθέτησης ΑΟΖ με τρίτο κράτος (που αφορά τα σημεία -1- και -6-), οφείλει να διαβουλευτεί με το άλλο μέρος και να το ενημερώσει, πριν τη σύναψη. Εάν κατά την εφαρμογή της συμφωνίας προκύψουν διαφωνίες μεταξύ των μερών, αυτές θα επιλύονται σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 4 της συμφωνίας, «διά της διπλωματικής οδού σε πνεύμα κατανόησης και συνεργασίας», ειδάλως τα μέρη θα προσφύγουν σε διαιτησία (Στρατή, 2012).

Εικόνα 2.2. ΑΟΖ Κύπρος-Λιβάνου 2007

Πηγή:<https://ellas2.wordpress.com/2020/05/15/%CE%BF%CE%B9-%CF%84%CE%BF%CF%8D%CF%81%CE%BA%CE%BF%CE%B9-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%80%CF%81%CE%B1%CE%B3%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B5%CF%8D%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B1%CE%BF%CE%B6/>, (Οκτώβριος 27, 2021)

Η αντίδραση της Τουρκίας υπήρξε έντονη τόσο από την επίτευξη συμφωνίας μεταξύ Κύπρου και Λιβάνου, όσο και μετά από τις παραχωρήσεις δικαιωμάτων για έρευνες εντοπισμού Υ/Α σε 11 περιοχές οριοθετημένης πλέον ΑΟΖ, από την πλευρά της Κύπρου. Στον αντίποδα, η Τουρκία προειδοποίησε για έκδοση αντίστοιχων αδειών σε περιοχές εντός της κυπριακής ΑΟΖ, ενέργεια που υποθάλπει την ασφάλεια και κλιμακώνει την ένταση στην ευρύτερη περιοχή.

2.2.3 Κύπρος και Ισραήλ

Μετά από πολλά χρόνια άρνησης των διαπραγματεύσεων από πλευράς του Ισραήλ, τελικά η συμφωνία οριοθέτησης ΑΟΖ Κύπρου-Ισραήλ υπεγράφη στις 17 Δεκεμβρίου 2010 και τέθηκε σε ισχύ μετά από περίπου δύο μήνες (Προδρομίδου, 2013). Στο σύνολό του το περιεχόμενο της, ακολουθεί τα καθοριζόμενα στις διατάξεις των δύο προηγούμενων συμφωνιών της Κύπρου, με ρητή αναφορά και στις διατάξεις της Σύμβασης για το ΔΘ, γεγονός που αξίζει να τονιστεί καθώς το Ισραήλ δεν είναι συμβαλλόμενο μέλος αυτής. Η διαφορά με τις δύο προηγούμενες συμφωνίες είναι ότι δεν γίνεται ρητή αναφορά στον τρόπο χάραξης της μέσης γραμμής, βάσει της αρχής της μέσης απόστασης, αλλά βάσει συμφωνηθείσας μέσης γραμμής δώδεκα σημείων (Στρατή, 2012). Το συνολικό μήκος της μέσης γραμμής φτάνει τα 64,78 νμ, ενώ τα σημεία που οριοθετούν την ΑΟΖ φαίνονται στην εικόνα που ακολουθεί.

Εικόνα 2.3. ΑΟΖ Κύπρος-Ισραήλ 2010

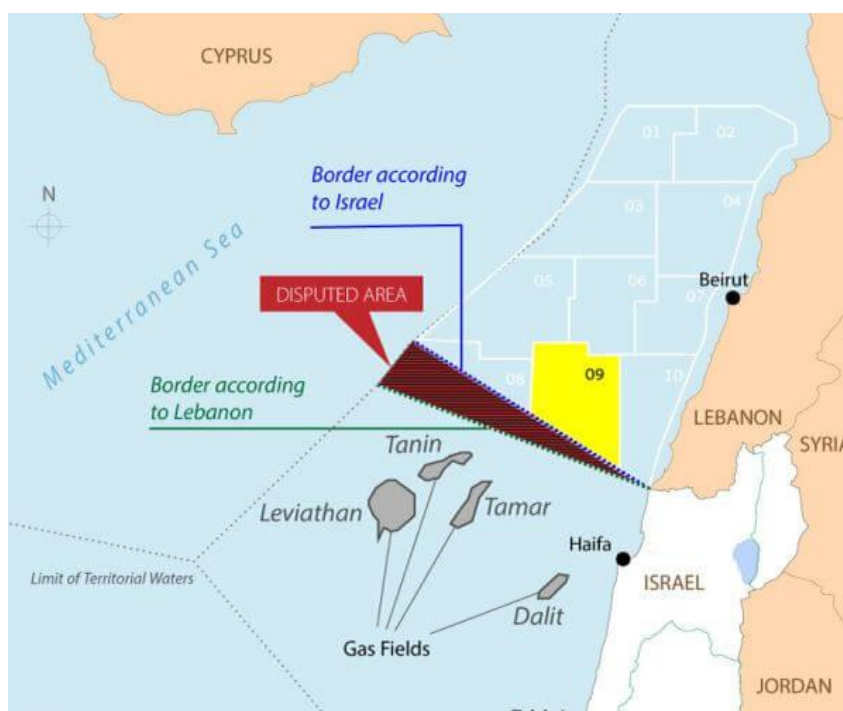
Πηγή:<https://ellas2.wordpress.com/2020/05/15/%CE%BF%CE%B9-%CF%84%CE%BF%CF%8D%CF%81%CE%BA%CE%BF%CE%B9-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%80%CF%81%CE%B1%CE%B3%CE%BC%CE>

%B1%CF%84%CE%B5%CF%8D%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B1%CE%BF%CE%B6/, (Οκτώβριος 27, 2021)

Να σημειωθεί πως για την τροποποίηση ή και αναθεώρηση των σημείων -1- και -12-, απαιτείται η συμφωνία των τριών εμπλεκόμενων κρατών αναφορικά με το καθένα από τα εν λόγω σημεία, συνυπολογίζοντας κατά την οριοθέτηση της ΑΟΖ, τις αρχές του εθνικού διεθνούς δικαίου. Η συγκεκριμένη ρύθμιση διαφέρει συγκριτικά, ως προς τις διατάξεις των συμφωνιών με Αίγυπτο και Λίβανο¹⁵, καθώς έπεται και συμπληρώνει, ως τρίτη στη σειρά, τις δύο προγενέστερες.

Όμως από τη συμφωνηθείσα μέση γραμμή, δημιουργήθηκε το ζήτημα αλληλοεπικάλυψης τμήματος της ΑΟΖ του Ισραήλ με εκείνης του Λιβάνου, καθώς το σημείο -1- της οριοθετικής γραμμής Κύπρου και Λιβάνου, βρίσκεται βορείως του τριεθνούς σημείου ίσης απόστασης με το Ισραήλ, προκαλώντας την έντονη διαμαρτυρία του Λιβάνου. Η αμφισβητούμενη έκταση εμβαδού 856 τ.χλμ. αποτυπώνεται με σκούρο κόκκινο χρώμα στην εικόνα που ακολουθεί (**Εικόνα 2.4.**).

Εικόνα 2.4. Τμήμα αλληλοεπικάλυψης ΑΟΖ Ισραήλ-Λιβάνου

¹⁵ Οι δύο αυτές συμφωνίες που προηγήθηκαν, αναφέρονταν και στην πιθανότητα επέκτασης της οριοθετικής γραμμής.

Πηγή: <https://ellas2.wordpress.com/2020/05/15/%CE%BF%CE%B9-%CF%84%CE%BF%CF%8D%CF%81%CE%BA%CE%BF%CE%B9-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%80%CF%81%CE%B1%CE%B3%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B5%CF%8D%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B1%CE%BF%CE%B6/>, (Οκτώβριος 27, 2021)

Πέρα των ανωτέρω, είναι σίγουρο πως για την Κύπρο τα οφέλη είναι πολλά, καθώς οι συμφωνίες που έχει υπογράψει είναι στρατηγικής σημασίας. Με την πρώτη συμφωνία, έχει ξεκινήσει έναν κύκλο οριοθετήσεων ΑΟΖ στην περιοχή, νοτίως και νοτιοανατολικά του νησιού, με ουσιαστική εκκρεμότητα τη διαδικασία οριοθέτησης με τον Λίβανο, και την αναμονή των διαπραγματεύσεων για την οριοθέτηση των ζωνών με τη Τουρκία, τη Συρία και την Ελλάδα.

2.2.4 Ελλάδα και Αίγυπτος

Η πολύπλευρη σημασία της ΑΟΖ επιτρέπει την προσέγγιση ζητημάτων και πέρα του οικονομικού πλαισίου. Με την ανακήρυξή της, η ελληνική διπλωματία διαμορφώνει τη στρατηγική της χώρας, προκειμένου κράτος και λαός να δύναται απολαύσει τα μέγιστα οφέλη από αυτή, που πέρα από οικονομικά, εντοπίζονται και σε άλλους εξίσου σημαντικούς τομείς όπως της άμυνας, της ασφάλειας και της εξωτερικής πολιτικής του κράτους (Φασιά, 2013).

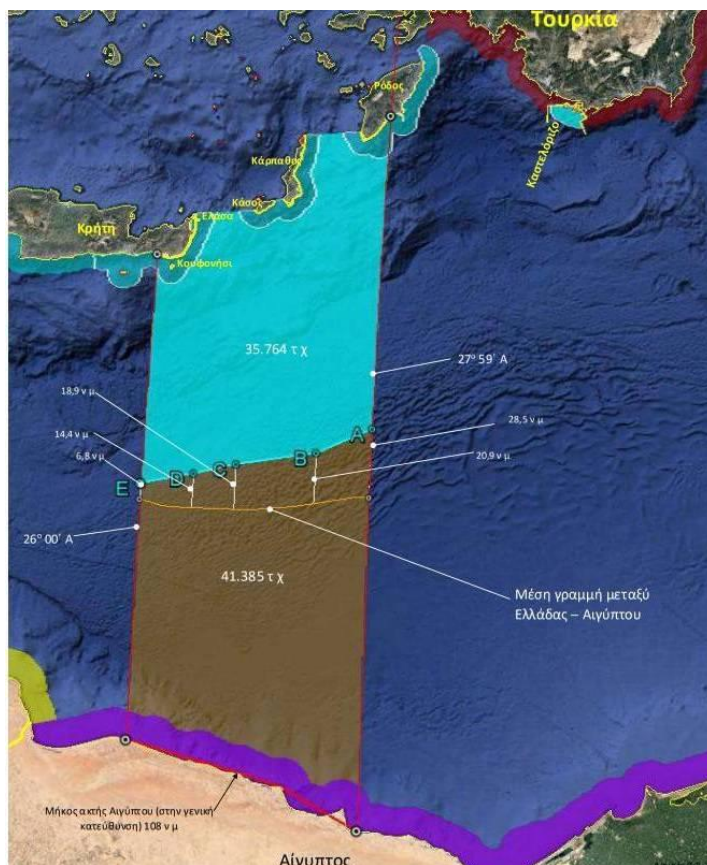
Για την καθιέρωση μιας δυναμικής παρουσίας στα διεθνή δρώμενα, η Ελλάδα οφείλει να ακολουθεί μια πολιτική ανασχεσης του ρόλου και της επιρροής της γειτονικής Τουρκίας στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου. Τον Νοέμβριο του 2019, Τουρκία και Λιβύη υπέγραψαν Μνημόνιο κατανόησης για τον καθορισμό των θαλασσίων ζωνών, που χαρακτηρίζεται άκυρο και παράνομο, και του οποίου η νομιμότητα τροφοδοτείται μόνο από τις εσωτερικές δεσμεύσεις των κρατών, αφού συνήφθει κατά παράβαση της Σύμβασης για το Διεθνές ΔΘ. Το ακραίο Μνημόνιο ορίζει μια διαχωριστική γραμμή μεταξύ των δύο χωρών που αγνοεί παντελώς τα δικαιώματα των ελληνικών νησιών, ακόμη και της Κρήτης, παραμορφώνοντας κατά παράλογο τρόπο τη γεωγραφία της περιοχής (Βλάχου , Δασκαλάκης, Ηλιόπουλος, Κατσαρός , Πούλος, & Σκυλάκης , 2020).

Έκτοτε, η Ελλάδα ξεκίνησε ένα διπλωματικό αγώνα ταχύτητας, ώστε να περιοριστεί η τουρκική εδραίωση στις δικαιοδοσίες επί ΑΟΖ στην περιοχή, που

οδήγησε σε συμφωνία οριοθέτησης ΑΟΖ με την Αίγυπτο, τον Αύγουστο του 2020. Τα κυριότερα σημεία της είναι, η διασφάλιση των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων μεταξύ των 26^{ου} και 28^{ου} μεσημβρινού, η de facto (εκ των γεγονότων) και de jure (εκ του νόμου) ακύρωση του Τουρκολιβυκού Μνημονίου στο συγκεκριμένο κομμάτι των θαλασσιών συνόρων που αμφισβητείται, ενώ αυξάνονται και οι πιθανότητες υλοποίησης στρατηγικών έργων ενέργειας, όπως του αγωγού EastMed.

Είναι εμφανές, ότι η οριοθέτηση της ΑΟΖ αποφεύγει περιοχές του Καστελλόριζου και της Κύπρου (σταματά στο μέσο της Ρόδου), ενώ στα δυτικά επεκτείνεται έως τον 26^ο μεσημβρινό. Το συμφωνηθέν όριο εκτρέπεται της αρχής της μέσης γραμμής, που ευνοεί σε αρκετά μεγάλο ποσοστό την Αίγυπτο, και περιορίζει σε συγκεκριμένο τμήμα την επήρεια της Κρήτης και των νησίδων που την πλαισιώνουν (Κουφονήσι και Γαϊδουρονήσι) (**Εικόνα 2.5**). Πιθανότατα η Αίγυπτος να αιτήθηκε προς την Αθήνα για αυτά τα όρια, λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών της περιοχής (Ellinas, 2020). Η φοβική στάση της ίδιας απέναντι στην Τουρκία αλλά και η επιθυμία αποστασιοποίησης της από την όποια εμπλοκή της στα ελληνοτουρκικά ζητήματα, λογίζονται ως πρόσθετοι παράγοντες παρακίνησης.

Εικόνα 2.5. Ο χάρτης με τη μερική οριοθέτηση ΑΟΖ Ελλάδας-Αιγύπτου

Πηγή: <https://slpress.gr/ethnika/i-ellada-parachorise-17-66-tis-aoz-poy-tha-tis-edine-i-mesi-grammi-analytika-stoicheia-kai-chartes/>, (Νοέμβριος 8, 2021)

Παρά τις ασάφειες, αυτή η συμφωνία αποτελεί ένα θετικό βήμα που αφήνει περιθώρια για νέες διαπραγματεύσεις στο μέλλον, ως προς τα μη συμφωνηθέντα όρια των ΑΟΖ, ενώ αντιμετωπίζεται σημαντικά η απευθείας παράνομη οριοθέτηση ΑΟΖ της Άγκυρας με την Αίγυπτο (Ellinas, 2020).

2.3 Εκκρεμείς οριοθετήσεις θαλασσίων ζωνών στην Ανατολική Μεσόγειο

2.3.1 Λίβανος με Κύπρο, Ισραήλ, Τουρκία και Συρία

- **Λίβανος-Κύπρος και Λίβανος-Ισραήλ**

Όπως προαναφέρθηκε, ο Λίβανος μετά τη συμφωνία οριοθέτησης ΑΟΖ με την Κύπρο δεν έχει ολοκληρώσει τη διαδικασία επικύρωσης από το Κοινοβούλιο, με αποτέλεσμα η συμφωνία να θεωρείται εκκρεμής. Μάλιστα, δεν προτίθεται και να το πράξει ενόσω εκκρεμεί η αντιδικία του με το Ισραήλ για το αμφισβητούμενο τμήμα επί της ΑΟΖ (Προδρομίδου, 2013). Αυτή αποτελεί την επίσημη θέση του Λιβάνου όπως εκφράστηκε από την πολιτική ηγεσία της χώρας κατά περιόδους, στα πλαίσια διαφόρων συναντήσεων με υπουργούς Εξωτερικών και Ενέργειας της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ωστόσο, σε αυτή τη στάση του Λιβάνου επί του ζητήματος, φαίνεται να έπαιξε ιδιαίτερης σημασίας ρόλο η Τουρκία, καθώς επηρέασε και πίεσε την τότε λιβανική κυβέρνηση προς την αναβολή της επικύρωσης της συμφωνίας. Παρά ταύτα, η κυβέρνηση του Λιβάνου τονίζει ότι αναγνωρίζει, σέβεται και θα συνεχίσει να εφαρμόζει στην πράξη τη συμφωνία οριοθέτησης με την Κύπρο, ακόμη κι αν η διαφωνία με το Ισραήλ παραμένει σε εκκρεμότητα.

Η διαφορά Λιβάνου-Ισραήλ, αν και φαινομενικά δεν επηρεάζει άμεσα τα όρια που καθορίστηκαν με την Κύπρο, η οποία λύση που μπορεί να δοθεί, ίσως οδηγήσει σε μερική μεταβολή της συμφωνίας οριοθέτησης με το Ισραήλ. Και αυτό επειδή η συμφωνία Κύπρου-Ισραήλ του 2010, η οποία επικυρώθηκε από τα δύο Κοινοβούλια, για την οριοθέτηση των ΑΟΖ, συμπεριέλαβε και τα όρια των ΑΟΖ Λιβάνου-Ισραήλ που αμφισβητεί μερικώς ο Λίβανος. Η υπογραφή της συμφωνίας Κύπρου-Ισραήλ έγινε με όρους που δυσαρέστησαν τότε τον Λίβανο ως προς τη μέση γραμμή που χωρίζει τις δύο ΑΟΖ, και έκτοτε διεκδικεί τροποποίηση της συμφωνίας, με όφελος μια περιοχή 856 τ.χλμ. (ΕΛΙΣΜΕ, 2020). Όμως, η πολυετής διαφορά περιπλέκεται ακόμη περισσότερο μετά από πρόσφατη διακήρυξη του Λιβάνου να επεκτείνει μονομερώς την ΑΟΖ της χώρας κατά 1.430 τ.χλμ.¹⁶, συμμεριζόμενη τις απόψεις της Χεζμπολάχ για το θέμα¹⁷,

¹⁶ Η περιοχή αποτελεί στόχο για έρευνες Υ/Δ και για τις δύο πλευρές, ενώ σημαντική είναι και η ύπαρξη του ανακαλυφθέντος κοιτάσματος «Βόρειο Καρίς» εντός αυτής. Τα δυνητικά αποθέματα

δυσχεραίνοντας την επίλυση των διαφορών. Να σημειωθεί ότι σημαντικό ρόλο στην διακήρυξη επέκτασης της ΑΟΖ έπαιξε και η Τουρκία, η οποία μέσω της κυβέρνησης του Λιβάνου, επιδιώκει τη διαμάχη στην περιοχή ανάμεσα σε Κύπρο, Συρία, Λίβανο και Ισραήλ, προωθώντας τα δικά της σχέδια και μπλοκάροντας την Ρωσία που θέλει να εκμεταλλευθεί την ΑΟΖ της Συρίας.

Τον ρόλο του παράγοντα διευκόλυνσης των διαπραγματεύσεων έχουν αναλάβει οι ΗΠΑ, με τον Λίβανο να επιδιώκει συζητήσεις χωρίς προϋποθέσεις με το Ισραήλ, που να έχουν έναν χαρακτήρα, όχι τόσο πολιτικό, όσο «τεχνικό». Η διαδικασία με τις έμμεσες διαπραγματεύσεις των μερών είναι μεγάλης σημασίας για τον Λίβανο, καθώς η χώρα προσδοκά σε οικονομική ανάπτυξη μέσω της εκμετάλλευσης πιθανών αποθεμάτων Υ/Α. Με δεδομένα την εκκρεμότητα των θαλασσίων συνόρων των δύο χωρών, την πιθανότητα οικονομικής κατάρρευσης του Λιβάνου και της επισιτιστικής κρίσης με την οποία φλερτάρει, η ανάγκη για διευθέτηση είναι επιτακτική, η οποία εάν τελικά επιτευχθεί, ίσως οδηγήσει ακόμα και σε μία οριοθέτηση ΑΟΖ μεταξύ τους.

- **Λίβανος-Τουρκία και Λίβανος-Συρία**

Από την πλευρά της η Τουρκία προκειμένου να περιορίσει την πιθανότητα αποκλεισμού από την Μεσόγειο στρέφεται στον Λίβανο προς επίτευξη συμφωνίας για την ΑΟΖ ενώ την τελευταία δεκαετία, οι σχέσεις μεταξύ τους παρουσίασαν μεγάλη βελτίωση. Το 2009, υπέγραψαν μια σειρά συμφωνιών καλύπτοντας θέματα όπως η στρατιωτική συνεργασία, η εκπαίδευση, οι μεταφορές, η υγεία και η γεωργία ενώ από εκείνη την περίοδο καταργήθηκε αμοιβαία και η αίτηση θεώρησης visa. Το επόμενο έτος μάλιστα, ιδρύθηκε μεταξύ Τουρκίας, Λιβάνου, Συρίας, και Ιορδανίας το Συμβούλιο Συνεργασίας Κουαρτέτου με επίκεντρο τις μεταφορές, το εμπόριο, την ενέργεια, τον τουρισμό και τον πολιτισμό (Προδρομίδου, 2013).

Σημαντική παράμετρος για την Τουρκία είναι η ενίσχυση των εμπορικών σχέσεων με τη Βόρεια Κύπρο και η επιτάχυνση οικονομικής συνεργασίας μεταξύ

του κοιτάσματος φτάνουν τα 250 εκατ. βαρέλια ισοδυνάμου πετρελαίου, εκ των οποίων το 84% είναι σε ΦΑ.

Βλ. <https://www.energean.com/operations/israel/karish-north/>, (Δεκέμβριος 11, 2021)

¹⁷ Ο Λίβανος δεν αποτελεί μια συνηθισμένη φιλοδυτική αραβική χώρα, καθώς βρίσκεται υπό τη ζώνη επιρροής του Ιράν, του μεγάλου εχθρού των ΗΠΑ και του Ισραήλ. Την πραγματική εξουσία στο εσωτερικό της χώρας φαίνεται να ασκεί η Χεζμπολάχ, φιλο-ιρανική παραστρατιωτική οργάνωση.

Τουρκίας, Λιβάνου, Συρίας και Βόρειας Κύπρου. Η ύπαρξη των τριών γεωτρύπανων που έχει στο δυναμικό της σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το φυσικό αέριο της λεκάνης του Λιβάνου και της Συρίας, θα μπορούσε να παρουσιαστεί στην «κοινή αγορά» ως ενιαίο (εάν συνδυαστεί με τη Βόρεια Κύπρο και την Τουρκία), μόνο πλεονεκτήματα θα μπορούσε να επιφέρει στις ίδιες. Μετά την έκρηξη στο λιμάνι της Βηρυτού τον Αύγουστο του 2020, η βοήθεια που παρείχε η τουρκική κυβέρνηση στον Λίβανο αποτέλεσε ένα βήμα για την επιπλέον βελτίωση των μεταξύ τους σχέσεων.

Στα τέλη του περασμένου Μαρτίου, η Συρία υπέβαλε και αυτή αξιώσεις (όπως προηγουμένως και ο Λίβανος), για μια θαλάσσια έκταση εμβαδού 750 τ.χλμ. που ανήκαν προηγουμένως στον Λίβανο, υποθάλποντας τη συμφωνία Κύπρου-Λιβάνου¹⁸. Μάλιστα, η τελευταία προχώρησε στην υπογραφή σύμβασης με ρωσική εταιρεία για την εξερεύνηση Υ/Α εντός της θαλάσσιας περιοχής. Κατόπιν τηλεφωνικής επικοινωνίας μεταξύ των ηγετών Λιβάνου και Συρίας (Μισέλ Αούν και Μπασάρ αλ Άσαντ), όπου συζητήθηκε ο διαχωρισμός των θαλάσσιων συνόρων Λιβάνου-Συρίας, φάνηκε πως ο Λίβανος δεν φαίνεται πρόθυμος να διαπραγματευτεί, αλλά ούτε και να δεχτεί λιγότερα από όσα διεκδικά¹⁹.

Συνολικά, ο Λίβανος αν και μετά την υπογραφή της συμφωνίας οριοθέτησης ΑΟΖ με την Κύπρο το 2007, φάνηκε να ενεργοποιεί τις διαδικασίες οριοθέτησης και με τα υπόλοιπα γειτονικά κράτη, στις μέρες μας δεν δείχνει να ολοκληρώνονται. Τελική λύση για τα κοινά θαλάσσια σύνορα του Λιβάνου, τόσο στο νότο με το Ισραήλ και την Κύπρο, όσο και στα βόρεια με τη Συρία και την Κύπρο δεν διαφαίνονται στο άμεσο μέλλον. Ευνοϊκές προοπτικές υπάρχουν για την επίτευξη συμφωνίας οριοθετήσεων μεταξύ Τουρκίας και Λιβάνου, κάτι που δεν ισχύει και για το δίδυμο Λίβανος-Ισραήλ, λόγω των συνεχιζόμενων διαφορών τους.

2.3.2 Συρία με Κύπρο και Τουρκία

- **Συρία-Κύπρος**

Όλα τα προηγούμενα χρόνια στη Συρία, εξαιτίας του συνεχιζόμενου εμφύλιου

¹⁸ Βλ. <https://nationalpost.com.cy/vazei-quot-fotia-quot-o-livanos-stin-a-mesogeio-me-entoli-toyrkias-diatagma-kata-rosikon-ereynon-sti-aoz-tis-syrias/> (Νοέμβριος 19,2021)

¹⁹ Βλ. <https://nationalpost.com.cy/vazei-quot-fotia-quot-o-livanos-stin-a-mesogeio-me-entoli-toyrkias-diatagma-kata-rosikon-ereynon-sti-aoz-tis-syrias/>, (Νοέμβριος 20,2021)

πολέμου και της παρεμβατικότητας των εξωτερικών δυνάμεων, κυριαρχούσε η αβεβαιότητα που δυσχέρανε τις συνομιλίες Συρίας και Κύπρου. Σε συνομιλίες προηγούμενων ετών, η συμφωνία ήταν κοντά αλλά λόγω των πιέσεων που η Τουρκία της ασκούσε, η συμφωνία δεν ολοκληρώθηκε (Προδρομίδου, 2013). Στις μέρες μας είναι απαραίτητο να αναζητηθούν κανάλια επικοινωνίας, αλλά και αξιόπιστοι συνομιλητές με την άλλη πλευρά που να προσβλέπουν στη διευθέτηση των θαλασσιών ζωνών μεταξύ των δύο χωρών.

Στα άμεσα σχέδια της Λευκωσίας είναι η αποστολή διπλωματικής αποστολής στη Συρία για την έναρξη των διαπραγματεύσεων, με κύριο ζητούμενο την εύρεση του κατάλληλου χρονικού παραθύρου ευκαιρίας. Όταν αυτό βρεθεί, η Κύπρος οφείλει να το εκμεταλλευτεί, ούτως ώστε η οριοθέτηση, να μην προσκρούσει σε αντιδράσεις τρίτων. Επιπλέον, αν και η Συρία δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος στη Σύμβαση του ΔΘ του 1982, σε επιστολή της προς τον ΟΗΕ, επικαλείται τις διατάξεις της, γεγονός που αποδεικνύει την προθυμία της κυβέρνησης Άσαντ, να οριοθετήσει με βάση το Δίκαιο της Θάλασσας, το οποίο η Κύπρος σέβεται και προωθεί.

- **Συρία-Τουρκία**

Είναι γεγονός ότι τον τελευταίο χρόνο το κλίμα μεταξύ Άγκυρας και Δαμασκού έχει αλλάξει δραματικά. Ο ρόλος της Ρωσίας φαίνεται να συνετέλεσε καθοριστικά σε αυτό, όπως και στην πιθανότητα ανακήρυξης ΑΟΖ μεταξύ Συρίας και Τουρκίας, καθώς η Μόσχα επιδιώκει να επωφεληθεί από αυτή με την εκμετάλλευση των συριακών κοιτασμάτων φυσικού αερίου που εντοπίστηκαν ανοικτά των συριακών ακτών.

Στο θέμα της ΑΟΖ, Συρία και Τουρκία δεν έχουν καμία διαφωνία, όμως το γεγονός ότι σήμερα η Τουρκία κατέχει περιοχές στη βόρεια και βορειοανατολική Συρία, αποτελεί την ειδοποιό διαφορά τους. Συχνά, η συριακή κυβέρνηση κατηγορεί τους Τούρκους για επιθέσεις κατάληψης νέων συριακών εδαφών, για επιβολή δημογραφικών αλλοιώσεων, αλλά και για εκτουρκισμό του πληθυσμού. Όμως, στην παρούσα συγκυρία, φαίνεται ότι η τουρκική παρουσία στις υπόψη περιοχές, εκτιμάται από τη Δαμασκό ως αναγκαίο κακό, ειδάλλως οι Κούρδοι, με την υποστήριξη των ΗΠΑ, είτε θα είχαν αυτονομηθεί, είτε θα είχαν προχωρήσει στην ανακήρυξη δικού τους κράτους (Καραγιάννης, 2020). Έτσι, η Τουρκία, παρότι δύναμη κατοχής στη βόρεια Συρία, ανοίγεται προς τη Συρία του Άσαντ, βελτιώνει παραδόξως τις σχέσεις μαζί της

και προχωρά σε συνομιλίες για κοινή ΑΟΖ.

2.3.3 Τουρκία-Παλαιστίνη-Ισραήλ

- **Τουρκία-Παλαιστίνη**

Η αιφνιδιαστική εξέλιξη που αφορά την έναρξη των συνομιλιών Συρίας – Τουρκίας για κοινή ΑΟΖ φαίνεται να είναι παράλληλη με την προσπάθεια της Τουρκίας να εκβιάσει την Παλαιστινιακή αρχή σε υπογραφή ενός Τουρκολιβυκού μνημονίου νούμερο 2. Η Τουρκία θέλει θαλάσσια συμφωνία με την Παλαιστίνη, που θα συμβάλει ταυτόχρονα στη διεθνή αναγνώριση της Παλαιστίνης και στην εδραίωση της ίδιας στο γεωπολιτικό σκηνικό της περιοχής. Παρά ταύτα, σε δήλωσή του, ο Παλαιστίνιος υπουργός Εξωτερικών Ριάντ Μάλκι, απέκλεισε την πιθανότητα οριοθέτησης ΑΟΖ μεταξύ Παλαιστίνης και Τουρκίας, τονίζοντας πως η Παλαιστίνη έχει σύνορα μόνο με την Αίγυπτο, την Κύπρο και το Ισραήλ, και όχι με την Τουρκία²⁰. Ομοίως και ο Παλαιστίνος πρέσβης στην Ελλάδα, Μαρουάν Τουμπάσι, έχει αναφέρει πολλάκις, ότι η Παλαιστίνη τάσσεται υπέρ της ευημερίας και ειρήνης στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου και τηρεί το Διεθνές Δίκαιο και το Δίκαιο της Θάλασσας χωρίς εξαιρέσεις.

- **Τουρκία-Ισραήλ**

Η ακολουθούμενη πολιτική ισχύος από την πλευρά της Τουρκίας έβαλε στο στόχαστρο και το Ισραήλ, επιδιώκοντας να οδηγήσει το Ισραήλ στην εγκατάλειψη της συμφωνίας που έχει υπογράψει με την Κύπρο το 2010 και να υπογράψει μια νέα συμφωνία πλεονεκτημάτων με την Τουρκία. Προς το παρόν όμως, και εξαιτίας της πολιτικής έντασης μεταξύ των δύο χωρών, δεν υπάρχει καμία πρόθεση από την ισραηλινή κυβέρνηση. Οι τουρκικές φιλοδοξίες στα πλαίσια της πολιτικής Ερντογάν δεν συμβαδίζουν με τα ισραηλινά συμφέροντα και δεν θα έχουν θετικό αντίκρισμα στο Ισραήλ, παρά τις όποιες απειλές (π.χ. απειλή οριοθέτησης ΑΟΖ Τουρκίας και Παλαιστίνης).

2.3.4 Το τρίγωνο Κύπρος, Τουρκία και Ελλάδα

- **Τουρκία-Κύπρος**

²⁰ Βλ. <https://www.nbcnews.com/video/palestinian-fm-riad-al-malki-tells-u-n-israel-is-in-violation-of-international-law-112626757896>, (Δεκέμβριος 15, 2021)

Ανοιχτά ζητήματα για τη Λευκωσία παραμένουν η οριοθέτηση ΑΟΖ με την Τουρκία και την Ελλάδα, ενώ ιδιαίτερα με την Τουρκία φαίνεται πως διαφωνούν ριζικά σε ό,τι αφορά τα θαλάσσια σύνορά τους. Παρά το γεγονός ότι, η Κύπρος έχει προχωρήσει σε συμφωνίες με ορισμένες από τις γείτονες χώρες από το 2003 για τον καθορισμό της ΑΟΖ, η Τουρκία υποστηρίζει πως η Κύπρος, όχι μόνο δεν έχει κανένα δικαίωμα να συνάπτει τέτοιου είδους συμφωνίες, αλλά και όποια οριοθέτηση ΑΟΖ από την ελληνοκυπριακή πλευρά, είναι ακατάλληλη για το σχετικά περιορισμένο χώρο της Μεσογείου, παραβιάζοντας τη τουρκική υφαλοκρηπίδα (International Crisis Group, 2012).

Σε αντίθεση, η Κυπριακή Δημοκρατία υποστήριξε ότι αποτελεί το μόνο νόμιμο και διεθνώς αναγνωρισμένο κράτος στην Κύπρο εκπροσωπώντας όλο τον κυπριακό λαό (μαζί και τους Τουρκοκυπρίους), με κυριαρχικό δικαίωμα να προχωρά σε συμφωνίες οριοθέτησης με όμορα κράτη. Επίσης, πρόσθεσε ότι κάθε σύναψη που πραγματοποιεί δεν θα πρέπει να συγχέεται και να επηρεάζει τις διαπραγματεύσεις για το Κυπριακό αλλά να λειτουργεί ως κίνητρο για την επίτευξη λύσης, με αμφίπλευρα οφέλη.

Το 2011, η Τουρκία προχώρησε σε συμφωνία οριοθέτησης ΑΟΖ με το ψευδοκράτος, προκειμένου να εξασφαλιστεί η ΑΟΖ της βόρειας κατεχόμενης Κύπρου, αλλά και ως αντίδραση στην ολοκλήρωση μιας σειράς συμφωνιών για την ΑΟΖ, από την πλευρά της Κύπρου. Η συμφωνία περιλαμβάνει μια περιοχή που ξεκινά από τον 30ό μεσημβρινό και φτάνει ανατολικά μέχρι τη Συρία, στοχεύοντας στη νομιμοποίηση του ψευδοκράτους. Όμως, το ψευδοκράτος δεν αποτελεί υποκείμενο διεθνούς δικαίου και δεν έχει δικαιοπρακτική ικανότητα για να συνάπτει συμφωνίες (International Crisis Group, 2012). Επισημαίνεται ότι, το 2020, η Τουρκία υπέβαλε αυτή την οριοθέτηση στον ΟΗΕ.

- **Ελλάδα-Κύπρος**

Μέχρι τώρα οι κυβερνήσεις της Ελλάδας δεν φάνηκαν ιδιαίτερα πρόθυμες να προχωρήσουν σε οριοθέτηση θαλασσίων ζωνών με την Κύπρο. Κύριος ανασταλτικός παράγοντας είναι η ελληνοτουρκική διαφορά για την μερική ή ολική επήρεια του Καστελλόριζου και κατά πόσο, όταν φτάσει αυτή η υπόθεση κάποια στιγμή στη Διεθνή Δικαιοσύνη, θα δικαιωθεί ή όχι η ελληνική θέση. Η ληφθείσα απόφαση θα διαμορφώσει την ελληνική ΑΟΖ έναντι της νότιας τουρκικής ακτογραμμής και θα

ξεκαθαρίσει εάν Κύπρος και Ελλάδα έχουν συνορεύουσα ζώνη (Διονυσίου, 2020). Το να εμφανιστεί η Ελλάδα, ότι εγκαταλείπει και παραδίδει βάσει δικαστικής απόφασης περιοχή στην οποία ασκούσε κυριαρχικά δικαιώματα, δεν είναι πολιτικά αποδεκτό από ελληνικής πλευράς. Ένας επιπλέον παράγοντας, είναι οι τουρκικές απειλές που φαίνεται ότι η Αθήνα λαμβάνει σοβαρά υπόψη της, καθώς όποια «μονομερής» ενέργεια θα είχε ως αποτέλεσμα την υπέρμετρη αντίδραση της Άγκυρας.

- **Τουρκία-Ελλάδα**

Η Τουρκία και η Ελλάδα έχουν εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις για το ποιες είναι οι μεταξύ τους εκκρεμούσες νομικές διαφορές αλλά και για την ουσία αυτών των διαφορών, από τη σκοπιά του διεθνούς δικαίου. Η Τουρκία επιδιώκει συστηματικά να αυξήσει τον αριθμό των διαφορών προσθέτοντας νέα ζητήματα, μεταξύ άλλων, ζητήματα κυριαρχίας επί ορισμένων νησιών, το δικαίωμα της Ελλάδας να επεκτείνει την αιγιαλίτιδα της ζώνη έως και 12 νμ και την οριοθέτηση της εν λόγω ζώνης, τον εθνικό εναέριο χώρο των 10 νμ της Ελλάδας, τον έλεγχο της εναέριας κυκλοφορίας στο Αιγαίο, το καθεστώς αποστρατικοποίησης νησιών, τα μειονοτικά κ.α.²¹. Από την άλλη, η Ελλάδα επιμένει στη θέση ότι η μοναδική εκκρεμή διαφορά είναι η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, σύμφωνα με τους κανόνες του δικαίου της θάλασσας (και ίσως μιας μελλοντικής ΑΟΖ).

Σύμφωνα με τον κ. Πέτρο Σιούσιουρα το πρόβλημα της Ελλάδας εντοπίζεται στην ελληνική εξωτερική πολιτική διαχείρισης που επιτρέπει στην Τουρκία να λειτουργεί με αυτόν τον παράνομο και αντιδεοντολογικό τρόπο. Η ίδια οφείλει να διεκδικήσει τα συμφέροντά της, να προχωρήσει τόσο στο θέμα της επέκτασης της αιγιαλίτιδας ζώνης στα 12 νμ, όσο και στην υιοθέτηση υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ ενώπιον Διεθνούς Δικαστηρίου, καθώς ακόμα και αν ορισμένα νησιά (π.χ. Καστελλόριζο) δεν αποκτήσουν πλήρη δικαιώματα σε ΑΟΖ, σίγουρα θα εξασφαλιστούν ως προς το μέγιστο εύρος της χωρικής θάλασσας. (Σιούσιουρας, 2015).

Προκειμένου να επιτευχθεί μια συμφωνία μεταξύ των μερών είναι απαραίτητο να μετατραπεί η ελληνοτουρκική σχέση από αντιπαραθετική σε συνεργατική, αλλά να γίνει και κατανοητό, πως και οι δυο χώρες έχουν πολλά να κερδίσουν από ενδεχόμενη

²¹ Βλ. <https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/>, (Δεκέμβριος 10, 2021)

συμφωνία παρά δίνοντας χώρο σε μια κατάσταση να χρονίζει και να επιδεινώνεται (Ellinas, 2020). Επιπλέον, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και η Κύπρος καθώς πιθανή συμφωνία θα επηρέαζε και την ΑΟΖ της. Καθώς η ίδια δεν συμμετέχει σε αυτόν τον διάλογο, και σε περίπτωση παραπομπής της διαφοράς στο ΔΔ, η γνωμάτευση θα γινόταν μόνο επί των ζητημάτων που θα είχαν συμφωνηθεί από κοινού μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας.

2.3.5 Ελλάδα-Αίγυπτος-Λιβύη και Τουρκία-Αίγυπτος-Λιβύη

- **Ελλάδα-Αίγυπτος**

Παρότι η συμφωνία Ελλάδας-Αιγύπτου περιλαμβάνει ασάφειες, αφήνει ταυτόχρονα περιθώριο για μελλοντικές διαπραγματεύσεις ως προς τα υπόλοιπα, μη συμφωνηθέντα όρια της ΑΟΖ, με ενδεχόμενη προσφυγή στο ΔΔ της Χάγης. Πρόκειται για μια ρεαλιστική συμφωνία, εν αντιθέσει του ακραίου Τουρκολιβυκού μνημονίου, το οποίο αγνοεί παντελώς τα δικαιώματα των νησιών, ακόμη και της Κρήτης. Η σπουδαιότητά της έγκειται στο γεγονός ότι μπορεί να λειτουργήσει ως βάση για νέες διαπραγματεύσεις στο μέλλον.

- **Ελλάδα-Λιβύη**

Παρά τις προσπάθειες πολλών ετών (ακόμη και επί κυβέρνησης Α. Παπανδρέου δεν κατέστη δυνατή η επίτευξη συμφωνίας, παρά τις άριστες σχέσεις του με τον Καντάφι), η Ελλάδα δεν κατάφερε να συμφωνήσει με τη Λιβύη στα ζητήματα οριοθετήσεων θαλασσιών ζωνών, λόγω των σοβαρών αποκλίσεων στις θέσεις που παρουσίαζαν οι δύο χώρες (Προδρομίδου, 2013). Η Λιβύη επιμένει στο κλείσιμο του Κόλπου της Σύρτης, παρά του τεράστιου ανοίγματος των 306 νμ (στο ΔΘ προβλέπεται κλείσιμο κόλπων με άνοιγμα 24 νμ), με αποτέλεσμα να μεταφέρεται πολύ βορειότερα η μέση γραμμή με την Ελλάδα και να μετατρέπεται μεγάλο τμήμα της ελληνικής υφαλοκρηπίδας σε λιβυκή. Μάλιστα, όσο η Λιβύη επιμένει να μην αναγνωρίζει επήρεια στη Γαύδο, η γραμμή πηγαίνει ακόμη βορειότερα.

Το κλείσιμο της Σύρτης έγινε το 1973 και η Ελλάδα ουδέποτε το αποδέχθηκε. Αυτός είναι και ο βασικός λόγος που δεν έχει υπάρξει οριοθέτηση θαλασσιών ζωνών μεταξύ τους, μέχρι τώρα. Εντούτοις, και στις δυο φορές που η Λιβύη προσέφυγε στο ΔΔ της Χάγης με τη Μάλτα και την Τυνησία, βγήκε κερδισμένη και μάλιστα στην

πρώτη περίπτωση η μέση γραμμή μετακινήθηκε βορειότερα²².

Παρά ταύτα, μελλοντική συμφωνία οριοθέτησης Ελλάδας-Λιβύης, πέρα από τον συμβιβασμό και τους κινδύνους που αυτός επισύρει, σίγουρα θα έβαζε ένα ισχυρό ανάχωμα στις τουρκικές επιδιώξεις. Άλλωστε η νωχελικότητα της Ελλάδας να δώσει την απαραίτητη προσοχή στο ζήτημα επέτρεψε και την υπογραφή του Τουρκολιβυκού Μνημονίου. Το ζήτημα είναι ότι, θα πρέπει να γίνει με τέτοιο τρόπο ώστε η μη πλήρης επήρεια της Γαύδου να μη θεωρηθεί από την Τουρκία ως αποδοχή των τουρκικών διεκδικήσεων για περιορισμό της επήρειας όλων των νησιών.

- **Τουρκία-Αίγυπτος-Λιβύη**

Η Τουρκία για την κατοχύρωση των αξιώσεων της στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου χρειαζόταν να κάνει κινήσεις που να παραπέμπουν στο Διεθνές Δίκαιο. Αυτό σήμαινε ότι πρέπει να βρει γειτονικές χώρες που να θέλουν να χαράξουν ΑΟΖ μαζί της, με βάση τη δική της όμως ερμηνεία στις διατάξεις του Δικαίου της Θάλασσας.

Η πρώτη προσπάθεια έγινε με πρόταση στην Αίγυπτο, που μέχρι στιγμής δεν βρήκε πρόσφορο έδαφος. Από το 2013 και μετά, Τουρκία και Αίγυπτος βρέθηκαν σε αντιπαράθεση, κυρίως λόγω της τουρκικής υποστήριξης των Αιγύπτιων Αδερφών Μουσουλμάνων του πρώην Αιγυπτίου προέδρου Μοχάμεντ Μόρσι. Τελικά, τον Ιούλιο του 2013 έγινε ανατροπή του καθεστώτος από τον Αμπντέλ Φατάχ αλ Σίσι αλλά ο εμφύλιος πόλεμος στη Λιβύη φαίνεται πως δεν βελτίωσε τις σχέσεις των δύο χωρών. Όμως, για την τουρκική κυβέρνηση η επίτευξη συμφωνίας χρήζει άμεσης προτεραιότητας αποσκοπώντας να αποκλείσει το ενδεχόμενο συμφωνίας Ελλάδας-Αιγύπτου, στην περιοχή ανατολικά του 28ου μεσημβρινού.

Έπειτα, με τον ίδιο τρόπο στράφηκε και στη Λιβύη, όπου σε αυτή την περίπτωση επωφελούμενη από την ανώμαλη κατάσταση στη χώρα, επιδίωξε νομικό έρεισμα επιβάλλοντας τις παράλογες μονομερείς αξιώσεις της, εις βάρος της Ελλάδας και της Κύπρου (όπως το Τουρκολιβυκό Μνημόνιο). Η Τουρκία έχει καταφέρει να ισχυροποιήσει τη θέση της στη Λιβύη, οικονομικά και στρατιωτικά υποστηρίζει τις ισλαμιστικές δυνάμεις στη Λιβύη, ενώ με την άμεση εμπλοκή της στο εσωτερικό της

²² Βλ. <https://www.icj-cij.org/en/case/68>, (Δεκέμβριος 10, 2021)

χώρας αποσκοπεί σε στρατηγικά και οικονομικά οφέλη. Από θέση ισχύος θέλει να έχει μια καλή αφετηρία για προσοδοφόρες μελλοντικές συμβάσεις στη Λιβύη.

Εντούτοις, τα ζητήματα Λιβύης-Αιγύπτου δεν αφήνουν περιθώρια ανάπτυξης συνεργασιών και δη σύναψης συμφωνιών. Η αιγυπτιακή κυβέρνηση ανησυχεί τόσο για την εδαφική ακεραιότητα της χώρας εξαιτίας της ανάπτυξης τουρκικών στρατευμάτων στα σύνορα με την Λιβύη, αλλά και της υποστηρικτικής πολιτικής του Ταγίπ Ερντογάν έναντι των Αδελφών Μουσουλμάνων στη χώρα.

3. ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΕΙΣ ΘΑΛΑΣΣΙΩΝ ΖΩΝΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ: Η ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑ

3.1 Οι διεκδικήσεις στον χώρο της Ανατολικής Μεσογείου ως παράγοντες αποσταθεροποίησης

Τα τελευταία χρόνια η Τουρκία έχει επιλέξει να ασκήσει μια βαθιά αναθεωρητική πολιτική, αναβαθμίζοντας τις απειλές και διεκδικήσεις της. Πλέον περνά από τη φάση της αμφισβήτησης, σε καθαρή διεκδίκηση κυριαρχικών δικαιωμάτων άλλων χωρών, αδιαφορώντας για την ύπαρξη, έστω και προσχηματικού πλαισίου, που να καλύπτεται από τις διεθνείς συμβάσεις και το Διεθνές Δίκαιο.

3.1.1 Οι τουρκικές διεκδικήσεις έναντι Ελλάδας και Κύπρου

- **Τουρκία-Ελλάδα**

Η αμφισβήτηση της ελληνικής ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ τέθηκε από τον Νοέμβριο του 1973, όταν η τουρκική κυβέρνηση παραχώρησε στην τουρκική κρατική πετρελαϊκή εταιρεία (ΤΡΑΟ) ερευνητική ζώνη στην περιοχή ανάμεσα στα νησιά Σκύρο, Λήμνο, Λέσβο και δυτικά της Σαμοθράκης, ενώ τον Ιούλιο του επόμενου έτους, ανακοίνωσε νέες άδειες διεκδικώντας μια καινούρια στενή λωρίδα υφαλοκρηπίδας μεταξύ των Κυκλάδων και των Δωδεκανήσων. Έκτοτε, συνεχίζονται κατά διαστήματα, μέχρι και σήμερα οι διεκδικήσεις με την εκχώρηση οικοπέδων για έρευνα μέχρι και τον 28^ο μεσημβρινό, προκαλώντας την έντονη διαμαρτυρία της Ελλάδας (Τελαλιάν, 2020).

Οι θέσεις των δύο χωρών είναι ιδιαίτερα σημαντικές, πάνω στο ζήτημα των οριοθετήσεων, καθώς φανερώνουν τον τρόπο δράσης μέσω της εξέτασης των θαλάσσιων νόμων για την οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών. Η ελληνική θέση ακολουθεί πιστά το Διεθνές Δίκαιο και τη Σύμβαση του 1982, και εναρμονίζεται με τις διατάξεις που ορίζουν, ότι τα νησιά του Αιγαίου έχουν πλήρη επήρεια σε όλες τις θαλάσσιες ζώνες, μεταξύ αυτών στην υφαλοκρηπίδα και στην ΑΟΖ, όπως και το αναφαίρετο δικαίωμα για επέκταση της αιγιαλίτιδας ζώνης μέχρι τα 12 νμ. Ωστόσο, η τουρκική πλευρά θεωρεί πως το Αιγαίο είναι μία ημίκλειστη θάλασσα, όπου λόγω της

πυκνότητας και της κατανομής των νησιών αλλά και των ιδιαίτερων γεωλογικών χαρακτηριστικών του, οι διεθνείς κανόνες και νόμοι δεν μπορούν να εφαρμοστούν. Τα ελληνικά νησιά επειδή είναι τοποθετημένα μέσα στην τουρκική υφαλοκρηπίδα, δεν έχουν το δικαίωμα να ασκήσουν δικαιοδοσία στην ελληνική υφαλοκρηπίδα, και δικαιούνται μόνο συνορεύουσα και αιγιαλίτιδα ζώνη. Επίσης, η αναφορά περί ειδικών καταστάσεων που προβλέπονται στη Σύμβαση για την ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα του 1958 (η οποία δεν έχει υπογραφεί από την τουρκική πλευρά), δικαιολογούν και τη θέση της για τη μη εφαρμογή της μεθόδου της μέσης γραμμής (Παπασταυρίδης, 2020).

Στην περίπτωση δε, που η Ελλάδα προχωρήσει στην επέκταση των χωρικών υδάτων στα 12 νμ (αποτελεί και αιτία πολέμου για τη Τουρκία), οι τουρκικές ακτές στο Αιγαίο, θα περικυκλωθούν από ελληνικά εγχώρια ύδατα και η πρόσβαση στις ανοιχτές θάλασσες θα εμποδιστεί. Ποσοστιαία, μετά την επέκταση, τα ελληνικά χωρικά ύδατα θα αυξηθούν κατά 28% και τα αντίστοιχα τουρκικά 1,2%, ενώ το εμβαδόν της ανοιχτής θάλασσα θα μειωθεί αγγίζοντας περίπου το 30% στο Αιγαίο, μετατρέποντας το Αιγαίο, σύμφωνα με τη τουρκική άποψη, σε «ελληνική λίμνη» (Yayci, 2012).

Εκτός των άλλων, η Τουρκία ζητά την αναθεώρηση της Συνθήκης της Λωζάννης με την οποία οι Τούρκοι στερήθηκαν τα νησιά του Αιγαίου και θέτει ζητήματα αποστρατικοποίησης ελληνικών νησιών. Επιπλέον, συνειδητοποιώντας τη γεωπολιτική σημασία του νησιωτικού συμπλέγματος του Καστελλόριζου, επιχειρεί να σπάσει την αλυσίδα σύνδεσής του με τα υπόλοιπα νησιά του Αιγαίου. Στις διερευνητικές επαφές με την Ελλάδα, αιτείται την εξαίρεση του από τις διαπραγματεύσεις για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, αφού σύμφωνα με την επιχειρηματολογία της, το σύμπλεγμα αποτελούν απομονωμένες νησίδες που δεν ανήκουν στο Αιγαίο, αλλά στη Μεσόγειο. Με τον τρόπο αυτό επικαλείται «ειδικές περιστάσεις» του ΔΘ, προβάλλει το φυσικό μήκος των έναντι τουρκικών ακτογραμμών, και τονίζει πως το Καστελλόριζο δεν δικαιούται υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ. Στον αντίποδα, η ελληνική θέση για άλλη μια φορά πορεύεται με τα καθοριζόμενα της Σύμβασης του 1982 για το ΔΘ, όπου ρητώς στο άρθρο 121 παράγραφος 2, ορίζεται ότι όλα τα νησιά και οι νησίδες, πέραν των βράχων που δεν δύναται να συντηρήσουν ανθρώπινη ζωή, διαθέτουν ΑΟΖ, η οποία μάλιστα καθορίζεται με τον ίδιο ακριβώς τρόπο, όπως και του ηπειρωτικού εδάφους (Ιωάννου & Στρατή, 2013).

Επιπρόσθετα, ιδιαίτερη σημασία έχει και η αντίδραση της Τουρκίας στη συμφωνία Ελλάδας-Αιγύπτου για τον μερικό καθορισμό των ΑΟΖ των δύο χωρών. Με ρηματική διακοίνωση στον ΟΗΕ στις 14ης Αυγούστου 2020 (A/74/990)²³, χαρακτήρισε τη συμφωνία «άκυρη» καθώς παραβιάζεται η τουρκική υφαλοκρηπίδα στην Ανατολική Μεσόγειο. Σε αυτή προβάλλει τη θέση πως τα νησιά δεν μπορούν να έχουν αποτέλεσμα αποκοπής στην προβολή των ακτών, και πως τα νησιά που βρίσκονται στη λάθος πλευρά της μέσης γραμμής, μεταξύ δύο ηπειρωτικών ακτών, δεν δύναται να δημιουργούν θαλάσσιες περιοχές δικαιοδοσίας, εκτός των χωρικών τους υδάτων.

- **Τουρκία-Κύπρος**

Η ανακάλυψη κοιτασμάτων ΦΑ στις ΑΟΖ της Αιγύπτου, του Ισραήλ και της Κυπριακής Δημοκρατίας, προσέλκυσε το τουρκικό ενδιαφέρον στην Ανατολική Μεσόγειο. Το 2011, οι Τουρκοκύπριοι αποφάσισαν να διεκδικήσουν πέρα από περιοχές ανατολικά των χωρικών υδάτων της Κύπρου και περιοχές νότια της νήσου. Οι τουρκικές αμφισβητήσεις, ως προς την κυπριακή ΑΟΖ, εντοπίζονται στην τουρκική άποψη ότι τα νησιά δεν διαθέτουν δική τους αυτοτελή υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ, αλλά και στη μη αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας και των κυριαρχικών της δικαιωμάτων. Εξ ου και η κίνηση της να προχωρήσει σε συμφωνίες με το ψευδοκράτος της Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου (ΤΔΒΚ) εντός του 2011, για έρευνες εντός της Κυπριακής ΑΟΖ από την τουρκική ΤΡΑΟ. Έτσι, ακολούθησαν τουρκικές και τουρκοκυπριακές διεκδικήσεις εκτός της κυπριακής ΑΟΖ, οι οποίες στη συνέχεια επεκτάθηκαν και στην ελληνική υφαλοκρηπίδα. Τον Απρίλιο του 2012, η Τουρκία ανακοίνωσε την εκχώρηση θαλασσιών περιοχών δυτικά της Κύπρου και νοτίως της Ρόδου και του Καστελλόριζου, στην ίδια εταιρεία, διεκδικώντας και επίσημα το τμήμα της νοτιοανατολικής Μεσογείου ανάμεσα στην Κύπρο και στη Ρόδο (İpek & Gür, 2021).

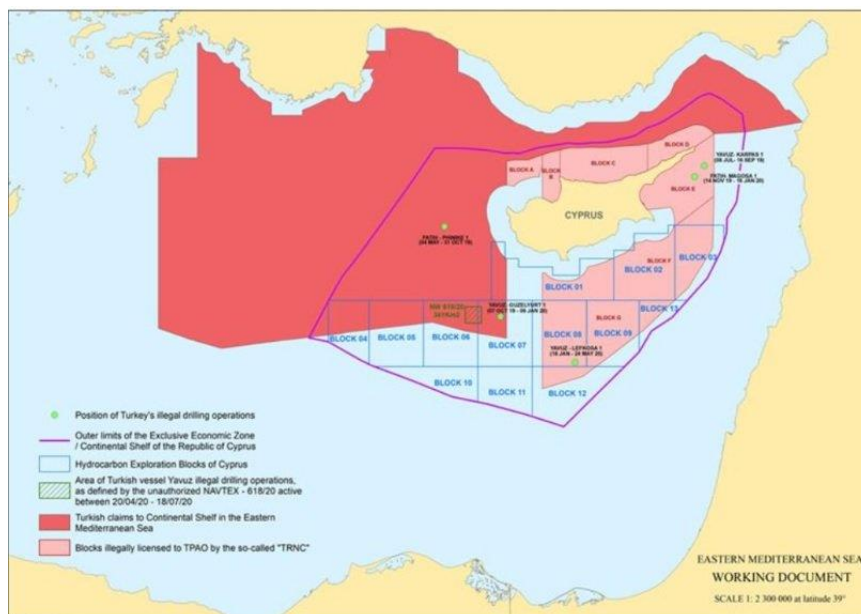
Στις 18 Μαρτίου του 2020, η Τουρκία με ρηματική διακοίνωση στα Ηνωμένα Έθνη (A/74/757)²⁴, δήλωσε τα όρια της υφαλοκρηπίδας της, που όπως φαίνεται και από την **Εικόνα 3.1** (κόκκινο πλαίσιο), φτάνουν μέχρι την Κρήτη. Σε ροζ πλαίσιο φαίνονται οι περιοχές που οριοθέτησε με το ψευδοκράτος ως τουρκοκυπριακές, και οι οποίες καλύπτουν τα Οικόπεδα 1, 2, 3, 8, 9, 12 και 13 της κυπριακής ΑΟΖ. Επίσης, στις

²³ Βλ. <https://undocs.org/en/A/74/990> (Δεκέμβριος 20,2021)

²⁴ Βλ. <https://undocs.org/en/A/74/757> (Δεκέμβριος 20,2021)

δικδικήσεις της πρόσθεσε και περιοχές των Οικοπέδων 1, 4, 5, 6 και 7 της κυπριακής ΑΟΖ, παρουσιάζοντας τες ως κομμάτι δικής της υφαλοκρηπίδας. Σημειωτέον, η μωβ γραμμή απεικονίζει την κυπριακή ΑΟΖ βάσει της οποίας έγιναν οι οριοθετήσεις Κύπρου με Αίγυπτο, Λίβανο και Ισραήλ.

Εικόνα 3.1 Τουρκικές αξιώσεις σε υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ εις βάρος Κύπρου και Ελλάδας (Ανατολική Μεσόγειο)

Βλ. <https://www.medmep.eu/wp-content/uploads/2019/06/3b-AFET-SEDE-Factfile-MEDMEP-2019.pdf> (Δεκέμβριος 10, 2021)

Άξιο αναφοράς είναι, η οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας μεταξύ των ακτών της Μικράς Ασίας και του ψευδοκράτους το 2011, που αποδεικνύουν με σαφήνεια τις τουρκικές απόψεις περί οριοθετήσεων θαλάσσιων ζωνών. Η γραμμή δεν ακολούθησε την αρχή της μέσης γραμμής (σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο), αλλά αντίθετα χαράχθηκε νοτιότερα εις βάρος της Κύπρου, υποδεικνύοντας έτσι την τουρκική θέση περί «ειδικών συνθηκών» που υφίστανται και στο Αιγαίο.

Σε αυτό το πλαίσιο, καταδεικνύονται οι ξεκάθαροι τουρκικοί στόχοι για μεταβολή του υφιστάμενου εδαφικού status quo των δύο χωρών, Κύπρου και Ελλάδας, αλλά και τον επηρεασμό της διεθνούς κοινής γνώμης, ώστε εν τέλει τα ανύπαρκτα δικαιώματα που επικαλείται, να δώσουν την εσφαλμένη εντύπωση του νομίμου των διεκδικήσεών της στην περιοχή. Η Τουρκία παραμερίζει την όποια καλή θέληση για

ειλικρινή διάλογο και πυροδοτεί το σκηνικό με προσπάθειες δοκιμαστικών γεωτρήσεων εντός της κυπριακής ΑΟΖ και απόπειρες ωκεανογραφικών ερευνών εντός της ελληνικής υφαλοκρηπίδας. Προβαίνει σε συχνές ανακοινώσεις για δέσμευση περιοχών στα ανοιχτά του Καστελλόριζου και της Ρόδου με την ταυτόχρονη παρουσία σειсмоγραφικών σκαφών, για μεγάλα διαστήματα, δημιουργώντας έτσι νέες προκλήσεις και αστάθεια στην περιοχή (Καραγιάννης, 2020).

3.1.2 Το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» και η τουρκική στρατηγική προσέλευσης

Με το πέρασμα των αιώνων, διάσημοι ακαδημαϊκοί ανά τον κόσμο επεσήμαναν μέσω των έργων τους, τη σημασία του ελέγχου των θαλασσών και της απόκτησης ισχυρών ναυτικών δυνάμεων, προκειμένου να αυξηθεί η κρατική και εθνική ισχύς²⁵. Οι Τούρκοι ανώτατοι αξιωματούχοι κατανόησαν πως η θαλάσσια ισχύς μπορεί να λειτουργήσει ως σημείο αναφοράς και ως στρατηγική ταυτότητα, πέρα από ένα καθαρά στρατιωτικό πλαίσιο, για την υλοποίηση μακροπρόθεσμων εθνικών στόχων.

Ο μετασχηματισμός της τουρκικής στρατηγικής στη στρατιωτική του διάσταση, επεδίωξε την ανάδειξη μιας ισχυρής τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας, βελτιώνοντας τις ικανότητες σχεδιασμού, κατασκευής και εξοπλισμού πολεμικών πλοίων (εγχώριο πρόγραμμα «MILGEM»), αλλά και μαχητικών αεροσκαφών (εγχώριο πρόγραμμα «TFX»), προμηθεύοντας και εξοπλίζοντας πλέον, τρίτα κράτη όπως για παράδειγμα την Ουκρανία και το Πακιστάν.

Στο βιβλίο «Στρατηγικό Βάθος» που κυκλοφόρησε το 2001 στην Τουρκία, ο Αχμέτ Νταβούτογλου (πρώην πρωθυπουργός και υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας, γνωστός για τις απόψεις του περί νεοθωμανισμού), υποστηρίζει πως η χώρα του δεν αποτελεί περιφερειακή, αλλά κεντρική δύναμη με πολλές ταυτότητες. Είναι χώρα της Μεσογείου, της Ευρώπης, των Βαλκανίων, της Μέσης Ανατολής, του Ευξείνου Πόντου, της Κεντρικής Ασίας, του Καυκάσου, ακόμη και του Περσικού Κόλπου. Η ερμηνεία όλων αυτών, είναι ότι η χώρα πρέπει να διεκδικήσει τον δικό της αυτόνομο ρόλο, και να μη θέτει τις δυνατότητές της στην υπηρεσία των στρατηγικών φιλοδοξιών και προτεραιοτήτων άλλων μεγαλύτερων δυνάμεων (Ceylan, 2014).

²⁵ Βλ. <https://www.foreignaffairs.gr/articles/72562/georgios-x-mpaltos/to-stratigima-kai-i-stratigiki-tis-toyrkias-gia-mia-%C2%ABgalazia-pat> (Δεκέμβριος 12, 2021)

Ως απότοκος των ανωτέρω, το αφήγημα της «Γαλάζιας Πατρίδας», άρχισε να διατυπώνεται για πρώτη φορά το 2011, με κύριο εκφραστή τον Ναύαρχο Τζιχάτ Γιαϊτζί. Σε αυτό περιλαμβάνεται η έννοια επεκτάσεως της τουρκικής κυριαρχίας σε εδάφη της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, με το θαλάσσιο τόξο να επεκτείνεται από την Κύπρο ως τη Μαύρη Θάλασσα, διά του Αιγαίου, και να αποτελεί τη στρατηγική ενότητα που ενθαρρύνει την ανάπτυξη ενιαίου δόγματος και προβολής περιφερειακής ισχύος. Ο έλεγχος της παραγωγής και διακίνησης ενεργειακών αποθεμάτων εντάσσεται σε αυτή την φιλοσοφία, ως δείκτης ισχύος, και για αυτό παρατηρείται η επανειλημμένη αναφορά του αφηγήματος από τη τουρκική ηγεσία. Στη δημοσιότητα έχουν δοθεί χάρτες, όπου η «Γαλάζια Πατρίδα» καλύπτει την Κύπρο και σχεδόν το μισό Αιγαίο, εις βάρος ζωτικών συμφερόντων της Κύπρου και της Ελλάδας, αλλά και ένα μεγάλο τμήμα της Ανατολικής Μεσογείου (**Εικόνα 3.2**).

Εικόνα 3.2 Ο χάρτης της «Γαλάζιας πατρίδας»

Πηγή:<https://mavivatan.net/mavi-vatan-logosu-hakkinda/> (Δεκέμβριος 12, 2021)

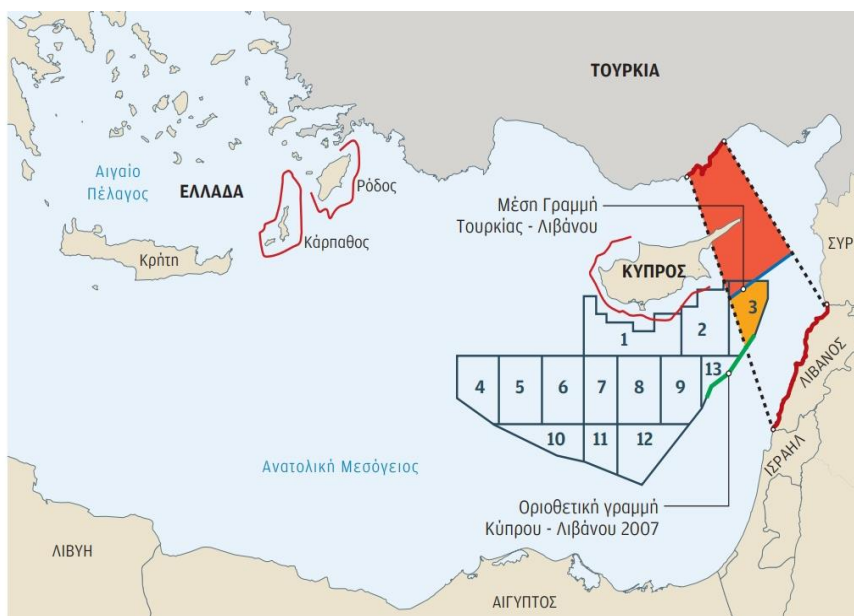
Στα πλαίσια αυτής της πολιτικής, η Τουρκία προέβη σε προσπάθειες σύναψης ενεργειακών συμμαχιών με τα υπόλοιπα κράτη της νοτιοανατολικής Μεσογείου δίνοντας βαρύτητα στη σύναψη συμφωνιών για την οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών που εξυπηρετούν τα δικά της συμφέροντα. Εμφανίζει τον εαυτό της ως το κράτος με το οποίο όλα τα υπόλοιπα κράτη της περιοχής πρέπει να συνάψουν συμφωνία καθώς είναι το πιο συμφέρον για αυτά. Καθώς τα νησιά δεν ασκούν καμία επίρεια, ανεξαρτήτως μεγέθους (δικαίωμα μόνο σε Αιγιαλίτιδα Ζώνη), δύναται να αποκτήσουν κυριαρχικά

δικαιώματα σε μεγαλύτερη θαλάσσια έκταση εν συγκρίσει με οριοθετήσεις με Κύπρο και Ελλάδα ενώ για τη χάραξη των γραμμών, σημείο βάσης λογίζονται οι ηπειρωτικές τουρκικές ακτές και ακολουθείται η μέθοδος της μέσης γραμμής (Συρίγος, 2020).

Σύμφωνα με τη τουρκική άποψη, από όλες τις προσπάθειες που τελεσφόρησε μέχρι στιγμής είναι αυτή με τη Λιβύη, ενώ στις παραγράφους που ακολουθούν, παρουσιάζονται και οι τουρκικές προτάσεις προς τα υπόλοιπα κράτη της νοτιοανατολικής Μεσογείου προκειμένου να διαπιστωθεί το εύρος των τουρκικών διεκδικήσεων.

Η Τουρκία προτείνει στο Λίβανο, στην Αίγυπτο και στο Ισραήλ, να συνάψουν νέα συμφωνία μαζί της για την οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών, αφού προηγουμένως καταγγείλουν τις συμφωνίες με την Κύπρο. Το δέλεαρ της Τουρκίας αφορά τη θαλάσσια έκταση που θα κερδίσει η κάθε χώρα σε σχέση με τη σημερινή οριοθέτηση με την Κύπρο (Συρίγος, 2020). Στην **Εικόνα 3.3**, απεικονίζεται η μέση γραμμή Τουρκίας-Λιβάνου, όπου αγνοείται τελείως η Κύπρος ενώ ταυτόχρονα παραβιάζεται και μεγάλο τμήμα της υφαλοκρηπίδας της Συρίας.

Εικόνα 3.3 Τουρκική πρόταση οριοθέτησης με Λίβανο

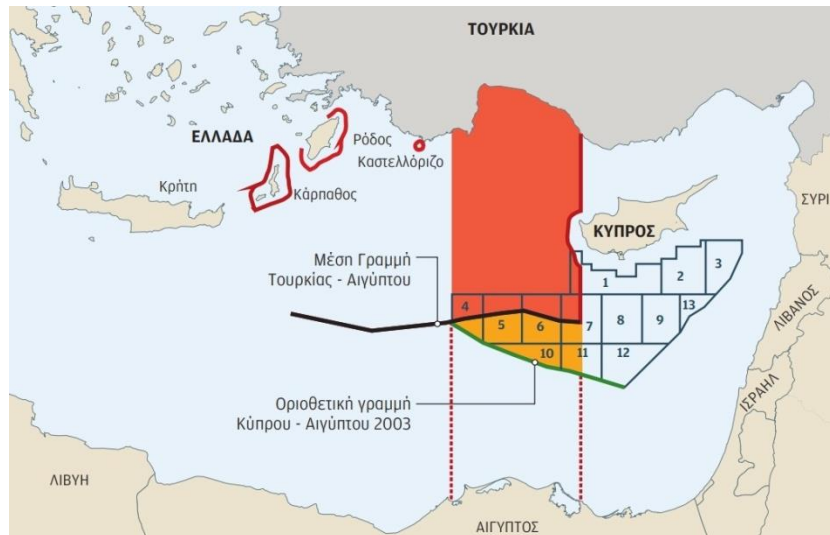

Πηγή: https://www.syrigos.gr/books/60_maps_gr.pdf (Δεκέμβριος 15, 2021)

Την ίδια τακτική ακολουθεί και με την Αίγυπτο, όπου επιλέγει για την οριοθέτηση τη μέση γραμμή, εκχωρώντας στην Αίγυπτο το τεμάχιο 10, όπου

δραστηριοποιείται η Εχxon Mobil, εκτελώντας γεωτρήσεις. Όπως φαίνεται στην **Εικόνα 3.4**, η Αίγυπτος βγαίνει κερδισμένη με αρκετά τετραγωνικά χιλιόμετρα θαλάσσιας περιοχής (χρώματος πορτοκαλί).

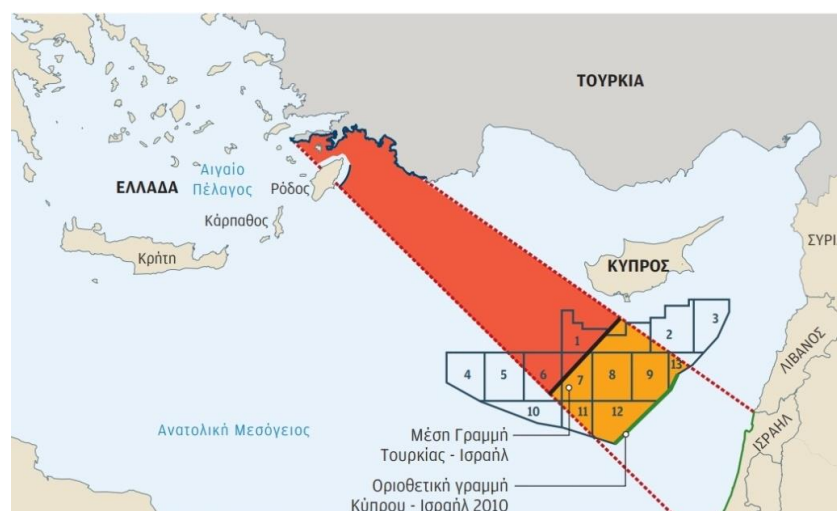
Εικόνα 3.4 Τουρκική πρόταση οριοθέτησης με Αίγυπτο

Πηγή: https://www.syrigos.gr/books/60_maps_gr.pdf (Δεκέμβριος 15, 2021)

Στην περίπτωση του Ισραήλ προκειμένου να δημιουργήσει τα επιθυμητά σύνορα της τουρκοισραηλινής ΑΟΖ (**Εικόνα 3.5**), χρησιμοποιεί ένα μικρό τμήμα των ακτών της (περιοχή Μαρμαρίδας), δίνοντας στο Ισραήλ, ένα μεγάλο κομμάτι της ΑΟΖ της Κύπρου (πορτοκαλί χρώμα).

Εικόνα 3.5 Τουρκική πρόταση οριοθέτησης με Ισραήλ

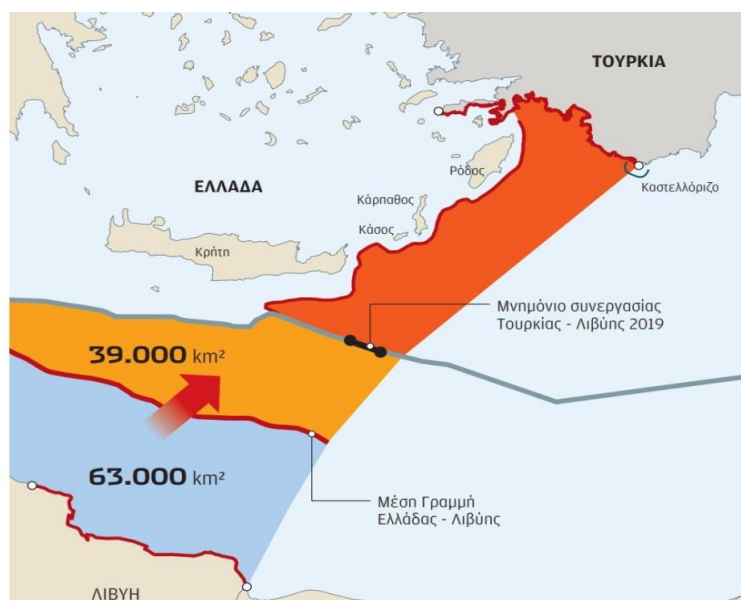
Πηγή: https://www.syrigos.gr/books/60_maps_gr.pdf (Δεκέμβριος 15, 2021)

Προσφάτως ωστόσο, επανέφερε στο προσκήνιο παλαιότερη της πρόταση για οριοθέτηση ΑΟΖ με την Παλαιστίνη. Συγκεκριμένα είχε απευθυνθεί προς τη Χαμάς²⁶, καθώς αυτή έχει έξοδο στη θάλασσα μέσω του ελέγχου που ασκεί στη Λωρίδα της Γάζας. Στην περίπτωση αποδοχής της συμφωνίας θα ενισχυθεί η διεθνής υπόσταση της της Παλαιστίνης που μπορεί να οδηγήσει και στην αναγνώρισή. Αυτή η φίλια στάση προς τους Παλαιστίνιους δυναμιτίζει τις σχέσεις της με το Ισραήλ, ενώ μέχρι τα τωρινά δεδομένα και οι Παλαιστίνιοι μέσω των δηλώσεων του Παλαιστίνιου Υπουργού Εξωτερικών Ριάντ Μάλκι, αποκλείουν ενδεχόμενη συμφωνία.

- **Τουρκία και Λιβύη**

Από την άλλη, η κατάσταση με τη Λιβύη εξελίχθηκε διαφορετικά. Με τη σύναψη του Τουρκολιβυκού Μνημονίου κατανόησης ανάμεσα στη Τουρκία και στην Κυβέρνηση της Τρίπολης, στις 27 Νοεμβρίου 2019, οριοθετήθηκε παράνομα και καταχρηστικά η θαλάσσια περιοχή νοτιώς των Δωδεκανήσων, μέχρι τις νοτιοανατολικές ακτές της Κρήτης (**Εικόνα 3.6**). Αγνοείται παντελώς η παρουσία των ελληνικών νησιών, όπως και το γεγονός ότι οι δύο χώρες δεν έχουν κοινά θαλάσσια σύνορα.

Εικόνα 3.6 Μνημόνιο κατανόησης Τουρκίας-Λιβύης

Πηγή: https://www.syrigos.gr/books/60_maps_gr.pdf (Δεκέμβριος 15, 2021)

²⁶ Είναι μία παραστρατιωτική σουνιτική οργάνωση και πολιτικό κόμμα με πλειοψηφία εδρών στο εκλεγμένο νομοθετικό συμβούλιο της Παλαιστινιακής Αρχής.

Στο κείμενο της συμφωνίας τονίζεται ως στόχος η «ακριβής και ευθύδικη οριοθέτηση» μεταξύ των μερών, ενώ γίνεται ρητή αναφορά για την οριοθέτηση τόσο υφαλοκρηπίδας, όσο και ΑΟΖ (Τελαλιάν, 2020). Η συμφωνία δεν κυρώθηκε από τη Βουλή των Αντιπροσώπων της Λιβύης και έτσι δεν έχει τεθεί ακόμη σε ισχύ. Στο σύνολό του το Μνημόνιο αποτελεί κατάφορη επίθεση στα κυρίαρχα οικονομικά δικαιώματα της Ελλάδας, της Αιγύπτου και της Κύπρου και επηρεάζει αρνητικά την ΑΟΖ μεταξύ αυτών των κρατών.

3.2 Η αλληλεπίδραση περιφερειακών και εξωτερικών δυνάμεων στην Ανατολική Μεσόγειο

Η ανακάλυψη αξιόλογων ποσοτήτων Υ/Α στην ανατολική λεκάνη της Μεσογείου τα τελευταία χρόνια, έχει επηρεάσει όχι μόνο τις χώρες της περιοχής, αλλά και τις παγκόσμιες δυνάμεις διεθνούς τεχνολογίας στον τομέα της ενέργειας. Αυτό επιβεβαιώνεται από τους σφοδρούς γεωπολιτικά ανταγωνισμούς που προκύπτουν μεταξύ περιφερειακών αλλά και διεθνών δρώντων, ώστε να επεκτείνουν την επιρροή τους σε ένα τόσο νευραλγικό σημείο αλληλοσυγκρουόμενων συμφερόντων. Οι δυνάμεις αυτές και οι διεθνείς επιχειρήσεις τους, επιζητούν τη διαφοροποίηση των ενεργειακών τους εισαγωγών, μέσω του ελέγχου των ενεργειακών αποθεμάτων της περιοχής αλλά και της μεταφοράς τους στις διεθνείς αγορές.

- **ΗΠΑ**

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και η ταυτόχρονη κατάρρευση του διπολικού συστήματος σηματοδότησε την ανάδειξη του ρόλου των ΗΠΑ ως υπερδύναμη στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Παρά ταύτα, στα μετέπειτα χρόνια, παρατηρείται μία αποστασιοποίηση από την ευρύτερη περιοχή, λόγω των χρόνιων, αιματηρών και ασύμφορων συγκρούσεων σε Αφγανιστάν, Ιράκ και Λιβύη, της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2008, της επιφυλακτικότητας του ΝΑΤΟ να διαδραματίσει ενεργό ρόλο στη συριακή κρίση και της αδυναμίας της ΕΕ να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά την προσφυγική κρίση (Proedrou, 2021). Το κενό αυτό ισχύος που δημιουργήθηκε από τη μείωση της επιρροής των ΗΠΑ, κάλυψαν περιφερειακοί δρώντες, αλλά και εξωτερικοί διεκδικώντας έναν αναβαθμισμένο γεωπολιτικό ρόλο στην εν λόγω περιοχή (Ατταλίδης, 2020).

Ένας από τους βασικούς στόχους της ενεργειακής στρατηγικής των ΗΠΑ, είναι η οικονομική διείσδυση στην περιοχή και η ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού της ΕΕ, μέσω της απεξάρτησης της τελευταίας από το ρωσικό ΦΑ. Έτσι εξηγείται η στήριξη στην κατασκευή των αγωγών TANAP και TAP, καθώς και η ενθάρρυνση αξιοποίησης των κοιτασμάτων της περιοχής, με διαλλακτικότητα στη μέθοδο διαμετακόμισης. Επιπρόσθετα, από τον επιμερισμό των κερδών που προκύπτουν από την εξόρυξη των φυσικών πόρων της περιοχής, δεν θα μπορούσαν να λείπουν και μεγάλες πολυεθνικές εταιρίες αμερικανικών συμφερόντων, όπως η Exxon Mobil, η

Noble Energy κ.α. Μάλιστα, η Exxon Mobil μαζί με την Qatar Petroleum δραστηριοποιούνται στο οικόπεδο 10 της κυπριακής ΑΟΖ, γεγονός που έχει θορυβήσει την Άγκυρα, η οποία βλέπει για άλλη μια φορά να παραμένει στο παρασκήνιο των ενεργειακών εξελίξεων.

Η Τουρκία αποτελεί κρίσιμο παίκτη στη γεωστρατηγική σκακιέρα της Ανατολικής Μεσογείου και η αναθεωρητική της πολιτική δημιουργεί στις ΗΠΑ προβληματισμούς. Αν και η Τουρκία αποτελεί παραδοσιακό της σύμμαχο και σημαντικό οικονομικό συνεργάτη, η ακραία εθνικιστική και πολλές φορές προκλητική ρητορική της, με τη ταυτόχρονη στροφή της προς τη Μόσχα (ειδικά μετά την προμήθεια του ρωσικού πυραυλικού συστήματος S-400), οδήγησαν στη ψύχρανση των μεταξύ τους σχέσεων. Όμως, η τουρκική στρατιωτική εμπλοκή στη συριακή κρίση εξυπηρετεί τα συμφέροντα των ΗΠΑ ακολουθώντας μια μετριοπαθή στάση σχετικά με την επιβολή κυρώσεων στη χώρα (Ατταλίδης, 2020).

Η ειρηνική μετάβαση των κρατών, είναι ζωτικής σημασίας για τις ΗΠΑ, καθώς μέσω αυτής διασφαλίζεται η ενεργειακή επάρκεια, τόσο της ίδιας, όσο και της Ευρώπης ελαχιστοποιώντας την επιρροή της «αντίπαλης» παραγωγού και μεταφορέα ενέργειας, Ρωσίας. Για την επίτευξη της περιφερειακής σταθερότητας, επιδιώκει την πολιτική συμφιλίωση των κρατών της περιοχής, στοχεύοντας κυρίως στην ασφάλεια του Ισραήλ. Μάλιστα, αρκετές φορές η Αμερική έχει παίξει το ρόλο διαμεσολαβητή στην επίλυση των διαφορών, μεταξύ Ισραήλ και ορισμένων Αραβικών χωρών, αλλά και της Τουρκίας, δεδομένου ότι αυτές μπορούν να σταθούν τροχοπέδη σε σημαντικές συμμαχίες ή συμφωνίες ως προς τα συμφέροντά τους (International Crisis Group, 2012).

Τα επόμενα χρόνια, οι ΗΠΑ αναμένεται να εμβαθύνουν στη συνεργασία με αξιόπιστα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου (σε διμερές ή πολυμερές επίπεδο) και να εστιάσουν στα τριμερή σχήματα συνεργασίας, όπως αυτά της Ελλάδας και της Κύπρου με Ισραήλ και Αίγυπτο αντίστοιχα. Μεταξύ άλλων, σε συγκεκριμένο νομοσχέδιο που ψηφίστηκε από το αμερικανικό Κογκρέσο²⁷, καλύπτονται τα πάγια αιτήματα των ελληνοκυπρίων, όπως της παράνομης κατοχής μέρους της βόρειας Κύπρου, των

²⁷ Το νομοσχέδιο με τίτλο «Eastern Mediterranean Security and Energy Partnership Act of 2019» ή εν συντομία του East Med Act., ψηφίστηκε το 2019 και περιλαμβάνει την πολιτική που προτίθεται να ακολουθήσουν οι ΗΠΑ στην ανατολική Μεσόγειο.

συνεχιζόμενων αμφισβητήσεων των κυριαρχικών δικαιωμάτων από την Τουρκία και γίνεται λόγος για την άρση του εμπάργκο όπλων που έχει επιβληθεί στην Κύπρο από το 1987²⁸.

- **Ρωσία**

Η Ρωσία σε μία προσπάθεια να επανακτήσει τη χαμένη της «τιμή», μετά τη διάλυση της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (ΕΣΣΔ), χρησιμοποιεί την ενέργεια ως μέσο ισχυροποίησης της παρουσίας της στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου, αλλά και πολιτικής πίεσης στις ΗΠΑ και στα κράτη της ΕΕ. Έτσι επιδιώκει τον έλεγχο, τόσο των ενεργειακών αποθεμάτων με συμμετοχή στις εξορύξεις, όσο και στη διαμετακόμισή τους, μέσω της συνεργασίας με κράτη-παραγωγούς και κράτη-καταναλωτές. Απώτερος σκοπός της είναι η διατήρηση ηγεμονικής θέσης, ως βασικός εξαγωγές ΦΑ προς την ΕΕ. Για την επίτευξη αυτού του στόχου απαραίτητο είναι να αυξήσει την επιρροή της στην ευρύτερη περιοχή, και ειδικά σε βασικές χώρες, όπως η Κύπρος, η Λιβύη, η Συρία και η Τουρκία. Σχετικά με την Ελλάδα και το Ισραήλ, η Ρωσία συνεχίζει να διατηρεί αγαστές σχέσεις. Η πολιτική της αυτή αποσκοπεί στην εδραίωσή της ως εναλλακτικός στρατηγικός πόλος στον χώρο αυτό, υποβαθμίζοντας ταυτόχρονα τη δυναμική των δυτικών δυνάμεων (Bassoussy, 2018).

Με τη συμμετοχή της στο συριακό εμφύλιο, ειδικά μετά την αποχώρηση των αμερικανικών δυνάμεων από τη βορειοανατολική Συρία το 2019, πέτυχε μία σημαντική επάνοδο στην περιοχή. Στηρίζοντας την κυβέρνηση Άσαντ και ελέγχοντας καιρίες ναυτικές βάσεις, όπως της Ταρτούς και της Λαττάκιας, απέκτησε προβάδισμα στον αμερικανικο-ρωσικό ανταγωνισμό για την επικράτηση σε μια τόσο ζωτική από πλευράς ενέργειας και ασφάλειας περιοχή (Χειλά, 2020). Στη Λιβυκή κρίση εμπλόκηκε ενεργά, όταν το 2015 τάχθηκε υπέρ του στρατάρχη Χαλίφα Χαφτάρ, παρέχοντας του μάλιστα δυνάμεις ιδιωτικής στρατιωτικής πολιτοφυλακής. Κοινός παρανομαστής και στις δύο εμπλοκές ήταν ο ενεργός ρόλος στη διαμόρφωση των εξελίξεων. Μάλιστα, η υπογραφή του τουρκολιβυκού Μνημονίου αποδοκιμάστηκε από την ίδια, η οποία μάλιστα κάλεσε τον Τούρκο Πρόεδρο σε συνάντηση με κεντρικό θέμα τη Λιβυκή κρίση και τον ρόλο της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο (Ατταλίδης, 2020).

²⁸ Βλ. <https://www.foreign.senate.gov/press/ranking/release/menendez-rubio-introduce-eastern-mediterranean-security-and-energy-partnership-act-of-2019> (Οκτώβριος 18, 2021)

Αναφορικά με τις σχέσεις Μόσχας-Άγκυρας, παρά τα αντικρουόμενα συμφέροντα σε Συρία και Λιβύη, τα τελευταία χρόνια γνωρίζουν ιδιαίτερη άνθηση. Μετά την κρίση της Κριμαίας, η Μόσχα επεδίωξε να βρει εναλλακτικές οδούς διαμετακόμισης του ΦΑ της, δημιουργώντας στενές ενεργειακές σχέσεις με τη Τουρκία, αναδεικνύοντας την σε κύριο διαμετακομιστή. Το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα σε αυτό, είναι η κατασκευή των αγωγών Nord Stream II και του Turk Stream II, οι οποίοι παρακάμπτουν την Ουκρανία (Mallinson, Kanevskiy, & Petasis, 2020).

- **ΕΕ**

Ανεπηρέαστη δεν θα μπορούσε να μείνει και η πεινασμένη σε ενέργεια περιοχή της Ευρώπης. Λόγω της υψηλής ενεργειακής εξάρτησης²⁹ και της επιθυμίας για διαφοροποίηση των πηγών τροφοδοσίας, επιδιώκει τη συνεργασία στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, καθώς και την περιφερειακή σταθερότητα, ως απαραίτητα στοιχεία για τη μελλοντική αξιοποίηση και μεταφορά στην ευρωπαϊκή αγορά. Η ευρωπαϊκή πολιτική στην περιοχή, αν και στερείται δυναμικής, επικεντρώνεται στον περιορισμό των τουρκικών μονομερών ενεργειών και σε δηλώσεις για ειρηνική επίλυση των διενέξεων (χωρίς την επιβολή ουσιαστικών κυρώσεων).

Εξετάζοντας το Κυπριακό ζήτημα, η ΕΕ αναγνωρίζει τη Δημοκρατία της Κύπρου ως τη νόμιμη κυβέρνηση του νησιού, καθώς και τα κυριαρχικά της δικαιώματα της αναφορικά με την ΑΟΖ, ενώ τάσσεται κατά των τουρκικών επιδιώξεων προτρέποντας για την επίλυση των διαφορών με προσφυγή στη διεθνή διαιτησία. Με την πολιτική της, επιδιώκει τη διατήρηση σχέσεων αμοιβαίου οφέλους και συνεργασίας με την Άγκυρα, καθώς η τελευταία αποτελεί βασικό της στρατηγικό και οικονομικό εταίρο (International Crisis Group, 2012).

- **Γερμανία**

Η Γερμανία εξαρτώμενη από τους στενούς οικονομικούς δεσμούς που έχει παραδοσιακά με τη Τουρκία, αλλά και υπό τον φόβο της εργαλοιοποίησης του

²⁹ Οι εισαγωγές ΦΑ στην ΕΕ αγγίζουν το ποσοστό του 75%, ενώ η ετήσια κατανάλωσή της ανέρχεται στα 400-500 δις κυβικά μέτρα, και αναμένετε μάλιστα να αυξηθεί μέχρι το 2050 κατά 50%. Οι κυριότεροι προμηθευτές ΦΑ της ΕΕ είναι η Ρωσία σε ποσοστό 27%, η Αλγερία με 12%, η Νορβηγία με 8%, ενώ σημαντικές είναι και οι ποσότητες LNG που εισάγει από ΗΠΑ, Κατάρ κ.α.

μεταναστευτικού, διατηρεί κατά κύριο λόγο πολιτική ίσων αποστάσεων, αν και συχνά παρουσιάζεται υποστηρικτική σε ενέργειές της. Επιπροσθέτως, τάσσεται κατά της επιβολής κυρώσεων οικονομικής φύσεως στην Τουρκία και υποστηρίζει την ειρηνική επίλυση οποιονδήποτε διαφορών, δια μέσου της διπλωματικής οδού. Παρόμοια στάση τηρούν και άλλα κράτη-μέλη της ΕΕ τα οποία είναι και αυτά στενά οικονομικά και στρατιωτικά δεμένα με την Τουρκία, όπως είναι η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Ιταλία και η Μάλτα.

- **Γαλλία**

Ένας άλλος παίκτης με αυξανόμενη παρουσία στην περιοχή, είναι η Γαλλία. Ως η κύρια συνιστώσα της ευρωπαϊκής πλευράς στη γεωστρατηγική εξίσωση της Δύσης, μεταξύ ΕΕ και ΗΠΑ, η Γαλλία κινείται σε διακριτά διαφορετική τροχιά, με αυτόνομη δραστηριότητα στην περιοχή. Μέσω των συμφωνιών που έχει ήδη συνάψει με την Κύπρο, ευελπιστεί να αυξήσει το στρατιωτικό αποτύπωμά της στην Ανατολική Μεσόγειο, με βασικό στόχο την προβολή ισχύος, αλλά και την προστασία εταιρειών γαλλικών συμφερόντων, όπως η Total, που δραστηριοποιούνται στην περιοχή. Τα βασικά εργαλεία που πρόκειται να χρησιμοποιήσει η Γαλλία, είναι η πιο στενή συνεργασία με την Αίγυπτο αλλά και ευρωπαϊκά προγράμματα, όπως της Μόνιμης Διαρθρωμένης Συνεργασίας (PESCO)³⁰.

- **Κίνα**

Η Κίνα έχει εδραιώσει την οικονομική της παρουσία στις αγορές των κρατών της Μέσης Ανατολής και Βόρειας Αφρικής χάριν των εμπορικών συναλλαγών, των επενδύσεων και των εισαγωγών πετρελαίου. Η συνεργασία με χώρες της Ανατολικής Μεσογείου, όπως Αίγυπτος και Ισραήλ, έχει επεκταθεί εκτός από το οικονομικό και πολιτιστικό και στο διπλωματικό και αμυντικό επίπεδο. Αυτή η προοπτική ανησυχεί τις δύο υπερδυνάμεις ΗΠΑ και Ρωσία, οι οποίες προσπαθούν με κάθε τρόπο να ανακάμψουν την κινεζική επιρροή στον χώρο αυτόν. Τονίζεται, πως το Πεκίνο σε αντίθεση με ΗΠΑ και Ρωσία, δεν επιθυμεί να εμπλακεί στις εσωτερικές υποθέσεις και τις περιφερειακές συγκρούσεις των κρατών, μένοντας προσανατολισμένη απλά στις οικονομικές συνεργασίες μεταξύ των μερών (Χειλά, 2020).

³⁰ Βλ. <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/north-africa-and-middle-east/> (Οκτώβριος 10, 2021)

3.3 Οι προοπτικές διευθέτησης των διενέξεων και επαναφοράς των ισορροπιών

3.3.1 Οι προοπτικές διευθέτησης στα πλαίσια του Διεθνούς Δικαίου

Το Διεθνές Δίκαιο επιτάσσει στα κράτη, που επιζητούν τη διευθέτηση στις μεταξύ τους διαφορές, να ακολουθούν ειρηνικές διαδικασίες. Σε διεθνές επίπεδο, η Σύμβαση ΔΘ, αποτελεί το πληρέστερο κείμενο μέχρι και σήμερα, που ρυθμίζει αναδύομενα ζητήματα θαλασσιών ζωνών. Η εφαρμογή των κανόνων της, διαπνέεται από τις εξής θεμελιώδεις αρχές: της ισόρροπης άσκησης δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, της καλής πίστης, της απαγόρευσης κατάχρησης δικαιώματος, της χρήσης των θαλασσών κατά τρόπο ειρηνικό και συμβατό με τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και της αρχής ότι το έδαφος δεσπόζει τη θάλασσα (Ιωάννου & Στρατή, 2013).

Το Διεθνές ΔΘ δεσμεύει όλα τα κράτη, διευκρινίζοντας ότι οι σχέσεις μεταξύ των κρατών (που είναι συμβαλλόμενα μέρη στη Σύμβαση) διέπονται από τη Σύμβαση ΔΘ και τη συμπληρωματική εφαρμογή του γενικού Διεθνούς Δικαίου, όπως γίνεται και με τις τυχόν μεταξύ τους, διεθνείς πράξεις (συμβατών προς την Σύμβαση), αναφορικά με τις θαλάσσιες ζώνες που υπόκεινται στη δικαιοδοσία τους. Στις διμερείς συμφωνίες οριοθέτησης μεταξύ κρατών μελών της Σύμβασης ΔΘ, και κρατών, μη συμβαλλόμενων της Συνθήκης, γίνεται επίκληση στους εθιμικούς κανόνες του Διεθνούς Δικαίου, πολλοί από τους οποίους είναι ενσωματωμένοι στη Σύμβαση ΔΘ (Ρούκουνας, 2019).

Πριν προχωρήσει ένα κράτος σε εξερεύνηση ή εκμετάλλευση εντός των 200 νμ από τις ακτές του, οφείλει να οριοθετήσει υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ με τα κράτη που διαθέτουν αντικείμενες ή προσκείμενες ακτές³¹. Με βάση τα Άρθρα 74 και 83 της Σύμβασης ΔΘ, τα κράτη υποχρεούνται να αναζητήσουν μια «καλής πίστης» συμφωνία, επί των πρακτικών θεμάτων της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων που εντοπίζονται σε αμφισβητούμενες περιοχές, όπου και η οριοθέτηση εκκρεμεί, και να μην προβούν σε μονομερείς ενέργειες πριν επιτευχθεί μια τέτοια συμφωνία (Ιωάννου & Στρατή, 2013).

Για την ερμηνεία ή την εφαρμογή της Σύμβασης, τα συμβαλλόμενα κράτη μπορούν να επιλέξουν έναν ή περισσότερους από τους παρακάτω τρόπους για να επιλύσουν ασυμφωνίες και διενέξεις (άρθρο 287). Αυτές οι επιλογές περιλαμβάνουν το

³¹ Το Ισραήλ είναι το μοναδικό κράτος που έχει προβεί σε συμφωνία οριοθέτησης ΑΟΖ, χωρίς πρώτα να την ανακηρύξει.

Διεθνές Δικαστήριο ΔΘ με έδρα το Αμβούργο, το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, Διαιτητικό Δικαστήριο που συγκροτείται σύμφωνα με το Παράρτημα VII της Σύμβασης και ειδικό διαιτητικό Δικαστήριο που συγκροτείται σύμφωνα με το Παράρτημα VIII της Σύμβασης για μία ή περισσότερες από τις συγκεκριμένες κατηγορίες διαφορών. Σημειώνεται ότι κάθε απόφαση που εκδίδεται από αρμόδιο δικαστήριο είναι τελεσίδικη και τηρείται από όλους τους εμπλεκόμενους (άρθρο 296) (Ιωάννου & Στρατή, 2013).

Κατά περιόδους, το Διεθνές Δικαστήριο και τα διαιτητικά δικαστήρια έχουν επιβάλει περιορισμούς σε περιοχές, όπου υπάρχει εκκρεμής οριοθέτηση, απαγορεύοντας εξορυκτικές δραστηριότητες. Με την ελληνοτουρκική κρίση στο Αιγαίο Πέλαγος το 1976, το Διεθνές Δικαστήριο Της Χάγης επέτρεψε στην Ελλάδα και στην Τουρκία να διεξάγουν σεισμικές έρευνες για Υ/Α, θεωρώντας ότι οι δραστηριότητες δεν έθεταν σε κίνδυνο τον βυθό ή το υπέδαφος, όμως απαγόρευσε τις γεωτρήσεις για παραγωγή ή εκμετάλλευση (International Crisis Group, 2012).

Καθώς οι όροι μιας σύμβασης δεν είναι απόλυτοι, το Άρθρο 59 προβλέπει για τις διενέξεις και καθορισμό των δικαιωμάτων επί των ΑΟΖ, να γίνεται στη «βάση του δικαίου και υπό το πρίσμα όλων των σχετικών περιστάσεων». Όμως προωθώντας τη συνεργασία μεταξύ των κρατών, η Σύμβαση ΔΘ στο Άρθρο 300, απαιτεί από τα κράτη να ασκούν τη δικαιοδοσία, τα δικαιώματα και τις ελευθερίες τους «με τέτοιο τρόπο ώστε να μην γίνεται κατάχρηση του δικαιώματος». Όταν η θάλασσα μοιράζεται σε πολλές χώρες, όπως της Ανατολικής Μεσογείου, κανένα κράτος δεν μπορεί να ασκήσει δικαιοδοσία εντός μιας ΑΟΖ 200 νμ, και η συνεργασία είναι επιβεβλημένη (Ιωάννου & Στρατή, 2013).

Όλα τα ανωτέρω θα μπορούσαν να αποτελέσουν τα θεμέλια για την ανάπτυξη ενός κοινού κώδικα συμπεριφοράς μεταξύ των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου και να βοηθήσουν στην επίλυση των διαφορών. Καθώς, Τουρκία, Λιβύη, Συρία και Ισραήλ είναι τα τέσσερα μεσογειακά κράτη που δεν είναι συμβαλλόμενα μέρη στη Σύμβαση ΔΘ, η κατάσταση περιπλέκεται. Επίσης, στην περίπτωση της Κύπρου και της Τουρκίας, η Σύμβαση ΔΘ και η σχετική με το θέμα νομολογία έχουν περιορισμένη εφαρμογή .

Οι διαφωνίες τους για τα θαλάσσια σύνορα στα δυτικά και νοτιοδυτικά του νησιού, εμπίπτουν στα καθοριζόμενα του Διεθνούς Δικαίου της Θάλασσας, αλλά οι

τουρκικές ενστάσεις για τις υπόλοιπες κυπριακές θαλάσσιες περιοχές, δεν σχετίζονται με τις συνοριακές διεκδικήσεις της Τουρκίας, αλλά απορρέουν από την πολιτική κατάσταση στο νησί, τη μη αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας και της υπεράσπισης εκ μέρους της των δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων. Σε αυτά τα πλαίσια, οι Τουρκοκύπριοι και η Τουρκία θα πρέπει να δεσμευθούν επισήμως, ότι δεν θα εμπλακούν και δεν θα προχωρήσουν σε γεωτρήσεις, εντός οικοπέδων στα ελληνοκυπριακά ύδατα. Ενόσω εκκρεμούν διερευνητικές συνομιλίες για μια κοινή συμφωνία μεταξύ Τουρκίας και Κυπριακής Δημοκρατίας, αμφότερες οι πλευρές δεν θα πρέπει να σχεδιάζουν ενέργειες σε θαλάσσιες περιοχές δυτικά της Κύπρου, και να μην τίθεται ως όρος η επανένωση του νησιού.

Είναι πιθανό οι περίπλοκες διαπραγματεύσεις να απαιτούν τη διαμεσολάβηση του ΟΗΕ, των ΗΠΑ, ή ενός ουδέτερου κράτους καθώς οι μονομερείς διευθετήσεις δεν έχουν καταφέρει να αποδώσουν. Το επιθυμητό είναι Τουρκία, Κύπρος και Ελλάδα να συμφωνήσουν και να απευθυνθούν για τις διεκδικήσεις τους επί των θαλασσιών ζωνών στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο, σε κάποιο δικαστήριο, όπως προβλέπει η Σύμβαση ΔΘ, και γιατί όχι να επιτευχθεί μια τουρκο-κυπριο-ελληνική διευθέτηση για τις ΑΟΖ (International Crisis Group, 2012). Αυτήν η προοπτική θα επιτρέψει την ολοκλήρωση όλων των υπολοίπων εκκρεμών οριοθετήσεων και συμφωνιών θαλασσιών ζωνών στην Ανατολική Μεσόγειο, δίνοντας τελικά λύση στα ζητήματα αξιοποίησης του πλούτου της.

3.3.2 Η πολιτική των αγωγών και οι ενεργειακές συμμαχίες

Καθώς, οι ποσότητες των κοιτασμάτων που ανακαλύπτονται, σταδιακά επιβεβαιώνονται και αυξάνονται, θέτουν σε προτεραιότητα την υπόθεση της μεταφοράς του ΦΑ της Ανατολικής Μεσογείου, προς τις περιφερειακές και τις παγκόσμιες αγορές. Οι προσφορότερες επιλογές διαμετακόμισής τους, αφορούν τη μεταφορά τους, μέσω αγωγών ή πλοίων LNG. Επικρατέστερη επιλογή στην παρούσα περίοδο φαίνεται να είναι η υγροποίηση ΦΑ μέσω της κατασκευής τερματικών εγκαταστάσεων LNG στην νοτιοανατολική Κύπρο ή η αναβάθμιση και η αξιοποίηση των ήδη υπαρχόντων στην Αίγυπτο.

Η προοπτική της κατασκευής ενός ενεργειακού σταθμού υγροποίησης ΦΑ, είτε στον Βασιλικό της Λεμεσού, είτε εναλλακτικά σε θαλάσσιο χώρο με την κατασκευή

ενός πλωτού σταθμού LNG, μοιάζει αρκετά συμφέρουσα. Ο υποτιθέμενος χερσαίος σταθμός (την επιλογή του οποίου έχει στηρίξει η ισραηλινή Delek Group), θα τροφοδοτείται μέσω ενός αγωγού μήκους 180 χλμ από τις ποσότητες ΦΑ που θα έχουν εξορυχτεί από τα κυπριακά κοιτάσματα, όπου και θα επεξεργάζεται. Μέρος των ποσοτήτων θα χρησιμοποιείται για εγχώρια κατανάλωση του νησιού, ενώ το υπόλοιπο θα μεταφέρεται μέσω πλοίων LNG σε όλες τις διαθέσιμες αγορές. Το συνολικό κόστος αυτού του εγχειρήματος ξεπερνά τα 10 δις. € με χρονοδιάγραμμα ολοκλήρωσης τα οχτώ με δέκα χρόνια, και δυνατότητα ετήσιας παραγωγής 21bcm, η οποία δύναται μάλιστα να είναι μεγαλύτερη από την δυνατότητα παραγωγής των αιγυπτιακών σταθμών Damietta και Idku. Στην περίπτωση ανακάλυψης επιπλέον κοιτασμάτων στα κυπριακά οικόπεδα, θα απαιτηθεί η κατασκευή ενός μεγαλύτερου σταθμού LNG στη Λεμεσό, καθώς ο αριθμός των διαθέσιμων ακινήτων στον Βασιλικό είναι περιορισμένος (International Crisis Group, 2012).

Ωστόσο, η επιλογή κατασκευής μονάδας LNG στην Κύπρο δεν αποτελεί για αρκετούς την καλύτερη δυνατή λύση, και σίγουρα όχι για τη Τουρκία. Οι εντάσεις που χαρακτηρίζουν τον χώρο αυτό, λόγω της de facto διχοτόμησης του νησιού και των τουρκικών προκλήσεων, λειτουργούν αποτρεπτικά στην προσπάθεια προσέλκυσης διεθνών εταιριών ενέργειας. Καμία εξ' αυτών δεν πρόκειται να επενδύσει σε μία διαφιλονικούμενη περιοχή όπου διακυβεύεται η ασφάλεια. Εν αντιθέσει, η επιλογή της Αιγύπτου δύναται να τελεσφορήσει, καθώς αποτελεί μία οικονομικότερη και ασφαλέστερη πρόταση, λόγω των ήδη υπαρχόντων τερματικών σταθμών LNG, παρά τη μικρή χωρητικότητά τους. Από την άλλη, η επιλογή του Ισραήλ δεν μοιάζει εφικτή, καθώς δύναται να προκαλέσει σοβαρά προβλήματα ασφάλειας, λόγω των συχνών τρομοκρατικών ενεργειών³² στους ήδη υπάρχοντες αγωγούς (Τσάλτας, Μπούρτζης, & Ροδοθέατος, 2010).

Πάρα ταύτα, η κατασκευή ενός αγωγού έχει αυξημένες αποδόσεις συγκριτικά με εκείνες που προκύπτουν από επενδύσεις σε LNG, και μάλιστα στην περίπτωση που το μήκος του αγωγού είναι μικρό, το αρχικό κόστος φθίνει περισσότερο. Η πιο συμφέρουσα από οικονομικής άποψης επιλογή, στον τομέα των αγωγών, μοιάζει να είναι η κατασκευή ενός αγωγού που θα τροφοδοτείται από τα κοιτάσματα της

³² Ο αγωγός που συνδέει το Ισραήλ με την Ιορδανία αλλά και ο Arish Ashkelon που τροφοδοτεί το Ισραήλ με το αιγυπτιακό ΦΑ δέχονται πολύ συχνά βομβιστικές επιθέσεις.

Ανατολικής Μεσογείου, θα διασχίζει τουρκικά εδάφη, μέχρι τελικά να συνδεθεί στα εγχώρια δίκτυα αγωγών και τον αγωγό TANAP (προμήθεια στην Ευρώπη). Κατά περιόδους, δηλώσεις της τουρκικής ηγεσίας αποδεικνύουν ότι εξετάζεται θετικά η ιδέα της κατασκευής ενός τέτοιου αγωγού, καθώς θα μειώσει την ενεργειακή εξάρτησή της Τουρκίας από χώρες, όπως Ρωσία, Ιράν, Αζερμπαϊτζάν, ενώ σημαντικές ποσότητες θα χρησιμοποιηθούν για εσωτερική κατανάλωση. Η προοπτική αυτή έχει την δυνατότητα να την καταστήσει κατεξοχήν ενεργειακό κόμβο στην περιοχή, αλλά και να μεταβάλλει την αδιάλλακτη στάση, ως προς τη διευθέτηση ορισμένων διενέξεων, συμπεριλαμβανομένου και του Κυπριακού. Τροχοπέδη στο παραπάνω εγχείρημα είναι κυρίως πολιτικοί λόγοι. Το άλυτο Κυριακό, η αναθεωρητική πολιτική που ακολουθεί, οι παράτυπες ενέργειες, καθώς και οι σχέσεις δυσπιστίας της Τουρκίας με κράτη, όπως η Αίγυπτος και το Ισραήλ είναι μόνο ορισμένοι από αυτούς που εμποδίζουν την υλοποίηση του αγωγού αυτού. Η αμέσως επόμενη δυνατή επιλογή είναι η κατασκευή του αγωγού East Med. Η κατασκευή αυτή, αν και περιπλοκότερη από τεχνολογικής και δαπανηρότερη από οικονομικής άποψης, λόγω των γεωμορφολογικών δυσκολιών και του μεγάλου μήκους, έχει τα περισσότερα πολιτικά οφέλη αλλά και την στήριξη της διεθνούς και περιφερειακής κοινότητας (Μανιάτης, 2020).

Στο πλαίσιο αυτό, στις 14 Ιανουαρίου του 2019 δημιουργήθηκε ένα Φόρουμ φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο, γνωστό και ως EMGF-The Eastern Mediterranean Gas Forum³³. Αυτός ο Οργανισμός αποτελεί «κλειδί» για την σταθερότητα στην Ανατολική Μεσόγειο, καθώς ο τομέας της ενέργειας αποτελεί κοινό παρανομαστή της συνεργασίας τους και συμβάλλει ουσιαστικά στην προώθηση της περιφερειακής ασφάλειας και ευημερίας. Σύμφωνα με το καταστατικό του, στοχεύει στη δημιουργία μιας βιώσιμης περιφερειακής αγοράς ΦΑ στην Ανατολική Μεσόγειο, γεγονός το οποίο είναι προς όφελος όλων των λαών της περιοχής (Karagianni, 2021).

Στο ίδιο μοτίβο κινούνται και οι τριμερείς συνεργασίες που αναπτύσσονται μεταξύ Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ αλλά και Ελλάδας-Κύπρου-Αιγύπτου αντίστοιχα. Συνδυετικός κρίκος αυτών των σχημάτων συνεργασίας, είναι η ανησυχία για περιφερειακή σταθερότητα. Στοχεύουν στην εξυπηρέτηση κοινών συμφερόντων και

³³ Το φόρουμ θεωρήθηκε επίσημος Οργανισμός τον Μάρτιο του 2021 και αποτελείται από την Ιορδανία, την Ιταλία, την Παλαιστίνη, την Κύπρο, την Ελλάδα, την Αίγυπτο, το Ισραήλ και την Γαλλία. Μέχρι στιγμής ως παρατηρητές έχουν ενταχθεί οι ΗΠΑ και η ΕΕ.

ρεαλιστικών προσδοκιών. Οι τομείς συνεργασίας τους, μεταξύ άλλων περιλαμβάνουν την ασφάλεια των θαλάσσιων μεταφορών, την προστασία των χερσαίων και θαλάσσιων ενεργειακών εγκαταστάσεων, καθώς και την συνεργασία των υπηρεσιών πληροφοριών με σκοπό την αντιμετώπιση της τρομοκρατικής απειλής. Λόγω των πολλών και δύσκολων ζητημάτων συνεργασίας, κρίνεται απαραίτητη και η συνεισφορά εξωπεριφερειακών δυνάμεων, όπως των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ, και περιφερειακών όπως βασικών ευρωπαϊκών κρατών, αλλά και ομοϊδεατών, όπως η Ιορδανία (Giannakopoulos, 2016). Ειδικότερα, η Ελλάδα αποσκοπεί στην ανάπτυξη μιας πολύπλευρης συνεργασίας με το Ισραήλ και την Αίγυπτο, σε διμερές ή τριμερές επίπεδο, συνυπολογίζοντας και την Κύπρο, εμβαθύνοντας στον τομέα της ενέργειας (Μανιάτης, 2020). Τα σχήματα συνεργασιών τελικώς, επιζητούν την ασφάλεια και τη σταθερότητα στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, χωρίς αποκλεισμούς και χωρίς απειλές έναντι οποιουδήποτε τρίτου, ενώ μένουν εκτεθειμένες στις πολλαπλές προκλήσεις της περιοχής.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με τη σημασία της ενέργειας, στη σύγχρονη εποχή να είναι θεμελιώδης και με την ανακάλυψη των κοιτασμάτων σε Κύπρο, Αίγυπτο και Ισραήλ, η περιοχή της ΝΑ Μεσογείου αναβαθμίζεται γεωοικονομικά. Ένα από τα μεγαλύτερα «παιχνίδια» του 21^{ου} αιώνα αναδύεται, όπου οι παρούσες σχέσεις ισχύος μετασχηματίζονται συνεχώς. Ο σύγχρονος χάρτης της περιοχής συγκροτείται από εξελίξεις στις διμερείς και πολυμερείς σχέσεις των κρατών και των «μεγάλων δυνάμεων», από τις συνεχείς έρευνες για την ανακάλυψη νέων Υ/Α, αλλά και από τις νομικές διαμάχες για τα δικαιώματα στις θαλάσσιες ζώνες.

Η διαδικασία της οριοθέτησης των θαλασσίων ζωνών στη Μεσόγειο, γεννά πολλές προκλήσεις. Τα περισσότερα μεσογειακά κράτη θεωρούν ότι τα δικαιώματά τους περιορίζονται υπερβολικά από αυτή και παραλείπουν συνειδητά να μη ρυθμίσουν την οριοθέτηση των ζωνών. Σημειώνεται, ότι η ιδιαίτερη γεωμορφολογία της περιοχής, με τις πολύ μικρές αποστάσεις μεταξύ των παράκτιων κρατών, περιορίζει την πλήρη ανάπτυξη όλων των θαλασσίων ζωνών. Παρατηρείται, μεταξύ αντικείμενων ή παρακείμενων κρατών, αλληλοεπικάλυψη θαλασσίων ζωνών με αποτέλεσμα η οριοθέτησή τους μέσω διμερών συμφωνιών να είναι δύσκολη, αλλά ταυτοχρόνως και επιβεβλημένη. Προκειμένου να ξεκινήσουν οι όποιες προσπάθειες εκμετάλλευσης ενεργειακών κοιτασμάτων στην περιοχή, απαιτείται ο παραγκωνισμός των διαφορών μεταξύ των κρατών και η σύναψη των εκκρεμών συμφωνιών για την εξασφάλιση της περιφερειακής σταθερότητας και ασφάλειας.

Η ολοκλήρωση συμφωνιών οριοθέτησης εξαρτάται εν πολλοίς από τις διπλωματικές και πολιτικές σχέσεις μεταξύ των κρατών. Στην ευρύτερη περιοχή της ΝΑ Μεσογείου, όπου οι πολιτικές εντάσεις είναι έντονες, τα κράτη εμφανίζονται πιο σκεπτικά και συντηρητικά να προβούν σε συμφωνίες. Από τη μία πλευρά, η απροθυμία τους για τη βελτίωση των μεταξύ τους σχέσεων, τους στερεί τη συμμετοχή στον αγώνα δρόμου για την ενεργειακή κυριαρχία και την ισχύ, σε μια περιοχή πολλών ευκαιριών, τόσο μέσω της εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων, όσο και μέσω της ανάπτυξης ενεργειακών κόμβων και δικτύων. Από την άλλη όμως, οφείλουν να συνυπολογίσουν, ότι οι συμφωνίες οριοθέτησης θαλασσίων ζωνών είναι συνυφασμένες με την προοπτική κοινής εκμετάλλευσης ενεργειακών πόρων, που βρίσκονται στην υπό οριοθέτηση

περιοχή, καθώς εμπεριέχουν ρήτρα συνεκμετάλλευσης φυσικών πόρων, προσδίδοντας σημαντικά αμφίπλευρα προνόμια.

Υπάρχουν κράτη που προωθούν αναπτυξιακές πολιτικές προκειμένου να αποκτήσουν περισσότερη περιφερειακή ισχύ. Η Κύπρος παρά τις άσχημες σχέσεις που έχει με την Τουρκία, λόγω του κατεχόμενου εδάφους στα βόρεια του νησιού, κατάφερε να προχωρήσει στην εκμετάλλευση των κοιτασμάτων της. Η Αίγυπτος δύναται πλέον να αποκτήσει ενεργειακή αυτονομία και να καταστεί διαμετακομιστικό κέντρο, χάρη των LNG σταθμών που διαθέτει, και ακόμη και το Ισραήλ έχει μια καλή ευκαιρία στις παρούσες συγκυρίες, να οικοδομήσει στη συνεργασία με γειτονικά κράτη και να αξιοποιήσει οικονομικές συμμαχίες, με όφελος την περιφερειακή σταθερότητα. Ιδίως ενόψει των προτάσεων για την κατασκευή νέων δικτύων αγωγών, η πολιτική κάθε κράτους στη διαχείριση του ενεργειακού αποθέματος θα είναι καθοριστική για την τελική επιλογή του σχεδίου που θα πραγματοποιηθεί, αναλόγως του κόστους των αγωγών. Πλεονέκτημα έναντι των γειτόνων τους, θα έχουν τα κράτη που θα συμμετέχουν στα δίκτυα αγωγών ή που θα καταστούν ενεργειακοί κόμβοι.

Μερίδιο ισχύος στην περιοχή επιθυμούν να αποκτήσουν και εξωτερικοί δρώντες. Προς το παρόν, οι μεγάλες δυνάμεις ΗΠΑ και Ρωσία επιδιώκουν να συμμετέχουν με ρόλο υποκινητή στην περιοχή. Από την πλευρά τους, ΕΕ και Γερμανία λειτουργούν στοχεύοντας στη σταθερότητα και στον ειλικρινή διάλογο, ενώ η Γαλλία επιδιώκει να αποκομίσει τα μέγιστα οφέλη με την ενεργή εμπλοκή της στην αξιοποίηση κοιτασμάτων της περιοχής.

Στη τρέχουσα περίοδο, τον κύριο ηγεμονικό ρόλο προσδοκά να αναλάβει η Τουρκία, η οποία με ποικίλους τρόπους, αποτρέπει άλλους από το να κυριαρχήσουν στην περιοχή. Λόγω της αναθεωρητικής φύσης, της, αποσκοπεί στο να μεγιστοποιήσει την ισχύ της, και εις βάρος κρατών της περιοχής προχωρά σε αμφισβητήσεις και παράνομες διεκδικήσεις θαλασσιών ζωνών. Ο συνεχής πόθος των κρατών για αύξηση της ισχύος τους και της επιβίωσής τους, μέσα σε ένα άναρχα δομημένο διεθνές σύστημα με τεράστιο ανταγωνισμό, αποτελεί μια διαχρονική προσπάθεια που δεν φαίνεται να μεταβάλλεται στο άμεσο μέλλον. Η Τουρκία συμμερίζεται τον κανόνα αυτό, και μάλιστα τον επιβεβαιώνει με τις προκλήσεις της, ενισχύοντας το δίλλημα ασφάλειας μεταξύ των χωρών της Ανατολικής Μεσογείου. Επιπλέον, οι περιφερειακές

σχέσεις μεταξύ και των υπολοίπων κρατών της περιοχής, όπως και οι συνεχιζόμενες εντάσεις που παρατηρούνται, συντηρούν το δίλλημα και διακυβεύουν την ισορροπία της περιοχής.

Η ιστορία έχει δείξει πως η ασφάλεια, πέρα από τη σύνδεσή της με τον στρατιωτικό τομέα, εμπεριέχει τόσο το «human security», όσο και τις οικονομικές επιπτώσεις. Οι διακυμάνσεις των τιμών, η οικονομική αστάθεια, όπως και η είσοδος νέων δρώντων συνεχίζουν να απασχολούν τα κράτη. Η εθνική ασφάλεια αποτελεί εθνική ανησυχία, και η πρόσβαση των κρατών στην ενέργεια ενισχύουν περαιτέρω τις ανησυχίες σε τοπικό, αλλά και παγκόσμιο επίπεδο.

Η διεύρυνση της ατζέντας στον ενεργειακό τομέα οδηγεί σε ένα συνεχές κυνηγητό εξασφάλισης ενεργειακής ασφάλειας, δοκιμάζοντας συνεργασίες και αλληλεξαρτήσεις. Καθώς, η ενέργεια είναι αδύνατον να προστατευτεί σε απόλυτο βαθμό, δεν θα πάψει να αποτελεί στόχο και αναγκαιότητα. Μια πραγματιστική συνεργατική προσέγγιση μέσα από έναν εποικοδομητικό και ειλικρινή διάλογο μεταξύ των χωρών της περιοχής και των εξωτερικών δυνάμεων, θα δώσει το απαραίτητο οξυγόνο, και το μόνο που μένει είναι να παρατηρήσουμε την προσαρμοστικότητα της τοπικής και διεθνούς κοινότητας στις μεταβαλλόμενες συνθήκες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bassoussy, A. (2018). East Mediterranean gas: a new arena for international rivalry. *Emerald Insight*.
- Bowlus, J. (2020). Eastern Mediterranean gas: Testing the field. *European Council in Foreign Relations*.
- Ceylan, C. (2014). Stratejik Derinlik:Türkiye'nin Uluslararası Konumu Ahmet Davutoğlu.
- Ellinas, C. (2020). *Διευθετώντας τις διαφορές επί των ΑΟΖ της Ανατολικής Μεσογείου*. Αθήνα: ΕΛΙΑΜΕΠ.
- Eni. (2018, September). Zohr Ramp-up: Eni reaches 2 bcf/d production target.
- Eni. (2021). A Mediterranean treasure trove.
- Giannakopoulos, A. (2016). *Energy Cooperation and Security in the Eastern Mediterranean: A Seismic Shift towards Peace or Conflict?* Tel Aviv: SDAC.
- International Crisis Group. (2012). *Aphrodite's Gift: Can Cypriot Gas Power a New Dialogue?*
- İpek, P., & Gür, V. (2021). Turkey's Isolation from the Eastern Mediterranean Gas Forum: ideational mechanisms and material interests in Energy Politics. *Turkish Studies*.
- Karagianni, M. (2021). *Egypt and the East Med gas reserves*. The Jean Monnet Network.
- Laurens , H., & Rey, M. (2020). *Η Μεσόγειος σε αναζήτηση του εαυτού της*. (Π. Βογιατζής, Μεταφρ.) Αθήνα: Μελάι.
- Mallinson, W., Kanevskiy, P., & Petasis, A. (2020). Then Is Now, but the Colours are New: Greece, Cyprus and the Evolving Power Game between the West, Russia and Turkey in the Eastern Mediterranean. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*.
- Mearsheimer, J. (2011). *Η τραγωδία της πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*. (Κ. Κολιόπουλος, Μεταφρ.) Ποιότητα.
- NS Energy. (2021). Eastern Mediterranean Pipeline Project. *NS Energy business*.
- Proedrou, F. (2021). A geopolitical account of the Eastern Mediterranean conundrum: sovereignty, balance of power and energy security considerations,. *Cambridge Review of International Affairs*.

- Yayci, C. (2012). *The Problem of Delimitation of Maritime Areas in Eastern Mediterranean and Turkey*.
- Ατταλίδης, Μ. (2020). Γεωπολιτικές ανακατατάξεις στην ανατολική Μεσόγειο και η Κύπρος. Στο Σ. Ντάλης (Επιμ.), *Mare Nostrum: Μετατοπίσεις ισχύος στον γεωπολιτικό χάρτη της Μεσογείου. Γεωπολιτικές και Γεωοικονομικές Προκλήσεις*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Βλάχου, Μ., Δασκαλάκης, Ι., Ηλιόπουλος, Δ., Κατσαρός, Π., Πούλος, Α., & Σκυλάκης, Λ. (2020). *Η Τουρκική εμπλοκή στη Λιβύη*. Αθήνα: ΕΛΙΣΜΕ.
- Γρηγοριάδης, Ι., & Λεβιογιάννης, Κ. (2021). Άνεμοι αλλαγής στην Ανατολική Μεσόγειο: Μεταξύ της γεωπολιτικής των υδρογονανθράκων και της ανανεώσιμης ενέργειας. *ΕΛΙΑΜΕΠ*.
- Διονυσίου, Δ. (2020). Έχουν Ελλάδα και Κύπρος συνορεύουσα ΑΟΖ;. *Σύγχρονα Θέματα*.
- Δριβήλας, Η. (2018). *Η ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ*. Κόρινθος: ΠΕΔΙΣ.
- ΕΛΙΣΜΕ. (2020). *Η τουρκική εμπλοκή στη Λιβύη*. Αθήνα.
- ΙΕΝΕ. (2018). *Η Ενεργειακή Ασφάλεια της Ελλάδας και προτάσεις για την βελτίωση της*. Αθήνα.
- Ιωάννου, Κ., & Στρατή, Α. (2013). *Δίκαιο της Θάλασσας* (4η Έκδοση εκδ.). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Καραγιάννης, Μ. (2020). Η τουρκική στρατηγική ανασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο και ο ρόλος της Ελλάδας. Στο Σ. Ντάλης (Επιμ.), *Mare Nostrum: Μετατοπίσεις ισχύος στον γεωπολιτικό χάρτη της Μεσογείου*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Λίβας, Σ. (2017). *Όψεις της Μέσης Ανατολής. Πόλεμος- Ιδεολογία- Θρησκεία*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Λυγερός, Σ. (2021). Εναλλακτικός στον EastMed αγωγός για μεταφορά αερίου στην Ευρώπη. *Sipress*.
- Μανιάτης, Γ. (2020). Ενεργειακή Ασφάλεια, Υδρογονάνθρακες και Αγωγοί - Ευρωπαϊκές και Εθνικές Διαστάσεις. Στο Σ. Ντάλης (Επιμ.), *Mare Nostrum: Μετατοπίσεις ισχύος στον γεωπολιτικό χάρτη της Μεσογείου. Γεωπολιτικές και Γεωοικονομικές Προκλήσεις* (1η εκδ.). Αθήνα: Παπαζήση.
- Μουσουλίδη, Α. (2015). Η θεωρητική διαμάχη του νεορεαλισμού και νεοφιλελευθερισμού. *Powerpolitics*.

- Παπασταυρίδης, Ε. (2020). *Οι ελληνοτουρκικές διαφορές στο θαλάσσιο χώρο από την οπτική του διεθνούς δικαίου*. Αθήνα: ΕΛΙΑΜΕΠ.
- Προδρομίδου, Α. (2013). *Η ενίσχυση των σχέσεων σε θέματα Ασφάλειας μεταξύ των κρατών στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου*. Αθήνα: ΙΕΚΕΘ.
- Ρούκουνας, Ε. (2019). *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο* (3η Έκδοση εκδ.). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Σακκάς, Γ. (2020). *Οι δύο όχθες της Μεσογείου- Από τη συγκρότηση εθνών-κρατών στην ευρω-μεσογειακή συνεργασία*. Αθήνα: Bookstars.
- Σιούσιουρας, Π. (2015). *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο. Δίκαιο Θάλασσας και Ανθρωπιστικό Δίκαιο*. Αθήνα: Σιδέρης Ι.
- Στρατή, Α. (2012). *Ελληνικές θαλάσσιες ζώνες & οριοθέτηση με γειτονικά κράτη*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Συρίγος, Α. (2020). *Τουρκικές διεκδικήσεις σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο*. Αθήνα: Καθημερινές Εκδόσεις Μον. ΑΕ.
- Τελαλιάν, Μ. (2020). *Ενεργειακή Ασφάλεια, Υδρογονάνθρακες και Αγωγοί - Ευρωπαϊκές και Εθνικές Διαστάσεις*. Στο Σ. Ντάλης (Επιμ.), *Mare Nostrum: Μετατοπίσεις ισχύος στον γεωπολιτικό χάρτη της Μεσογείου. Γεωπολιτικές και Γεωοικονομικές Προκλήσεις*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Τσάλτας, Γ., Μπούρτζης, Τ., & Ροδοθέατος, Γ. (2010, Μάϊος-Ιούνιος). Προοπτικές εκμετάλλευσης υποθαλάσσιων φυσικών πόρων στην Νοτιο-ανατολική Μεσόγειο με έμφαση στην περιοχή ανάμεσα Ελλάδα-Κύπρο-Τουρκία. *Προβληματισμοί*(58).
- Φασιά, Ε. (2013). ΑΟΖ: Μια ανάλυση. *Info/Cracy*.
- Φίλης, Κ. (2012). *Ενέργεια: Εργαλείο σύγκλησης ή προϊόν ανταγωνισμού; Η περίπτωση της ανατολικής Μεσογείου*. Στο Ν. Φαραντούρης (Επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Χειλά, Ε. (2020). *Ανατολική Μεσόγειος, Γεωπολιτικές δυναμικές και Ελλάδα*. Στο Σ. Ντάλης (Επιμ.), *Mare Nostrum: Μετατοπίσεις ισχύος στον γεωπολιτικό χάρτη της Μεσογείου. Γεωπολιτικές και Γεωοικονομικές Προκλήσεις*. Αθήνα: Παπαζήση.